Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

SOSYAL KİMLİK KURAMI BAĞLAMINDA BİREYLERİN KİMLİK VE AİDİYET TANIMLAMALARI: KOCAELİ KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Elvan DADAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

SOSYAL KİMLİK KURAMI BAĞLAMINDA BİREYLERİN KİMLİK VE AİDİYET TANIMLAMALARI: KOCAELİ KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Elvan DADAK

Yüksek Lisans Tezi

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Elvan DADAK tarafından hazırlanan "Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik ve Aidiyet Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örneği" başlıklı bu çalışma 06/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Erdal AKSOY (Başkan)

Doç.Dr.Tuğça POYRAZ TACOĞLU

Dr.Öğr.Üyesi Nilüfer ÖZCAN DEMİR (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun ..3.. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.07.2018

Elvan DADAK

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o **Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o **Tezimin/Raporumun.17.07.2021.tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

o **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

17/07/2018

Elvan DADAK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Özcan Demir** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Elvan DADAK

TEŞEKKÜR

Gerek ders sürecimde, gerekse sonrasında uzayan tez sürecimde hiç bir zaman eksik olmayan yol gösterici desteği; mesafeler dolayısıyla uzun süre göremediğim, fakat güvenini ve inancını hep yüreğimde hissettiğim değerli hocam, tez danışmanım Dr.Öğr. Üyesi Nilüfer Özcan Demir'e öncelikli teşekkürlerimi iletiyorum.

Bu uzayan süreçte, mesafelere rağmen desteklerini hiç eksik etmeyen canım arkadaşlarım Ayşegül Kırmızıtaş ve Gülhan Yaman'a da sonsuz teşekkür ediyorum. Biliyorsunuz ki siz olmasaydınız, yapamazdım.

Tez yazım sürecim boyunca daima yanımda olan, beni yüreklendiren, mülakatlarıma kadar benimle koşturan, bu sürece sabırla katlanan ve bana olan desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen biricik eşim Ufuk Dadak'a; dualarını ve en iyi temennilerini her daim yüreğimde hissettiğim ve bu tezin bir gün biteceğine daima inanan canım annem Güngör Aydemir'e, babam Temel Aydemir'e; hayatım boyunca attığım her adımda "sen yaparsın" diyerek güvenini ve inancını sonuna kadar hissettiren biricik abim Engin Aydemir'e ve ömrümüzün büyük kısmını birbirimizden uzaklarda da geçirmiş olsak, yüreğini hep yanı başımda hissettiğim kuzenim, ablam Dilek Karal'a teşekkürü bir borç bilirim. Sizler iyi ki varsınız, hep var olun!

Bana kapılarını açan, hikâyelerine ortak eden, araştırmasını yaptığım "kimlik ve aidiyet" kavramlarını çalışmam sürecinde bana en derinimde hissettiren Kocaeli Kafkas Kültür Derneği üyelerine sonsuz teşekkürler.

Son olarak, varlığıma anlam katan biricik kızım, Armin. Sana ayırabileceğim vakitten çalarak yazdığım bu çalışma için dilerim beni affeder, benimle gururlanırsın. Bana karşı gösterdiğin anlayış ve sabır için çok teşekkür ederim. Seni çok seviyorum.

ÖZET

DADAK, Elvan, *Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik ve Aidiyet Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışma, son yıllarda artan kimlik ve etnisite tartışmalarına, yüzyıldan fazla zaman önce Türkiye topraklarına gelen Çerkes kimliği ışığında bir değerlendirme sunmak amacıyla hayata geçirilmiştir.

Çerkesler 1800'lü yıllardan bu yana Türkiye'de varlık gösteren etnik guruplardan birini meydana getirmektedirler. Literatürdeki çeşitli kaynaklarda Çerkeslere, "Türkiye'deki mevcut kültüre en fazla uyum sağlayabilmiş etnik grup" olarak yer verilmiştir. Bu veri Çerkeslerin sosyal kimlik anlayışlarını ve kimlik tanımlamalarındaki dönüşümü inceleme gerekliliğini doğurmuş, bu çalışmada da bu inceleme, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında gerçekleştirilmiştir.

Kimlik literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan biri de kişi veya grubun kendini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlamasıdır. Kimlik bununla birlikte, kişinin kendisini içerisine doğduğu çevrenin etkisiyle algılayışı ve bu algıdaki pratikleri hayata dökmesiyle ortaya konan bir süreci de ifade etmektedir. Bu anlamda süreç, içerisinde tarihsel, biyolojik, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik birçok faktörü ve enstrümanı barındırır. Bu noktada tüm bu enstrümanların bir aradalığı, sosyal bir kimlik olan etnik kimliği ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada, Çerkesler'in etnik kimliğine ilişkin doneler elde edilerek, sosyal kimlik kuramı çerçevesinde değerlendirmesi sunulmuştur.

Kuramsal, tarihsel ve uygulamalı olmak üzere 3 bölümden oluşan bu çalışmanın kuramsal kısmında Sosyal Kimlik Kuramı ele alınmış, kavramları ve varsayımlarıyla incelenmiştir. Çalışmanın tarihsel kısmında, uygulama evreni olarak seçilen Çerkesler'in sosyal kimliklerine anlam kattığı düşünülen sürgün süreci, nedenleri ve sonuçlarıyla ele alınarak, sürece ilişkin veriler sunulmuştur. Çalışmanın alan araştırması kısmında ise etkin şekilde Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'nde varlık gösteren bireylerin, kimlik ve aidiyet tanımlamaları sorgulanarak, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Nitel

araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada nitel verilerin toplanması için gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmış, veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir

Çalışmanın neticesinde; bir kültürü ayakta tutan ve devamını sağlayan dil gibi en temel unsurlardan birini günümüze sağlıklı bir biçimde taşıyamamış olmasına rağmen, hâlâ etkili şekilde ayakta duran ve diğer kültür unsurlarını ve pratiklerini sürekli kılmayı başarmış olan Çerkes toplumunun, bu başarıyı nasıl elde ettiğine dair verilere ulaşılmış ve bu veriler sosyal kimlik kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kimlik, Etnik Kimlik, Etnik Grup, Aidiyet, Sosyal Kimlik Kuramı, Çerkesler

ABSTRACT

DADAK, Elvan, *Definition of Identity and Belonging of Individuals in the Context of Social Identity Theory: Kocaeli Caucasus Cultural Association Case,* MA Thesis, Ankara, 2018.

This study intends to contribute increasing literature on identity and ethnicity with a focus on Circassian identity that roots back to more than one hundred years in Turkey.

Circassian identity is one of the major ethnic groups in Turkey that existed since 1800s. In the literature, Circassians are referred many times as "the ethnic group that adopted to current cultural norms in Turkey perfectly." Such general perception towards Circassian ethnic identity necessitates to investigate Circassian people's definition of their social identity and its transformation in time. This study draws from social identity theory to examine construction and transformation of Circassian identity.

Identity is defined in the literature via multiple characterizations. In one definition identify is individual or group's definition of themselves in addition to their positioning themselves among other individuals and groups. At the same time identity embraces individual's social perception of identity that is developed within the group that individual is born into. Within this context identity consists of historical, biological, psychological, anthropological and sociological components. All these components constitute ethnic identity that is also socially constructed. This study presents an examination of Circassian ethnic identity referring to social identity theory.

This thesis is composed of three chapters presenting theoretical framework, historical background and analysis of the findings derived from field study. In the theoretical part, social identity theory is presented and evaluated through its concepts and propositions. In the historical background, Circassian exile is investigated through its reasons and results as a significant tragedy shaping Circassian ethnic identity. Last part presents the field study and findings derived from interviews with members of Kocaeli Caucasian Culture Association. Individuals' identity and belonging definitions are also examined through social identity theory in this part.

The study presented the factors behind Circassian's success in preservation of different cultural practices in years although lacking knowledge of Circassian language as a strong binding cultural component among them. The data on these findings are also analyzed through social identity theory.

Key words: Identity, Ethnic Identity, Ethnic Group, Belonging, Social Identity Theory, Circassians

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i
BİLDİRİM ii
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI iii
ETİK BEYAN iv
KABUL VE ONAY v
BİLDİRİM vi
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI vii
ETİK BEYAN viii
TEŞEKKÜR v
ÖZET vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER x
GİRİŞ 1
1. BÖLÜM: 4
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ 4
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI 4
2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 5
2.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ 6
2.4. ARAŞTIRMANIN ALANI (ÖRNEKLEMİ) 6
2.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 7
2.6. ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ 8
2.7. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI 8
2.8. ARAŞTIRMANIN VERİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ 12
2. BÖLÜM: 14
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 14
2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE 14
2.1.1. Kimlik Olgusuna Genel Bir Bakış 14

2.1.2. Sosyal Grup Teorileri 20
2.1.3.Sosyal Kimlik Kuramı 23
2.1.3.1. Kuramın Temel Varsayımları 27
2.1.3.2. Kuramın Kavramları 27
2.1.3.2.1. Sosyal Kimlik 28
2.1.3.2.2. Sosyal Sınıflandırma (Kategorizasyon) 29
2.1.3.2.3. Abartma Etkisi 31
2.1.3.2.4. Karşılaştırma 31
2.1.3.2.5. İç Grup Kayırmacılığı 32
2.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 32
2.2.1.Etnik Kimlik 32
2.2.2. Etnik Grup 33
2.2.3. Sosyalizasyon 34
2.2.4.Aidiyet 35
2.2.5. Grup Aidiyeti 36
3. BÖLÜM: 37
BİR SOSYAL KİMLİK OLARAK "ÇERKESLER" 37
3.1. ÇERKESLERİN KAFKASYA'DAN SÜRÜLÜŞÜ 39
3.1.1.Kafkasya'daki Durum 41
3.1.2. Çerkeslerin Sürgünü 43
4.BÖLÜM: 45
ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR 45
4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ 45
4.2.SOSYAL KİMLİK KURAMI BAĞLAMINDA BİREYLERİN KİMLİK VE AİDİYET TANIMLAMALARI 48
4.2.1. Sosyal Kimliğin ve Aidiyetin Kimlik Tanımındaki Rolü 48
4.2.2. Sosyal Kimliğin İnşasında Ötekinin Yeri 51
4.2.3. Sosyal Kimlik Yoluyla İç Grup Kayırmacılığı 53
4.2.4. Sosyal Çevrenin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin ve Derneklerin Rolü 55
4.2.5. Sosyal Kimliğin Aktarımının Sağlanmasında Rollerin, Uygulama ve Pratiklerin Önemi 57
4.2.6. Yerleşim Biriminin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin Rolü 61
4.2.7. Sosyal Kimliğin Boş Vakit Geçirme Eylemleri Üzerindeki Rolü 63

4.2.8. Sosyal Kimliğin Günlük Pratiklerin, Sanatsal Zevk ve Tercihlerin Şekillenmesindeki Rolü 65
4.2.9. Dernek Üyeliğinin Sosyal Kimlik Üzerindeki Rolü 68
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 71
KAYNAKÇA 78
EKLER 85
EK 1. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU 85
EK 2. ORJİNALLİK RAPORU 86
EK 3. TURNİTİN BENZERLİK ENDEKSİ 87

GİRİŞ

Kimlik, sosyal bilimlerin birçok dalında en fazla çalışılan konular arasındadır. Kimliğin, hem bireysel, hem toplumsal süreçleri etkileyişi, içerisinde tarihsel, biyolojik, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik birçok faktörü ve enstrümanı barındırışı, onun literatürde kendisine hayli geniş yer bulmasına sebebiyet vermiştir.

Bilgin'in tanımına göre kimlik, "bir birey veya grubun kendini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması" dır. Bilgin'in bu ifadesindeki ilk bölümde, kişi ve grubun kendi gözündeki resmi, ikinci kısımda ise diğer kişiler veya gruplar arasındaki yeri belirtilmiştir. Bir yandan bizim olduğumuza inandığımız kişi ya da gruba, diğer yandan da diğerlerinin bize yüklediği kişi ya da gruba dair imajlar arasındaki etkileşim içerisinde oluşan, kişi ya da grubun kendisini kimlere yakın ya da uzak görmesiyle şekillenen bir resimdir. Yani kimliğin psiko-sosyal bir niteliği bulunmaktadır (Bilgin,2007, s. 11).

Literatürde birçok kimlik çeşidine rastlamakla birlikte bu çalışmada özellikle etnik kimlik, sosyal kimlik ve grup kimliği üzerinde durulmaktadır.

Sosyal kimlik, çalışmanın temel aldığı kuramın yaratıcısı Tajfel'e göre "bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982, s. 2). Sosyal kimlik ele alındığında beraberinde "mensubiyet" ve " aidiyet" kavramlarını da anlama gerekliliği getirmektedir. Sosyal kimliğin inşa süreci bu iki kavramın varlığına dayanarak kendisini gerçekleştirmektedir.

Sosyal kimlik sürecinin mensubiyet ve aidiyet ikilisi doğrultusunda ele alınması neticesinde, bireysel kimliğin artık toplumsal bir hal aldığı görülmekte ve kolektif kimlik çerçevesinde ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda etnik kimlik de bunun bir versiyonudur (Bilgin, 1995, s. 60).

Türkiye, göç süreçleri bakımından ele alındığında, hem sosyal hem de tarihsel anlamda çok zengin bir arka plana sahiptir. Çerkesler de bu zengin sürecin göz ardı edilemeyecek

yeni yuvaları olarak birçok farklı ülke topraklarına yerleşmek zorunda kalmıştır. Dönemin Osmanlı Devleti de bu ülkeler arasında başta gelmektedir.

Çerkeslik bir etnik kimlik olarak karşımıza çıkmakla birlikte, geleneksel yerleşim birimlerinin çözülmesi, akrabalık bağlarının zayıflaması, nesilden nesile kültürel aktarımların azalması, sosyo-ekonomik dağılımların değişmesi ve mevcut diğer kimlikler ile etkileşimlerin artması gibi sebeplerle, bireylerdeki kimlik inşa sürecindeki işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktada artık bireyde doğuştan verili olarak bulunan etnik kimlik, bireylerin gönüllü şekilde, çeşitli çabalar sarf ederek içinde bulunmayı tercih ettiği sosyal gruplar aracılığıyla varlığını sürdüren sosyal kimlikler haline dönüşmüştürler. Etnik kimliklerin modernleşme çağında yaşadıkları bu süreç, eğer çeşitli müdahaleler olmazsa, o etnik kimliklerin yok oluş sürecine girmesiyle sonuçlanır. Bu müdahaleler çoğu zaman topluluk, dernek, vakıf gibi birlikteliği sağlayıcı organizmalar aracılığıyla yapılır ve kimlik ayakta durmaya devam eder. Çerkes kimliği için de bu oluşumlar Kafkas Kültür Dernekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerkesler, sosyal kimliğin inşa sürecinde ve aktarılışında kullanılan enstrümanlar ile yöntemlerinin diğer etnik gruplardan farklı bir sosyal yapıya sahip olduklarının düşünülmesi sebebiyle bu çalışmanın uygulama evreni olarak seçilmişlerdir. Çalışmada Çerkeslerin kendilerini nasıl tanımladıkları, nasıl bir kimlik tanımlaması ve kimlik formu kullandıkları ve bu formların oluşmasında derneğin rolü irdelenmiştir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada ayrıca emik bakış açısından faydalanılmıştır. Dâhil olduğum Çerkes kimliğinin anlamlandırılması, doğumdan itibaren yoğun biçimde hissettiğim, ülkedeki baskın kimlik olan Türk kimliğinin yanı sıra hissettiğim ve yanı sıra dil, müzik, dans, kültürel örf ve adetler gibi çeşitli değerlerini yaşatmaya çalıştığım, beni bütün hale getiren bu aidiyeti, zihnen ve akademik anlamda da anlamak ve literatürdeki yerini anlatabilmek amacıyla bu çalışmaya başlanılmıştır. Yani emik yaklaşımla, "içeriden bir bakış" niteliğinde bu çalışma ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın yöntemi ve veri toplama teknikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın, amacı, alanı/örneklemi, sınırlılıkları, veri toplama ve analiz teknikleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü; kuramsal ve kavramsal çerçeveden oluşmaktadır. Kuramsal kısımda kimlik olgusuna genel bir şekilde değinilmiş, sosyal grup teorileri ve sosyal kimlik kuramı ele alınmıştır. Sosyal kimlik kuramının temel varsayımları ve kavramları ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçeve kısmında da etnik kimlik, sosyalizasyon, aidiyet ve grup aidiyeti kavramlarına değinilmiştir.

Çalışmanın evrenini oluşturan Çerkes kimliğinin inşa sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için üçüncü bölümde Çerkeslerin sosyal kimlik olgusuna değinilmiştir. Bu noktada tarihsel bir arka plan sunabilmek için Çerkeslerin Kafkasya'dan sürülüş süreci; dönemin Kafkasya'sının durumu, Rusya'nın Kafkasya'yı işgali ve sürgün dönemi olacak şekilde üç başlıkta ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde alan araştırmasına dayalı bulgular yorumlanmış ve değerlendirilmiş, sosyal kimliğin, bireylerin kimlik ve aidiyet tanımlamaları üzerindeki önemi ile bu tanımlamalarım inşa sürecine ilişkin edinilen veriler sunulmuştur.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise araştırma problemleri bağlamında ulaşılan sonuçlar kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilerek ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir

Özetle, çalışmada, Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde, bir grubun aktif üyesi haline gelen bireylerin, kişisel kimliklerinde ve benlik aidiyetlerinde ne gibi değişimlerin meydana geldiğinin anlaşılması hedeflenmektedir. Kuramın öngördüğü biçimde, bireyde bir sosyal kimlik oluşumunun ne derecede meydana geldiği ve grup aidiyetiyle birlikte bireyin sosyal kimliğinde ve sosyal hayatında ne gibi değişimlerin olduğunun analizi gerçekleştirilmiştir.

1. BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmada, Turner ve Tajfel'in ortaya koyduğu Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde, bir grubun aktif üyesi haline gelen bireylerin, kişisel kimliklerinde ve benlik aidiyetlerinde ne gibi değişimlerin meydana geldiğinin anlaşılması hedeflenmektedir. Kuramın öngördüğü biçimde, bireyde bir sosyal kimlik oluşumunun ne derecede meydana geldiği ve grup aidiyetiyle birlikte bireyin sosyal kimliğinde ve sosyal hayatında ne gibi değişimler olduğunun analizi çalışmanın temel amacıdır.

Bu amacı gerçekleştirebilmek için seçilen örneklem grubunu Çerkesler meydana getirmektedir. Çerkesler, yaklaşık 300 yıl boyunca Çarlık Rusya'sıyla savaşmışlar, fakat sonunda uğradıkları yenilgiyle 18. yüzyılın ortalarında anavatanlarını kaybederek Osmanlı'nın da içerisinde bulunduğu çeşitli ülke topraklarına yerleşmek zorunda kalmışlardır (Berzeg, 1996, s. 24). Uzun yıllardan beri Türkiye'de yaşayan Çerkesler, son yıllarda bir yok oluş tehlikesi içerisindedirler. Bir milletin varlığını sürdürmesinin en önemli unsuru olan dil unsurunun Türkiye'deki Çerkesler açısından büyük ölçüde kayboluyor olmasından dolayı, bu tehlike günden güne artmaktadır. Diğer bir taraftan ise bir kültürü meydana getiren örf, adet, uygulama ve pratikler gibi unsurların devamlılığını sağlamaya çalışan Çerkesler, bir şekilde kültürel aktarıma devam etmektedirler.

Çerkesler akrabalık ilişkilerine büyük önem vermektedir. Bunun yanı sıra kan bağıyla akraba olunmasa dahi genel olarak Çerkesler arasındaki sosyal ilişki ağları kuvvetlidir. Aynı etnik gruba mensup olan bireylerin birbirleri için daha fazla önem taşıması durumu, diasporik kimliklerin birçoğunda görülmektedir.

Çerkesler kendi geleneklerini devam ettirmek amacıyla, özellikle kurdukları Kafkas Dernekleri aracılığıyla bir araya gelmekte ve meydana getirdikleri bu sosyal gruplar ile etnik kimliklerine ait geleneklerini nesilden nesile aktararak, sürekliliğini sağlamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bu gruplar içerisinde bulundukları süre içerisinde, günlük hayattaki pratikleri ile değişiklik gösteren bir takım davranış kalıplarına ve kimlik tanımlamalarına dair değişikliklere uğrayacakları tahmin edilmektedir.

Bu noktadan yola çıkarak bu çalışmanın temel amacı, diasporik bir kimlik niteliği taşıyan Türkiye'deki Çerkeslerin, bu sosyal gruplara dâhil olmalarının da etkisiyle şekillenen kimlik tanımlamalarını Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında açıklamaktır.

2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada nitel verilerin toplanması için gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmış, veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma kapsamında Kocaeli Kafkas Kültür Derneği üyesi 40 katılımcı ile görüşülmüştür. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ses kayıt cihazının kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda ise not alma tekniğine başvurulmuştur. Katılımcıların demografik özellikleri ayrıntılı bir tabloda belirtilmekle birlikte katılımcıların, yaş ve cinsiyet dağılımları, iş ve eğitim durumları oluşturulan tablolar ile ortaya konulmuştur.

Geçmişte, sosyal bilimlerde ve fen bilimlerinde yöntem olarak en fazla "nicel araştırma yöntemleri" tercih edilmiştir. Fakat bu yöntemlerin çıktılarının, olguları ve olayları açıklamakta yetersiz kaldığının düşünülmeye başlanmasıyla birlikte ve bir takım sınırlılıkları sebebiyle araştırmalarda "nitel araştırma yöntemleri" i de kullanılmaya başlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre, insan davranışları esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir ve araştırmaya dâhil olan bireylerin deneyimleri ve görüşleri büyük önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.14).

Nitel araştırma, tümevarımcı bir yaklaşımla, olayları ve olguları doğal ortamları içinde betimlemektedir. Katılımcıların bakış açılarını anlamayı ve çalışmaya bunu yansıtmayı hedeflemektedir. Nitel araştırma yönteminin temelini atmış olan Glaser ve Strauss (1967), kuramın araştırma süresinde elde edilmiş olan verilere dayalı olarak keşfedilmesini önermişlerdir(Balcı, 2005, s.102).

Ergün'e göre sosyal bilimlerde insan ve toplum davranışları incelenmektedir ve bu davranışları sayılar ile ifade etmek zordur. Dolayısıyla "niçin?" sorusuna yanıt ararken nicel araştırma yöntemleri yetersiz kalmaktadır. Bu noktada bize gerekli bilgi kaynağına ve veriye ulaşmamızı mümkün kılan araştırma yöntemlerine niteliksel ("qualitative") araştırma denir (Ergün, 2005).

Nitel veri analizi, merkezine insanı yerleştiren ve temelde onun kendisini ve çevresini nasıl algıladığıyla ilgilenen bir tekniktir. Amacı, incelenen sosyal gerçekliğin içerisindeki bilgiye ulaşmaktır (Özdemir, 2010, s. 339).

Araştırmamızda ayrıca emik bakış açısından faydalanılmıştır.

Emik bakış, bir grubun kendi kimliğine ilişkin kendi tanımıdır. Kendisini "ne" ve "kim" olarak gördüğünü göstermektedir. Emik bakışta etnikliğin ölçütü tamemen grubun kendi kabulüdür. Bu noktada belirleyici etmen, grubu meydana getiren kişilerin kendi kimlik tanımlarıdır (Önder, 2007, s.4).

Emik yaklaşım araştırma konusunun kendi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini savunur ve konunun yerel-kültürel olduğunu varsaymaktadır. Bu bakış açısı, kültüre özgü ya da içeriden bakış olarak da nitelendirilebilmektedir (Sargut, 2001, s. 85-86).

2.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Araştırmada "kimlik" ve "sosyal kimlik kuramı" konusunda önceden yapılmış teorik çalışmalar; "sosyal kimlik", "kültürel kimlik", "etnik kimlik" ve "sosyalizasyon" olguları üzerine üniversitelerce ve kurumlarca yazılıp yayımlanmış araştırmalar, makaleler ve kitaplar dahil olmak üzere derin bir literatür taraması yapılmış ve bunlar veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veri kaynaklarının toplanması ve ön hazırlıkların yapılmasının ardından görüşme soruları düzenlenmiş ve pilot araştırma yapılmıştır. Pilot araştırma sırasında anlaşılmayan ya da işlevsiz olan sorular düzeltilerek, mülakata uygun hale getirilmiştir. Sonrasında görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için, günümüzde aktif biçimde faaliyetlerine devam eden Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'nin öncelikle yönetim kurulundaki yetkilileri ile iletişime geçilerek tanışılmıştır. Çalışmamızın amaç ve niteliği kapsamında bilgi verildikten sonra, görüşmelerin dernek binasında ve aktivitelerinin yapıldığı mekânlarda gerçekleştirilebilmesine dair onay alındıktan sonra öncelikle bu kaynak kişiler ile mülakatlar gerçekleştirilmiş, sonrasında görüşmeler kartopu örneklemesiyle belirlenmiştir. Kartopu örneklemesiyle ve literatür taramasıyla elde edilen verilen, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında yorumlanmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN ALANI (ÖRNEKLEMİ)

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Kafkas Derneklerine üyelikleri bulunan Çerkes bireyler meydana getirmektedir. Örneklemi ise Kocaeli Kafkas Kültür Derneği

üyelerinden, derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılım sağlayan kartopu örneklemesi ile belirlenecek 20 - 65 yaş arasındaki Çerkesler oluşturmaktadır.

Araştırma için Çerkeslerin seçilmiş olmasının nedeni, son yıllarda Türkiye'de daha çok tartışılmaya başlanan etnik kimlikler ve gruplardan yola çıkarak, akrabalık sistemi ve sosyal kimliğin inşa süreci bakımından birlikte yaşadıkları diğer etnik gruplardan farklı bir sosyal yapıya sahip olduklarının düşünülmesidir.

Bununla birlikte bugün Kafkasya dışında yaşayan Çerkeslerin sayısı, Kafkasya'da kalanlardan çok daha fazladır. Günümüzde Çerkes nüfusunun yaklaşık %90'ı anavatanlarının dışında yaşamaktadır (Bağ, 1999, s. 11). Çalışmamızda örneklem olarak Çerkeslerin seçilmesindeki en önemli sebeplerden biri de budur. Bununla birlikte Türkiye'deki Çerkeslerin sayısı hakkında farklı kaynaklarda farklı rakamlar belirtilse de 300 bin civarında (Türkiye nüfusunun % 0.41'i) Çerkes'in varlığından söz edilmektedir (Önder, 2007, s.18).

Kocaeli Çerkes Derneği'nin örneklem olarak seçilmesinin sebebi ise; Türkiye genelinde etkin olan Kafkas dernekleri arasında ön sırada yer almaları ve üye sayısının hayli fazla olması dolayısıyla hedeflenen verilere erişilebileceğinin düşünülmesidir.

2.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma konusunun etnik kimlik temelinde oluşturulduğunu öğrenen bazı katılımcılar, ülkenin içerisinde bulunduğu hassas dönemden dolayı yanlış anlaşılma endişesi içerisinde olduklarını ifade etmeleri araştırmanın birincil sınırlılığı olarak karşımıza çıkmıştır.

Araştırmanın örneklemi Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'nin aktivite ve programlarına aktif şekilde katılım gösteren kişiler arasından seçileceği için mesai saatleri içerisinde bu kişilere ulaşmada güçlükler yaşanmıştır. Hemen hemen tüm görüşmeler ya hafta sonu ya da hafta içi akşam gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de etnik köken, kültürel unsurlar ve dil temelli birbirinden farklılık gösteren birçok Çerkes grubu bulunmaktadır. Dolayısıyla tezin temel teorisini oluşturan sosyal kimlik teorisinin varsayımlarından biri olan grup kayırmacılığı incelenirken, katılımcıların bir diğer Çerkes grubunu da ayrıştırdığı gözlemlenmiştir. Bu durum tezin

evreninin tüm Çerkesleri kapsaması sebebiyle bir sorun teşkil etse bile, görüşme sorularına yönelik verilerin elde edilmesine engel olmamıştır.

2.6. ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ

1. Sosyal kimliğin ve aidiyetin kimlik tanımındaki rolü nedir?
2. Sosyal kimliğin inşasında ötekinin yeri nedir?
3. Sosyal kimlik yoluyla iç grup kayırmacılığı mümkün müdür?
4. Sosyal çevrenin belirlenmesinde sosyal kimliğin ve derneklerin rolünedir?
5. Sosyal kimliğin aktarımının sağlanmasında rollerin, uygulama ve pratiklerin önemi nedir?
6. Yerleşim biriminin belirlenmesinde sosyal kimliğin rolünedir?
7. Sosyal kimliğin boş vakit geçirme eylemleri üzerindeki rolünedir?
8. Sosyal kimliğin günlük pratiklerin, sanatsal zevk ve tercihlerin şekillenmesindeki rolünedir?
9. Dernek üyeliğinin sosyal kimlik üzerindeki rolünedir?

2.7. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

Tablo 1: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ						
Katılımcı	**Cinsiyeti**	**Yaşı**	**Medeni Durum**	**Eğitim Durumu**	**İş Durumu**	**Yaşadığı Yer**
Katılımcı 1	Kadın	37	Evli	Lise	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 2	Kadın	42	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 3	Kadın	37	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 4	Erkek	40	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 5	Kadın	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 6	Kadın	26	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir merkezi
Katılımcı 7	Kadın	33	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir merkezi

Katılımcı 8	Erkek	48	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir merkezi
Katılımcı 9	Erkek	47	Evli	Ortaokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 10	Erkek	57	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir merkezi
Katılımcı 11	Kadın	52	Evli	İlkokul	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 12	Erkek	44	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 13	Erkek	52	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 14	Erkek	33	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 15	Erkek	38	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 16	Erkek	39	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 17	Erkek	59	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 18	Erkek	43	Evli	Lise	İşsiz	Şehir Merkezi
Katılımcı 19	Kadın	56	Evli	Lise	Çalışmıyor	Kasaba
Katılımcı 20	Kadın	48	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Kasaba
Katılımcı 21	Erkek	45	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 22	Kadın	46	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 23	Kadın	53	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 24	Erkek	41	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 25	Erkek	38	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 26	Erkek	53	Evli	Ortaokul	Çalışıyor	Köy
Katılımcı 27	Erkek	35	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 28	Erkek	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 29	Erkek	45	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi

Katılımcı 30	Erkek	36	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 31	Kadın	31	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 32	Erkek	63	Bekâr	İlkokul	Çalışıyor	Köy
Katılımcı 33	Kadın	42	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 34	Kadın	64	Bekâr	İlkokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 35	Kadın	50	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 36	Erkek	23	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 37	Erkek	50	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 38	Kadın	27	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 39	Kadın	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 40	Kadın	22	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi

Araştırmanın katılımcılarını 20-65 yaş arasındaki 40 kişi meydana getirmektedir. Katılımcıların 18'ini (% 45) kadınlar, 22'sini (% 55) erkekler oluşturmaktadır.

Katılımcıların diğer özellikleri ise şu şekildedir: Katılımcıların 32'si (% 80) evli, 8'i (%20) bekâr bireylerden meydana gelmektedir. 3'ü (%7,5)ilkokul, 8'i (% 20) ortaokul, 17'si (% 42,5) lise ve 12'si (% 30) de yüksekokul ya da üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 7'si (% 17,5) köyde, 2'si (%5) kasabada, 31 'i (% 77,5) ise şehir merkezinde yaşadığını belirtmiştir.

Araştırma süresince katılımcılar ile yapılan görüşmeler Kocaeli Kafkas Derneği Kültür Evi'nde, dans kursları eğitiminin verildiği Gazi Lisesi spor salonunda ve Kitap Pastası Kafe'de gerçekleştirilmiştir.

Tablo2 Kodlama Sürecinde Kullanılan Kategori ve Temalar

Kategoriler	Temalar
Aidiyetler	Kazanılmış Kimlikler Verili Kimlikler Mekân Yetkinlik Rol Uyum Saygınlık Ötekinin yeri İç grup kayırmacılığı
Sosyal Kimliğin ve Derneklerin Rolü	Bağın devamlılığı Sosyal çevre kazanımı Benzerlik Duygusal tatmin Gelenek ve rutinlere yönelik eğitim
Sosyal Kimliğin Aktarımının Sağlanmasında Rollerin, Uygulama ve Pratiklerin Önemi	Thamate Yemekler Danslar Düğün adetleri Dil Müzikler Şölenler Gelenekler Ayıp Akrabalık İlişkileri
Yerleşim Biriminin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin Rolü	Köyde yaşam Şehirde yaşam Sosyal çevre Metropol imkânları Etnik Benzerlik Komşuluk

Sosyal Kimliğin Boş Vakit Geçirme Eylemleri Üzerindeki Rolü	Etnik kimliğe ilişkin eylemlerde bulunma Etnik kimlikle alâkalı olmayan eylemlerde bulunma
Sosyal Kimliğin Günlük Pratiklerin, Sanatsal Zevk ve Tercihlerin Şekillenmesindeki Rolü	Kültürel miras Davranış kalıpları Sanatsal faaliyetlere katılım
Dernek Üyeliğinin Sosyal Kimlik Üzerindeki Rolü	Sosyal destek Yok olma tehlikesine karşı mücadele Grup bilinci Grup aidiyeti Kimliğin farkına varma Bütünün parçası olma isteği Ortak sevinç ve acı etrafında buluşma Uyum Entegrasyon

2.8. ARAŞTIRMANIN VERİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Nitel veriler ile başa çıkmak, sayılar halindeki nicel veriler ile başa çıkmaktan çok daha karmaşıktır. Sayılar sayesinde araştırmacı istatistiksel işlemleri rahatlıkla kullanabilirken, nitel analizde bu imkân bulunmamaktadır. Nitel analiz, araştırmanın veri notlarını tekrar tekrar incelemesi, bu incelemelerin üzerine düşünülmesi ve mantıksal karşılaştırmalar yaparak daha fazla emek sarfetmesini gerektirmektedir (Neuman, 2010, s.703).

Nitel veri analizi konusunda son yıllarda çeşitli gelişmeler gözlemlenmekteyse de henüz araştırmacıları arasında ortak bir dilin geliştiğinden söz etmek mümkün değildir. Bunun en önemli sebebi olarak nitel veri analizlerinde birbirinden oldukça farklı analiz yöntemleri ve teknikleri ile karşılaşılması belirtilebilir(Özdemir, 2010: 325).

Boglan ve Biklen'e göre nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Özetle, nitel araştırmanın analizinde araştırmacı, alandan edindiği verilenden yola çıkarak, o verilerin kendi içerisinde bulunan bilgiyi keşfetmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle nicel araştırmadan belirgin şekilde ayrılmaktadır.

Araştırma kapsamında Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'ne üye olan ve aktif şekilde dernekte organize edilen kurs, etkinlik, toplantı gibi her türlü programa sürekli biçimde katılım sağlayan 40 kişi ile yapılan görüşmelerden elde edilen nitel veriler worddosyasına aynen aktarıldıktan sonra araştırma problemleri çerçevesinde temelkategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Daha sonra ise katılımcıların orijinal ifadelerine bağlı kalınarak alt kategoriler oluşturulmuş ve çalışmanın bulgular kısmında bu kategorilerden yararlanılmıştır.

2. BÖLÜM:

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırma konusunun genel kuramsal çerçevesi belirlenmeye çalışılarak ilgili kavramlar ve kuramsal yaklaşımlar sunulmuştur. Sosyoloji ve sosyal psikoloji literatüründe önemli bir yere sahip olan sosyal kimlik çalışmaları, araştırmanın konusu ve amacı yönünde sınırlandırılarak anlatılmaya çalışılacaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle kimlik kavramının çeşitli yazarlar tarafından nasıl ele alındığına değinilmiş, sonrasında da sosyal kimliğin işlevi, yaşamımızı şekillendirmemizdeki rolü ve etkileri üzerine yoğunlaşılmıştır.

2.1.1. Kimlik Olgusuna Genel Bir Bakış

Kimlik, bireysel düzeyde, benlik kavramını ifade etmekle birlikte, farklı araştırmacılar tarafından farklı yönlerde kavramsallaştırılmıştır. Kimlik tarihsel bir birikim ve nitelik ile varlık göstermektedir.

Kimlik öncelikle bireye ait, birey tarafından yaşanan psikolojik bir kavramdır. Bireysel kimlik ile toplumsal kimlik arasında sürekli ve kesintisiz bir ilişki bulunmaktadır. Gerek bireyin kimliğini, gerek bireyin içinde bulunduğu toplumsal grubun kimliğini, gerekse de bireysel ve toplumsal kimlikler arasındaki karmaşık ilişkinin açıklanmasında psikolojik bilimlerin ele aldığı "kimlik" kavramı büyük faydalar sağlamaktadır (Hakan, 1995, s. 146).

Kimlik konusu öncelikle psikoloji bilimi tarafından ele alınmış olsa da, kimlik ile sosyal yapı arasında önemli bir bağ vardır. Dolayısıyla bu noktada sosyoloji de kimlik tartışmalarının içinde bulunmaktadır. Bireyi, içinde bulunduğu toplumdan ayrı ele almak imkânsızdır. Bu noktada sosyoloji, özellikle bireyin kimliğinin oluşması sürecinde toplumsal yapı ve kurumların süreç içinde aldıkları roller üzerinden beslenerek, grup kimlikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında kimlik sosyalizasyon sürecinin bir ürünüdür ve kişiliği sosyal kontekst içine yerleştirmektedir (Meşe, 1991, s. 5).

Kimlik, yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda dünyada da tarihsel olarak çok eskilere dayanan bir kavram değildir. 1940'lardan sonra önce psikoloji ve sosyal psikolojinin kapsamında ele alınan kimlik kavramı, 1980'lerden itibaren ise kimlik oluşumunda bireyin kendisinden çok toplumun etkili olduğunun fark edilmesiyle birlikte, çoğunlukla sosyoloji, sosyal antropoloji ve siyaset bilimi kapsamında incelenmeye başlanmıştır(Süner, 2006, s. 12). 1980'li yıllarda toplumsal hareketliliğin hız kazanmasıyla, kente doğru göçlerin de yaygınlaşması, beraberinde kimlik tartışmalarının Türkiye özelinde de tartışılması sonuçlarını doğurmuştur. Özellikle tüketim kültürünün bir endüstri halini alması ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte bireyin yalnızlaşması sorunları kimlik tartışmalarını alevlendirmiştir (Yıldız ve Ak, 2002, s. 28).

Toplumda gitgide kimlikçi dalgaların yükseldiğine değinen Bilgin, bunların temel sebeplerini bulamamış olmakla birlikte, bu yükselişi bir takım sebeplere bağlı olarak açıklamaya çalışmıştır (Bilgin, 2007, s. 19).

Bu yükselişleri,

- Toplumdan sosyal sisteme geçiş,
- Modernleşmenin başarısızlığı,
- Küreselleşmenin etkileri,
- Komünizmin çöküşü,
- Psikolojik sebeplerle açıklamaya çalışmıştır.

Lewellen ise kimlik tanımını algılar üzerinden yapmış ve üç farklı kavramın göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi bireyin kendisini nasıl algıladığı, ikincisi bireyin toplum tarafından nasıl algılandığı, üçüncüsü de bireyin sosyal bilimci tarafından nasıl algılandığıdır. Lewellen'e göre bunlar arasındaki en karmaşık olanı, kişinin kendisini nasıl algıladığı ile ilgili olandır. Çünkü bireyin içinde bulunduğu konum ve duruma göre kendisini nasıl tanımladığı değişebilmektedir. Birey bir an eş iken sonrasında kardeş olabilirken, bir an bir öğretmen iken başka bir anda öğrenci olabilir. Dolayısıyla bu kimlikler bazen örtüşürken bazen de birbiriyle örtüşmeyebilmektedir (Lewellen, 2002, s. 92).

Bireylerin toplumsal yaşam içerisinde birçok kimlik ile varlık gösterdikleri görülmektedir. Bireyin toplum içerisinde edindiği özellikler ve büründüğü nitelikleri,

kimlikleri ortaya çıkarmaktadır. Her türlü sosyal özellik bir başka kimliği işaret etmektedir. Bu kimlikler dini, cinsel, etnik, siyasi, linguistik vs. biçiminde olabilmektedir. Bireylerin sahip oldukları bu kimlikler, bireyin hangi sosyal kategoriye ya da bu tür bir fonksiyonaliteye sahip herhangi bir organizasyon ya da gruba ait olduklarını ifade etmektedir (Gordon, 1968, s. 182).

Kimliğin oluşumu, bireyin çocukluk yıllarından itibaren diğer bilişsel gelişimlerine paralel ve onlarla ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Bireyin yaşı ve birikimleri ilerledikçe başta daha yalın olan kimlik algısı, zamanla karmaşıklaşmaktadır. Kimlik duygusunu oluşturan öğelerden (cinsiyet, fiziksel görünüş vb.) bir kısmı daha erken, bir kısmı ise daha geç ortaya çıkmaktadır (Bilgin, 1996, s. 192).

Kişinin sosyal hayatında kendisini tek bir kimlik ile ifade etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bir birey aynı anda hem kadın, hem Türk, hem Müslüman, hem doktor, hem eş, hem de anne olabilir. Bu kimliklerin her biri farklı ortam ve platformlarda ön plana çıkabilirler. Kimlikler arasında farklı zamanlarda öne çıkma ya da alt-üst sırasının olması, kimlik karmaşasına sebep olmamaktadır. Örneğin dini bayramlarda bireyin Müslüman kimliği diğer kimliklerine göre öne çıkmaktadır. Benzer şekilde milliyetçilik duygularının ağır bastığı durumlarda Türk kimliği diğer kimliklerinin önüne geçecektir (Gül,2007, s. 22).

Kimlik, kimi yazarlara göre öncelikle insana özgü bir kavram olarak ele alınmaktadır (Aydın, 1999, s. 12). Kimliği meydana getiren iki bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi tanınma ve tanımlama iken, diğeri aidiyettir. Tanınma ve tanımlama bireyin toplum içerisinde kendisini nasıl tanımladığını ve diğer bireyler tarafından nasıl tanındığını ifade etmektedir. Aidiyet ise bireyin kendisini toplum içerisindeki herhangi bir gruba dâhil hissetmesi ile ortaya çıkmaktadır. Kimlik hem kişisel, hem de toplumsal olma özelliğine sahiptir.

Bostancı'ya göre kimlik, kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, hayallerimiz, arzularımız, ilişki kurma, yaşama, tanınma biçimimiz gibi hayatta duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır. Bireyler kimlikleri ile toplumsal hayatta varlık göstermektedir. Yaş, cinsiyet, meslek gibi kriterler, kimliğe ilişkin olan ve toplumsal ilişkilerde kendilerine atıf yapılan kriterlerdir. (Bostancı, 1999, s. 7)

Kimlik kavramı ele alınırken günlük dilde kullandığımız karakter, kişilik, benlik gibi kavramlarla olan benzerliği de tartışma konusu olmaktadır.

Kimlik kavramının ve kimlik tartışmalarının daha çok batı kaynaklı olduğunu, batılı bir anlatım tarzına sahip olduğunu ve Türk kültür tarihi açısından pek tercih edilmemesi gereken bir kavram olduğunu ifade eden yazarlar da bulunmaktadır (Ergun, 2000, s. 21). Ergun'a göre kimlik kavramı "kişilik" kavramı ile karıştırılmakta ve kişilik ile kültürü dar bir alana hapsetmektedir. Kişilik ile kimlik kavramlarının karıştırılmaması gerektiğine değinen Ergun, kişiliği, bireyin psikolojisinde birlik ve bütünlüğünü oluşturan dinamik örgütlenmesi olarak ifade ederken; kimliğin ise sadece kişiliğin boyutundan ibaret olduğunu belirtmektedir. Ona göre kişilik pek çok kimliğin bir araya gelerek meydana getirdiği bir kavramdır.Ayrıca kimliğin bir aidiyet duygusuna indirgenebilir olduğunu savunurken, kimlik kavramının karşı kültür yaratarak toplumsal ayrışmaya yol açtığını belirtmektedir.

Kimlik, derinlemesine incelendiğinde "etkileşim" ve "öteki" gibi kavramlarla ilintili olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavrama sosyolojik açıdan yaklaşıldığında, öteki ile etkileşimi sonucunda meydana gelen bir kavram olduğu çıkarımına varılmaktadır.

Bilgin'e göre kimlik, hem kendisi ile diğeri arasında farklılaşma içerir, hem de kendisi ile diğerleri arasındaki özdeşleşmelerden hareketle inşa edilir (Bilgin, 2007, s. 95).

Tok'un kimlik hakkındaki düşüncelerine baktığımızda kimliği üç grup unsur altında ayırt edilebilir olarak incelediğini görüyoruz:

- Bir kişiye özelliğini veren; kimliğinin karakter, kolektif kimlik gibi diğer unsurları değiştiğinde, bütünlüğünü sağlayan ve aynı kişi olduğu hissiyatını veren unsurlar,
- Bir bireyin hem ahlaki ilke, inanç, ideal ve değerleri, hem de psikolojik özellikleriyle olan kişisel karakteristikler ya da kişilik,
- Kişinin kendine uyguladığı sosyo-kültürel kimlik, kişinin kendini tanımladığı kültürel kimlik, kimlik bağlamı ve kültürel kimlik ile özdeşleşmenin bir sonucu olarak sahip olduğu amaç, bağlılık ve sadakatleri içine alan sosyo-kültürel unsurlardır (Tok, 2003, s. 120).

Kimlik konusunda önemli bir başka teorisyen olan Erikson, Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı'nı ortaya koymuştur (Erikson, 1993, s. 247).Erikson'a göre birey, birbiri ardına gelen ve her birinde bir kriz durumunun ortaya çıktığı sekiz psiko-sosyal gelişim aşamasından geçmektedir. Erikson'un "İnsanın Sekiz Evresi" başlığı ile geliştirdiği dönemler kuramı, normal ve anormal kişilik gelişmesini açıklamaktadır. Her evrede benlik, belli bir takım gelişmeleri tamamlamakta, sorunları çözmekte ve evreye özgü bir psiko-sosyal bunalımı atlatmaktadır. Evrelerin adı, benliğin o evrede geçirdiği özgül psiko-sosyal bunalıma verilen addır. Her evrede benliğin karşılaştığı bir olumlu benlik öğesi, bir de bunun karşıtı belirtilmiştir. Her bir krizin başarılı bir şekilde çözülmesi, bireyin bu aşamanın görevlerini tamamlayıp sonraki aşamaya geçmesini sağlamaktadır.

Birey, doğumundan itibaren kimlik edinimlerine başlamakta, hâlihazırda oluşturulmuş (etnik ve kültürel kimlikler gibi) bazı kimliklerin içine doğmakta ve onları edinmektedir. Birkök'e göre kimlik kelimesi farklı bağlamlarda kullanılmaktadır. Kimliğin etnik kimlik, öğrenci kimliği, kültürel kimlik, dinsel ya da bilimsel kimlik gibi farklı anlamlarda kullanılması, bireyin toplum içinde çok çeşitli yönleri ve özellikleriyle ortaya çıkmasını göstermektedir (Birkök,1994, s. 72). Farklı çalışmalarda kimliğin farklı türleri ele alınarak değerlendirilmektedir. Fakat özellikle bireysel kimlik, sosyal ve kolektif kimlik, kültürel kimlik, dinsel kimlik, etnik kimlik ve milli kimlik üzerinde durulmaktadır.

Birkök' ün kimlik hakkındaki görüşlerine baktığımızda, günümüzde kimlik kavramına bağlı olarak ortaya çıkan birtakım toplumsal sorunlara değindiğini görmekteyiz(Birkök,1994, ss. 205-209). Bahsedilen sorunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bireysel kimlik edinilirken etkili olan faktörler, sosyal yapının dışından da taşınabilmektedir. Fakat bu faktörler mevcut manevi değerler sistemine uygun olmadıkları için bireyde ve toplumda anemiye sebep olmaktadır.
- Irkçılık ve etnik yargılar son yıllarda yeniden alevlenmiştir. Özellikle siyasi alandaki değişmeler ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni kurulan devletler ve ortaya çıkan etnik gruplar, farklı kimlikler geliştirmeye başlamışlardır.
- Kolektif kimlik özellikleri gitgide kaybolmaktadır. Bu sebeple birey için sosyal değerlerin önemi azalmakta ve dolayısıyla sosyal bütünlük sekteye uğramaktadır.

- Cinsiyetler konusunda toplumda bir kimlik krizi yaşanmaktadır. Bu cinsiyetlerin birbirlerine karşı rollerinde de görülmektedir. Ayrıca eşcinsellik gibi beşeri hayata aykırı sapmalar da bir kimlik tipi olarak kabul edilmektedir.
- Göç dalgaları da kimlik konusunda tehlike arz etmektedir. Göçler mevcut yerleşik kültürü tahrip etmekte ve göçmen nüfusun ülkeyi çok kültürlü bir hale çevirme tehlikesi baş göstermektedir.
- İşsizlik bireyin sahip olduğu kimlik unsurlarını, kendine güvenin de hasar görmesiyle tahrip etmektedir. Ayrıca işyerindeki sosyal ağların zayıflaması ve sosyal ilişkilerin hasar görmesi ile maddi zorlukların yaşanması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.
- Bir bireyin kimlik oluşumunda ailenin rolü büyüktür. Sosyalleşme döneminde ailenin çocuk üzerindeki maddi desteği ve sosyal yönlendirmesi onun ileride kazanacağı statünün başlıca kaynaklarıdır. Fakat ebeveynlerin yalnız veya çalışıyor olması, bu rolü yerine getirmelerini tehlikeye atmaktadır.
- Telefon, bilgisayar, televizyon gibi iletişim sektöründe, artan teknolojik gelişmelerden sosyal hayat da etkilenmektedir. İlerleyen teknoloji sebebiyle artan aşırı teşhir, gizlilikleri gözler önüne sermekte ve bireyin benlik duygusunu zayıflatmaktadır.
- Post modern bilimin teknolojik hâkimiyeti, popüler kültürün sosyal ihtiyaçlarıyla birleşmektedir. Ortaya çıkan değişmeler ise bir yandan büyük toplumsal fayda sağlarken, diğer taraftan ise toplumu kaosa sürüklemektedir.
- Yapılan tüm bu analizler kısaca, benzerlikler temeline dayalı mekanik dayanışmanın aşındığını ve birbirinden ayrı belirgin ilişkilerin oluşturduğu kimlik tipinin ortaya çıktığını göstermektedir (Tabakçı, 2009, s. 49). Bu süreç, doğuştan mevcut niteliklerin öneminin azalması, sonradan elde edilen niteliklerin öneminin ise artmasına doğru işleyen bir süreçtir.

Bilgin, kimlik oluşumuna yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Paul Mussen'e göre, kimlik oluşumunun ne zaman ve ne şekilde kazanıldığı, bazılarının bireysel kimliğe niçin ulaşamadıkları konusunda yeterli bilgiye henüz ulaşılamamıştır. Fakat kimlik duygusu bir kez kazanıldığında birey ile dünya arasında bir vasıta rolü oynayarak, olayları ölçen ve değerlendiren bir mekanizma haline gelmektedir (Bilgin,2007, s. 91)."

2.1.2. Sosyal Grup Teorileri

Bireylerin dâhil oldukları sosyal gruplar, onların yaşamlarını idame ettirdikleri süre içerisinde büyük rol sahibidir. Sosyalizasyon sürecinde içerisinde bulundukları sosyal gruplar, bireylerin hem bireysel hem de sosyal kimliklerinin oluşmasında oldukça etkindir. Bu sebeple gruplar ve grup süreçleri özellikle sosyal psikolojide 1950'li yıllardan bu yana yapılan çalışmalarda çokça üzerinde çalışılan konulardır.

Sosyal gruplar ve kitle davranışları üzerine yapılan ilk kuramsal çalışmalara baktığımızda karşımıza Fransız hekim Le Bon çıkmaktadır. Le Bon'un 1895'te yayınlanan The Crowd (Türkçe çevirisinde Kitleler Psikolojisi ismi kullanıldı) adlı çalışması alanında ilklerden biri olması dolayısıyla önemli bir yere sahiptir. Le Bon'un kalabalık hakkındaki görüşleri sadece akademik alanda etki yaratmakla kalmamış, Hitler ve Mussolini gibi liderlerin kitleleri yönlendirmeye yönelik görüşlerini de etkilemiştir (Karahan, 2011, s. 1).

Le Bon'un yaklaşımına göre kişinin kimliği üzerinde kitle psikolojisinin ve kolektif kimliğin etkisi çok büyüktür. Ona göre bazı durumlarda bir insan topluluğu, onu oluşturan ayrı ayrı fertlerin sahip oldukları özelliklerden çok daha farklı özelliklere ve farklı bir kimliğe sahip olmaktadır. Bireylerin kimlikleri ne olursa olsun, yaşam biçimleri, meslekleri, zekâları, karakterleri birbirine ne kadar benzerse benzesin ya da birbirinden ne kadar ayrılırsa ayrılsın, kitleye dâhil olduklarında bir tür kolektif ruhun etkisinde kalırlar ve bunun etkisiyle değişirler. Her biri normalde tek başlarına iken düşünmeyecekleri ve hissetmeyecekleri biçimde düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya başlarlar. Bu gibi durumlarda bireylerin kişisel şuurları ortadan kalkmakta, tüm bireyler ortak bir hissiyatta buluşmaktadır. Ve ortaya geçici de olsa kolektif bir zihniyet çıkmaktadır (Le Bon, 1999, s. 23).

Le Bon, kalabalık içerisinde bulunan bireylerin kolektif bilince ayak uydurması sonucunda, uygar/bilinçli kişiliklerinin ortadan kalkması ve bunun yerine ilkel ve vahşi içgüdülerin ortaya çıkması eğiliminin yüksek olduğu üzerinde durmaktadır. Bu görüşleri onun antropoloji, tıp, hipnoz ve evrim kuramlarından aldığı unsurların etkileşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Ona göre kitle hareketi içerisinde bulunan bireylerin, davranışları üzerinde sorumlulukları bulunmamaktadır. Ayrıca kitle, bilinçdışının egemenliğinde davranması dolayısıyla, entelektüel olarak da bireyden aşağıdadır (Ulavur, 2011, s.77).

LeBon'a göre kitleleşme süreci üç psikolojik mekanizma aracılığıyla meydana gelmektedir. Bunlar anonimlik, bulaşma ve kolay yönlendirilebilirliktir (kimi kaynaklarda bu mekanizma, telkine yatkınlık olarak ifade edilmektedir).

Anonimlik, modern sosyal psikolojide "bireylik yitimi" olarak da adlandırılmaktadır. Kitle içerisinde bulunan bireyin gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı, kalabalık sebebiyle, sorumluluk duygusunun ortadan kalkmasını ifade etmektedir. Birey topluluk içinde bulunduğu için kitle psikolojisine kapılarak, kontrol altında tuttukları içgüdülerini ve normalde kendi başına iken yapmayacağı davranışları sergileyebilmektedir. Le Bon anonimlik olgusunu şu şekilde ifade etmektedir (Le Bon, 1999, s. 24).

> ... kitle içinde bulunan birey, sadece çokluğun, sayı fazlalığının verdiği bir duygu ile, tek başına olduğu vakit frenleyebileceği içgüdülerine, kendisini terk etmek suretiyle yenilmez bir güç kazanır. Kitleler isimsiz (anonim) ve dolayısıyla sorumsuz oldukları için, bireyleri daima, her yerde kontrol edici rol oynayan sorumluluk duygularından tamamen uzaklaştırır ve onları içgüdülerine daha kolay teslim eder.

İkinci olgu olan bulaşmayı Le Bon, hipnotik bir olay olarak görmektedir. Bulaşma, kitlede ortaya çıkan duygu ve davranışların hızlı ve kontrolsüz bir biçimde grup içinde dağılması ve yayılarak kabul görmesini ve tüm bireylerin bu kabule göre hareket etmeye başlamasını ifade etmektedir.Le Bon bulaşmayı (Le Bon, 1999, s. 24);

> ...Bir toplulukta her duygu, her davranış, yayılmacı özelliğe sahiptir. Hem o derece yayılmacıdır ki, birey, kişisel çıkarını topluluğun çıkarına kolayca feda eder. Bu fedakârlık hali aslında insanın doğasına ters olmakla beraber, ancak bir kitleye dâhil bulundukça meydana gelen bir fenomendir.

şeklinde ifade etmektedir.

Bir diğer olgu olan kolay yönlendirilebilirlik –telkine yatkınlık- Le Bon'e göre kalabalık davranışını anlamlandırmanın son ayağıdır. Bu mekanizma, kitlesel davranış içinde bulunan bireyin, grubun lideri ya da etkileme gücü yüksek olan biri tarafından kolayca yönlendirilebilir duruma gelmesini ifade etmektedir. Çünkü kitle içinde yer alan birey bir çeşit hipnoz halindedir, telkin ve yönlendirmelere açık durumdadır. Dolayısıyla telkinler sonucu istenen davranışa kolayca yönlendirilebilir ve coşkuyla gerçekleştirmesi sağlanabilir (Le Bon, 1999,s. 25).

Sosyal grup teorisyenlerine baktığımızda karşımıza Freud da çıkmaktadır. Öyle ki Le Bon'un grup ve kitle konusundaki görüşlerini kendi görüşlerine en fazla ilham edinen kuramcı Freud olmuştur (Karahan, 2011, s. 3). 1922 yılında yayınladığı *Grup Psikolojisi ve Ego'nun Analizi* kitabında Freud, Le Bon' un, bireyin kitle ruhuna dâhil olduktan sonra hipnotik bir ruh haline bürünmesi şeklinde açıklamasına değinerek, "hipnoz sürecini gruba uyarladığınızda, hipnotizmacının yerine kim geçecek?" sorusunu sormuştur. Bu sorunun ardından grup lideri üzerine temellenen bir kitle kuramı geliştirmiştir. Buna göre, kitlenin özgün doğasının asıl nedeni, tüm üyelerin lideri kendi "ben ideali" yerine koymasıdır. Kitle üyeleri bu şekilde ortak bir ben idealini paylaşıyor olmaktan dolayı, birbirleri içerisinde de bağlanmaktadırlar (Freud, 1993, s. 407).

Bir başka grup teorisyenleri olan Johnson ve Johnson'ın 1987'de yaptıkları grup tanımlarına göre; grup, yüz yüze etkileşim içerisinde bulunan, kendisinin gruba üyeliğinin ve diğerlerinin gruba ait olduklarının bilincinde olan ve aralarında kendi amaçlarına ulaşma için pozitif bağımlılık olan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu topluluktur (Meşe, 1999, s. 6).

Sosyal grup teorisi olarak en son, çalışmanın asıl kuramsal kısmını meydana getiren Tajfel ve Turner'ın ortaya koydukları Sosyal Kimlik Kuramının grup yaklaşımına bakılabilir. Kurama göre grup, kendilerini aynı kategorilere ait üyeler olarak gören ve ortak bir platforma paylaşımda bulunan, duygusal anlamda bağlılıkları bulunan, grupları ve grup üyeliklerinin değerlendirilmesi hakkında bir ölçüde sosyal söz birliğine ulaşan bireyler topluluğudur. Tajfel ve Turner'a göre sosyal gruplar ve grup davranışları, sosyal kategorizasyon sonucunda meydana gelmektedir (Tajfel ve Turner, 1979, s. 109).

Çalışmanın yukarıdaki kısmında, sosyal psikolojide önemli bir araştırma alanını kapsayan sosyal grup teorilerine kısaca değinilmiştir. Sosyal kimlik edinimi ve sosyal gruplara aidiyet, yaşamımızın şekillenmesindeki en önemli unsurlardandır. Sosyal kimliğin oluşturulmasında ise en etkili unsurlar sosyal gruplardır. Dolayısıyla bireysel kimlik üzerinde de önemli etkileri bulunan bu unsurlar, yaşamımızda kilit öneme sahiptirler. Bu noktada çalışmanın asıl kuramsal örüntüsünü oluşturacak Sosyal Kimlik Kuramı'nı daha ayrıntılı biçimde ele alabiliriz.

2.1.3.Sosyal Kimlik Kuramı

Bu araştırmanın teorik çerçevesini Tajfel ve Turner'ın ortaya koymuş oldukları "Sosyal Kimlik Kuramı" oluşturacaktır.

1970'lerin ortasında Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı, grup üyeliğini, gruplar arası ilişkileri ve grup süreçlerini ele alan bir sosyal psikoloji kuramıdır. Kuram, grup üyeliğini kurumsal ve biçimsel bir kavram olarak ele almak yerine, birlikteliği, bizliği, ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele alarak, grup üyeliğinin algısal ve bilişsel durumları üzerinde durmaktadır (Demirtaş, 2003, s. 123). Sosyal kimlik teorisi, kişilerin kendilerini ve kendi gruplarını başkalarından ayrı görerek, kendilerine olumlu bir kendilik imgesi edinmek istediği görüşünden yola çıkılarak ve bu aşamada grubun önemini ve rolünü vurgulayan Tajfel ve Turner tarafından ortaya konulmuş, sonrasında da arkadaşlarının katkılarıyla geliştirilmiştir (Tajfel, 1981, Turner ve ark., 1987).

Tajfel 2. Dünya Savaşı sıralarında Fransa'da ve Almanya'da esir kamplarında yaşadığı dönem içerisinde grup çatışması hakkında fazlasıyla tecrübe edinmiştir. Tajfel, din ve ırk grupları gibi büyük örneklemli gruplarla ilgili psikolojik süreçlerle ve gruplar arası çatışmanın sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Tajfel ve Turner, Paris'teki Moscovici'den ve Bristol Üniversitesi'ndeki arkadaşlarından destek alarak birlikte yürüttükleri çalışmalar sonucunda 1970'li yılların ortalarında Sosyal Kimlik Kuramı'nı geliştirmişlerdir. (http://www.siyaseten.com)Tajfel ve Turner, sosyal algı ve grup süreçleriyle ilgili olan çalışmaları "gruplar arası" bakış açısına taşıyarak "sosyal kimlik" kavramını ortaya çıkarmışlardır (Wetherell, 1996, s. 23).Onlara göre grupları anlamanın yolu, gruplar arası ilişkileri anlamaktan geçmektedir.

Tajfel'e göre sosyal kimlik, bireyin dâhil olduğu bir sosyal grup ya da gruplara ilişkin bilgisinden ya da bu aidiyete yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982, s. 2).

Tajfel ve Turner tarafından 1970'lerin ortasında geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı, grup üyeliğini, gruplar arası ilişkileri ve grup süreçlerini ele alan bir sosyal psikoloji kuramıdır. Gruplar arası ilişkiler üzerine yapılan deneysel araştırmaların sonuçlarına dayanarak Tajfel, Turner ve arkadaşları tarafından oluşturulan kuram, grup üyeliğini kuramsal ve

biçimsel bir kavram olarak ele almak yerine, birlikteliği, bizliği, ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele almakta, grup üyeliğinin algısal ve bilişsel durumları üzerinde durmakta, algının örgütlenmesinde, değerlerin ve bireysel gereksinimlerin önemine vurgu yapmaktadır.

Tajfel ve Turner'a göre her insan, kendisine dair olumlu bir imge (self image) elde etme çabası içerisindedir ve bu imgenin "bireysel" ve "toplumsal" olmak üzere iki kaynağı bulunmaktadır. Birey bu kişisel imgeye (kendilik imgesi), toplumsal kimliğinden olumlu bir öğe aktarabilmek amacı gütmektedir. Bu sebeple toplumsal bir grup içerisinde yaşamakta ve bu aidiyetten gelen toplumsal kimliğini değerli kılabilmek için de, içerisinde bulunduğu grubun toplumsal itibarını diğer gruplarla kıyaslamakta ve kendi grubunu olumlu açıdan diğer gruplardan üstün görerek yüceltmektedir. Tajfel ve Turner, bir toplumsal grubu, kendilerini aynı kategorinin üyesi olarak algılayan, paylaştıkları duygusal bir bağları bulunan ve toplumsal bir sözbirliği sağlayabilmiş olan bireyler topluluğu olarak tanımlamışlardır. Onlara göre gruplar arası davranışın ortaya çıkabilmesi için toplumsal kategorileşme süreci gerekli ve yeterli koşuldur (Göka, 2006, s. 31).

Bireyler toplum içinde çeşitli grup aidiyetleriyle varlık göstermektedirler. Cinsiyet, dil, din, etnik grup gibi farklı sosyal kategorizasyonlarda üyelikleri bulunan bireylerin bu gruplarla değişen düzeylerde özdeşleşmeleri bulunmaktadır. Bireyler sosyal kimliğini bu aidiyetleri ile şekillendirmektedir. Dolayısıyla bir bireyin kendini tanımlaması ile ilgili problemleri sosyal kimlik olgusu çerçevesinde ele alınabilir. Bireyin hayatı kim olduğunu ve toplum içindeki varlığını oluşturan ve düzenleyen gruplar içerisinde geçer ve bu dâhil oluşlarıyla sosyal kimliğini şekillendirir (Meşe, 1991, s. 1).

Lewin grupları ele alırken, "grup dinamiği"nden bahsetmektedir. Lewin, grup dinamiğini fizikten esinlenerek geliştirdiği alan teorisine dayandırmaktadır. Buna göre kişilik, toplumsal ve fiziksel etkenleri içeren çevresel güçlerin etkileşimi sonucunda insan davranışının oluştuğunu belirtmektedir. Ona göre bireyler, parçaların toplamından farklı ve daha büyük olan bir bütünün öğeleridir. Grup, birbirleri ile sürekli etkileşim halinde bulunan bireylerin oluşturduğu yapıdır (Hortaçsu, 1998, ss. 18-21).

Sherif ve Tajfel'e göre bireyler, bireysel kimliklerinin oluşumunda gruplarla özdeşleşmektedir (Schnaper, 2005, s. 151). Bu noktada bireylerin kendi gruplarını diğer

gruplardan üstün görme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Brehm ve Kassin buna neden olarak, bireylerin olumlu bir öz-değerlendirme yapma yönündeki güdülerini göstermişlerdir (Brehm ve Kassin, 1993, s. 102). Böylece ait olduğu grubu diğer gruplardan üstün gören birey, bu gruba sıkı sıkıya bağlılık ve özdeşlik gösterir. Bireysel kimliğini de bu özdeşlik çerçevesinde oluşturur.

Tajfel ve Turner ortaya koydukları teoriyle, grup üyeliğini yeniden tanımlamışlardır. Sosyal Kimlik Kuramı'na göre grup davranışı, birey davranışına göre farklılık göstermektedir. Grup davranışı kendine özgü özellikleri ile bireyler arası davranıştan farklılaşmaktadır. Sosyal kategorizasyon süreci ile grup davranışı ortaya çıkmaktadır. Kuram temelinde bu düşünceyi barındırmakta ve bireyin çeşitli sosyal ortamlardaki davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de "sosyal kimlik" kavramından faydalanmaktadır. Turner'a göre benlik kavramının işleyişindeki değişikliklerle bireyler arası davranıştan gruplar arası davranışa geçiş gerçekleşmektedir. Ona göre bireylerin sosyal ortamda kendilerini görme esası, benlik kavramını oluşturmaktadır (Meşe, 1999,s. 11). Benlik kavramı bireysel ve sosyal kimliği kapsamakta, içinde bulunulan durum ve ortamın özelliklerine göre de bireysel ve sosyal kimlik öne çıkmaktadır.

Kimi toplumsal kimlik teorisyenlerine göre grup davranışı, tüm davranışların dâhil olunan grubun üyelerince belirlendiği iki insan arasındaki herhangi bir etkileşimdir. Bu etkileşimin biçimlenmesini sağlayan üç öğe bulunmaktadır (Vanbeselaere, 1999, s. 29).

- Bu öğelerin birincisi, etkileşimin ortaya çıktığı ortamda, o sırada açıkça gözlemlenebilir bir tarzda iki veya daha fazla toplumsal kategorinin olup olmamasıdır. Yani kadın-erkek, genç-yaşlı, öğrenci-öğretmen gibi ikili toplumsal kategorilerin olduğu ortamlarda etkileşim, kişisel olmaktan ziyade ait olunan toplumsal kategoriler çerçevesinde meydana gelecektir.
- İkinci öğe, her grup içindeki davranışın değişken mi yoksa birbirinin aynısı mı olduğuyla ilgilidir. Bir toplumsal kategoriye ait bireyler, birbirlerinin aynı şekilde davranıyorlarsa, davranışları "grup davranışı" olarak nitelendirilirken, davranışlar kişiler arası farklılık gösteriyorsa bu kez "grup davranışı" değil, "kişiler arası davranış" söz konusudur.
- Üçüncü öğe ise, bir kişinin diğerlerine özel şekilde mi yoksa aynı şekilde mi davrandığıdır. Birey kişiler arası tarzda davrandığında, etkileşimlerinde

karşısındaki kişinin özelliklerine göre tutum değiştiriyor; grup davranışı gösterdiğinde ise, her etkileşiminde karşısındaki kişiye benzer davranışlar sergiliyor demektir.

Teorisyenlerin davranışı "kişiler arası" ve "gruplar arası" şeklinde ayırması, bireyin grup varlığının anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Turner, bireyin olumlu bir benlik saygısına olan gereksinimini temel bir insan güdüsü olarak belirtmekte ve bazı koşullarda sosyal kimlik belirgin hale geldiğinde bu gereksinimi giderme görevinin, sosyal kimliğe düştüğünü ifade etmiştir(Turner,1982:33). Ona göre benlik saygısı bireyin sosyal sınıf üyeliğine yani onun sosyal kimliğine endekslenmiştir (Turner, 1978, s. 105).

Turner bu görüşlerinden hareketle Kendini Geliştirme Kuramı'nı geliştirmiştir. Bu kurama göre, insanlar kendilerini de diğer bireylerde yaptıkları gibi birçok boyutta sınıflandırabilir. Ancak özellikle üç sınıflandırma diğerlerinden daha fazla önemlidir (Cevizci, 2007, s. 41).

1. En genel boyut olan insanlık boyutu: Bireyin insan oluşuna yönelik kimliği,
2. İç-grup/dış-grup boyutu: Bireyin sosyal kimliği,
3. En özgül boyutu: Bireyi diğer grup üyelerinden ayıran benliği, kişisel kimliği.

Bireyin sosyal kimliğini hayatının merkezine oturtması sonucunda hem algısal hem de davranışsal olarak o grubun tipik bir üyesi olur ve kişiliksizleşir (Turner, 1991, s. 65). Turner'in bahsettiği "kişiliksizleşme" kavramı, sosyal kimliğin baskın hale gelerek bireysel (kişisel) kimliği bastırması anlamına gelmektedir. Bireyin sosyal ya da bireysel kimliğinin baskınlığı koşullar altında farklılık gösterebilmektedir. Bazı durumlarda grup kimliğinin baskın olduğu bazı durumlarda "birey" olarak davranmaktan ziyade "grubun bir üyesi" olarak davranmaya başlarız. Bireylerin tek başınayken vermeyecekleri tepkileri grup içindeyken vermesi, o bireyin tek başına bir birey olarak değil de, belli bir grubun üyesi olarak algılanmasına sebep olacak sosyolojik süreci başlatmaktadır.

2.1.3.1. Kuramın Temel Varsayımları

Kuram kendi içinde oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Birçok farklı kavramla ve kuramla doğrudan ilişkili açıklamalar içermekte, bu kuram ve kavramlara yeni ve kendine özgü bir bakış açısı getirmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramının varsayımlarına baktığımızda karşımıza şu maddeler çıkmaktadır.

- Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlamakta ve değerlendirmektedirler. Bu değerlendirme sonucunda da kendilerini sınıflandırırlar ve bu sınıflandırma sonunda da kendilerini koydukları, yerleştirdikleri grupla özdeşleşirler. Bu özdeşleşme sonunda *sosyal kimlikleri* oluşur (Turner, 1987, s. 30).
- Birey kendi grubu ile diğer grupların arasında karşılaştırma eğilimi göstermektedir. Sosyal çevredeki diğer gruplar, bireye, kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Üyesi olunan grubun konumu, benzeri diğer gruplarla yapılan *sosyal karşılaştırma* (içgrup/dış-grup karşılaştırması) sonucu belirlenir. Bu kıyaslama, belirli davranışlara ve niteliklere yüklenen değerlerle ilişkilidir (güçlülük, ten rengi, beceriler vb...).
- İnsanlar, olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmek için bu sosyal karşılaştırmayı gerçekleştirirken, kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme yönünde bir yanlılık gösterirler. Bu sürece *içgrup kayırmacılığı* adı verilir. Bu durum, en küçük grup paradigması araştırmaları sonucunda elde edilen bulgularla ortaya konmuştur (Doosje ve Ellemers, 1997, s. 70).
- Bireyin sosyal kimliğinin, olumlu olup olmaması üyesi olduğu grubun yapısına bağlıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz süreçler, grubun toplumsal konumu çok iyi olmasa da, çoğunlukla sosyal kimliğin olumlu olmasını sağlar. Ancak, kimi zaman grubun konumu, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, görmezden gelinemeyecek kadar düşüktür. Bu durum, sosyal kimliğin olumsuz olmasına yol açar. Bu doyumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için de çeşitli stratejiler geliştirilir (Turner, 1987, s. 260).

2.1.3.2. Kuramın Kavramları

Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arası davranışın tanımlanmasına ilişkin farklı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Gruplar arası algı ve davranışı açıklamada temel güdüsel ve bilişsel

süreçlerinin yerini vurgulayan kuram, birbiriyle yakından ilişkili olan beş temel kavram üzerine kuruludur. Bunlar;

- Sosyal *kimlik (Toplumsal Özdeşim),*
- *Sosyal sınıflandırma (Kategorizasyon),*
- *Abartma etkisi*
- *Sosyal karşılaştırma,*
- *En küçük grup paradigması ve içgrup kayırmacılığı,(Gruptaki Farklılıklar)*

Aslında bakıldığında bu kavramları, ayrı ayrı derinlemesine ele almak çok da kolay değildir. Çünkü bu kavramlar iç içe girmiş kavramlardır. Literatürde, Sosyal Kimlik Kuramını açıklama girişimlerinde, çoğunlukla bu kavramlara kısaca değinilerek aralarındaki bağın vurgulanmasını kapsayan kısa çalışmalarla yetinilmiş, ya da, tersine, kuram, bu kavramlardan yalnızca birisi çevresinde dönen makaleler yoluyla açıklanmaya çalışılmıştır. Kuramın oluşturucularının izledikleri yol sebebiyle böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çünkü kuram 1970-1985 yılları içinde adım adım oluşturulmuş ve her bir adımda bu kavramların açıklanmasından ve yapı taşlarının ilan edilmesinden meydana gelmiştir.

2.1.3.2.1. Sosyal Kimlik

Sosyal kimlik, çalışmanın temel aldığı kuramın yaratıcısı Tajfel'e göre "bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982, s. 2). Sosyal kimlik ele alındığında beraberinde "mensubiyet" ve " aidiyet" kavramlarını da anlama gerekliliği getirmektedir. Sosyal kimliğin inşa süreci bu iki kavramın varlığına dayanarak kendisini gerçekleştirmektedir.

Tajfel'e göre sosyal kimlik, bireyin dâhil olduğu bir sosyal grup ya da gruplara ilişkin bilgisinden ya da bu aidiyete yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982, s. 2). Turner ayrıca bireylerin kendilerini, ait hissettikleri sosyal grupların belirleyicileri altında tanımladıklarını ifade etmektedir. Bu sebeple bireylerin, gruplar arasında yaptıkları sosyal karşılaştırmaların da sosyal kimliği açıkladığını ifade etmektedir.

Turner ise insanların sosyal göstergelerinin bir toplamı olarak açıklar sosyal kimliği. Sosyal kimliğin daha sonraki süreçlerde "ben" kavramının toplum içerisindeki kognitif temsili olarak ifade etmektedir (Turner & Giles, 1984, s. 24).

Sosyal kimlik, var olma sürecinde mensubiyet ve aidiyet kavramlarıyla da ilişik halde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal kimlik sürecinin mensubiyet ve aidiyet ikilisi doğrultusunda ele alınması neticesindeyse, bireysel kimliğin artık toplumsal bir hal aldığı görülmekte ve kolektif kimlik çerçevesinde ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır (Bilgin, 1995, s. 60).

2.1.3.2.2. Sosyal Sınıflandırma (Kategorizasyon)

Kategoriler oluşturmak yararlılık, değer, işlevsellik gibi özellikleri dolayısıyla ortak veya benzer olan şeyleri bir araya koymak demektir. Bu nitelikleriyle şeyler karşılaştırılarak aynı ya da farklı kategorilere yerleştirilebilir. Tajfel'e göre kategorilendirme insanın, çevresini insan, eşya, olay grupları vs gibi kategoriler halinde düzenlemeye yönelik psikolojik süreçlerdir.

Kategorilendirme, insana çevre değişiklikleri ile mücadele etme imkânı verir ve olayların tanınmasını ve bir düzen içine konulmasını sağlar. Bir açıdan bilişsel tasarruf imkânı tanımaktadır. Böylelikle bireyler çeşitli şeylerle yeniden karşılaştıklarında onları tanır ve her seferinde yeniden öğrenmek zorunda kalmazlar. Objeler ve onların özellikleri, zihne depolanarak hareketli bir biçimde saklanır ve yeni bir objeyle karşılaşıldığında kıyaslama yapma işlevini yerine getirir (Bilgin, 2007, s. 121).

Kategorizasyon süreci bireyin çeşitli objeler tanımasını ve anlamlandırmasını içermektedir. Bunun için bireyin belirli bir objenin bir taraftan benzerlik ve farklılıklarını belirleyebilmesi, diğer taraftan da bu objenin değişmeyen bazı özellikler göstermesi gerekmektedir. Birey kategorizasyon sürecinde bir dönüştürme eylemi içinde bulunmaktadır. Çünkü birey kategorizasyonu objelerden elde ettiği enformasyonu seçerek, birleştirerek ve kendine özgü hale getirerek dönüştürmesi sonucu elde etmektedir. Bununla birlikte kategorizasyon ve anlamlandırma ancak fiziksel ve sosyal bir çevrede mümkündür (Codol, 1976, s. 322).

Sosyal kimlik kuramına göre gruplar halinde kategorizasyon, algısal düzeyde grup içinde benzerliği, gruplar arasında ise farklılığı artırmaktadır. Teoriye göre, askeri grup

paradigması denilen, bireylerin en az iki farklı grupta kategorize olması sonucunda, sosyal karşılaştırma mümkün olabilmekte ve iç grup yanlılığı ortaya çıkabilmektedir. Bu durum sadece algısal düzeyde kalmamakta, grup aidiyetini güçlendirerek, iç ve dış grup arasındaki mesafeyi artırmaya yönelik davranışlara da yol açmaktadır (Bilgin, 2003, s. 350).

Tajfel ve arkadaşları salt "ben" ve "onlar" şeklindeki bir kategorilendirmenin ayrımcı tutum ve davranışlara yol açıp açmayacağını incelemişlerdir. Çalışmalarında hiçbir geçmişleri ve olası gelecekleri de olmayan gruplarda bile (hatta denekler diğer üyeleri görüp tanımadıkları halde bile) bireysel çıkarlarının olmamasına rağmen iç-grup kayırmacılığı gözlenmiştir (Tajfel, 1971, s. 170).

Kategoriler objelere ait tanımlar içermektedir. Çünkü bireyin çevresindeki objelere yüklediği karakteristikler bütünü kategorileri meydana getirmektedir.

İnsanlar diğerleri ile olan ilişkilerinde, bir taraftan onlara benzemeye, onlarla bütünleşmeye ve onlardan geri ve aşağı kalmamak için çaba gösterirken, diğer bir taraftan da onlardan farklılaşmak, onlarda önde veya üstün olmak istemektedir (Bilgin, 2007, s. 110).

Kategorilendirme, insanın çevresini insan ve eşya gibi kategoriler halinde düzenlemeye yönelik psikolojik süreçlerdir (Tajfel, 1972; içinde Bilgin, 2007, s. 120).

Kimlikler sadece belirli nesnel ve öznel unsurların paylaşımı ile ortaya çıkan kavramlar değildir. Toplumsal etkileşim ve iletişim süreçlerinin sonucunda ortaya çıkarlar. Bu sebeple kimliklerin öteki kimlikler ile ilişkileri oldukça önemlidir. Kimlik aynı zamanda diğerinden farklılık olarak da kendini ortaya çıkarmaktadır. Zihinsel sürecin bir parçası olan sınıflandırma aşamasında, insanın zihninde öteki gruplar ile mensup olduğu grup arasında bir ayrım yapılarak dışsallaşma ya da içselleşme süreçleri meydana gelmektedir. Bu süreçte hangi davranışların ve niteliklerin sahiplenilerek hangilerinin başka gruplara atfedilmesi gerektiği belirlenmektedir (Erdenir, 2005, s. 43).

İkiden fazla insan grup olarak algılanır ve o andan itibaren diğer gruplardan farklı olarak değerlendirilir. Turner, sınıflandırmayı bireylerin karmaşık dünyayla baş edebilmek için gerçekleştirdiği ön koşullardan biri olarak niteler. Ona göre sosyal sınıflandırma sürecinin

iki sonucu vardır. Bunlar Sosyal Kimlik Kuramı'nın üzerine kurulu olduğunu belirttiğimiz diğer "abartma etkisi" ve "iç grup kayırmacılığı" kavramlarıdır.

2.1.3.2.3. Abartma Etkisi

Abartma etkisi kavramı, aynı grupta yer alan bireylerin arasındaki benzerliklerle, farklı gruplarda yer alan bireyler arasındaki farklıları abartma yönündeki eğilimi belirtmektedir. Bireyin yaptığı sosyal sınıflandırma, grup içindeki benzerliklerin ve gruplar arası farklılıkların abartılmasına, farklılıkların olduğundan daha fazlaymış gibi algılanmasına sebep olmaktadır.

2.1.3.2.4. Karşılaştırma

Bireyin kendisini anlaması ve benliğini oluşturabilmesi için kendisini diğerleri ile karşılaştırması gerekmektedir. Bireyin kendini diğerleri ile kıyaslaması yani sosyal karşılaştırma, hem zihinsel hem de motivasyonel bir temele dayanan zorunlu bir insani özelliktir.

Bireyin neden kendini diğer insanlar ile bir karşılaştırma içine girdiğini araştıran ilk teorik çalışmalar Festinger tarafından yapılmıştır. Çalışmasındaki temel varsayım, bireylerin görüşlerini, duygu ve yeteneklerini haklarında bir kanaate varmak için değerlendirme yaptıkları yönündedir (Festinger, 1954, s. 120).

Festinger'e göre birey bu karşılaştırmayı yaparken bireyin kendisine benzer olanları seçtiğini savunmaktadır. Bu teoride birey, öz-değerlendirme ihtiyacına sahip bir varlık olarak kavramsallaştırılmıştır. Örneğin, birey siyasi bir tartışmaya girdiğinde kendi fikri ve siyasal görüşünü benimsemiş bireyler ile bunu konuşmak ister. Yani teori özünde benzerlik arayışı üstünde odaklaşmaktadır.

Sosyal karşılaştırma, grupların oluşumunda önemli bir işleve sahiptir. Karşılaştırma, sosyal bağlanma sürecinin önemli işlevlerinden biridir ve bu açıdan grupların oluşmasında etkindir. İnsanın öz-değerlendirme, öz-saygı gibi güdülerle ilişkili olarak bir sosyal bağlanma süreci içerisinde grupları meydana getirmektedir. Sosyal karşılaştırma teorisine göre, toplum benzerlik ilkesi doğrultusunda küçük gruplar halinde parçalanmakta ve benzer yetenek ve görüşlerdeki bireyler bu gruplarda bir araya gelmektedir.

Bireylerin öz-saygılarını koruma amacıyla yaptıkları karşılaştırmalar da mevcuttur. Wills'e göre bireyler kendilerini, kendilerinden daha kötü durumda olan kimselerle karşılaştırarak, öz-saygılarını sürdürebilmektedirler. Diğerlerini küçümseme ve hatta zarar vermeye çalışma eylemi bireyin öz-saygısına herhangi bir tehdit durumu olduğunda ortaya çıkabilmektedir (Wills, 1981, s. 248).

2.1.3.2.5. İç Grup Kayırmacılığı

İnsanlar, sosyal karşılaştırma yoluyla kendi gruplarını başka gruplarla karşılaştırmaktadırlar. Bireylerin temel amacı dâhil oldukları grupların, diğer gruplardan daha olumlu ve üstün olduğuna dair inançlarını pekiştirerek benlik saygılarını yükseltmektir. İç-grup ile dış-grup arasında yapılan bu karşılaştırma ve ayrım, bir takım olumsuz kalıp yargıların oluşmasına sebep olurken, gruplar arası uyumu bozarak aralarında olumsuz fikirlerin ve hissiyatların oluşmasına kapı aralar. Dolayısıyla bu durum gruplar arası çatışmalara sebep olabilmektedir.

2.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1.Etnik Kimlik

Etnik kimlik kavramı, doğumlarından itibaren, soyları gereği, ortak bir tarihi miras, ortak dil, örf, adet ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelen bireylerin, verili biçimde edindikleri kimliğe dair kavram şeklinde açıklanabilir.

Bireylerin dil, kültür, ortak bir ata gibi kavramların yanı sıra bayramlar, kutlamalar, örf ve adetler gibi kavramlar aracılığıyla da diğer kimliklerden ayrışarak bir gruba ya da topluma ait olma hissine de etnik kimlik denilebilir (Yanmış ve Kahraman, 2013, s. 122).

Sosyal kimlik sürecinin mensubiyet ve aidiyet çerçevesinde ele alınmasıyla, bireysel kimliğin artık toplumsal bir hal aldığı ve kolektif kimlik çerçevesinde ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda etnik kimlik de bunun bir versiyonudur (Bilgin,1995, s. 60).

Bart'a göre etnik gruplar kendilerini kimlik düzeyinde tanımlamaktadırlar. Kimliklerini inşa ederken dayandıkları temelleri ortak geçmişleri meydana getirmektedir (Bart, 2001, s. 17).

Göka, etnik kimliği, kişilerin ait olma ihtiyaçları aracılığıyla edindikleri ve kalıtımsal olarak sürekliliği sağlanan, topluluğun oluşumunda temel olan dil, gelenek ve ritüelleri eksen alan toplumsal organizasyon şeklinde tanımlamaktadır (Göka, 2006, s. 233).

Etnik kimliğin tanımlanması aşamasında ana vurgu, kişinin kendisini etnik grubunun bir üyesi olarak görmesi üzerinedir. Burada asıl belirleyici olan etnik kökenden ziyade, etnik bilinçtir.

Assman, etnik kimliği de kolektif kimliğin bir biçimi olarak ele almaktadır. Ona göre, kimlik sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmakla birlikte,her bireyin ait olduğu gruptaki sosyal etkileşimlere ve karşılıklı algılara göre bireyin kimliği oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sosyal ilişkiler ve bağlar sonucunda "biz" kimliği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında etnik kimlik de kolektif kimliğin bir biçimidir (Assman, 2001, s.131).

Smith' e göre ise etnik kimlik ayrıştırmadan çok birleştiriciliği ile var olmaktadır. Grubun dışarıdakileri farklılaştırmaktan çok, grup içerisindekileri birleştiren, birleştirici unsurlara olan bağlılık ve teslimiyet neticesinde ortaya çıkan bir kavramdır (Smith, 2002, s.78).

2.2.2. Etnik Grup

Etnik grup kavramı sosyoloji sözlüğünde, bütünden sosyal mesafe bakımından uzak, ırkî, daha ziyade kültürel olarak meydana gelmiş bir grup olarak tanımlanmaktadır. Bir etnik grubun oluşabilmesi için ana kültür akımından dinde, dilde, edebiyatta, mimaride, sanat gibi sosyal hayatın her noktasında bir farklılık olması gerekmektedir (Jary&Jary, 2005, ss.202-203).

Parsons'a göre etnik grup, ortak bir atadan veya aynı etnik grup içinde sınıflandırılmış olan ortak atalardan gelen akrabalık birimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir topluluktur (Parsons, 1991, s.180).

Iver'e göre etnik grup, karmaşık ya da dışlanmış bir grup olsa da, aynı kültürel ve toplumsal geleneği kuşaktan kuşağa taşıyan unsurlar olarak ifade edilmektedir (akt. Türkdoğan, 2006, s.826).

Diğer bir taraftan etnik gruplar ile uluslar arasında bir takım farklar bulunmaktadır. Etnik gruplar ulusların sahip oldukları ortak kamu kültürü, ekonomik birliktelik ve iş bölümüne ve herkes için geçerli yasal kodlara sahip değildirler. Etnik grupların bir ülke ile bağlantısı

tarihsel ve sembolik olabilirken, ulus bağlarında bu siyasi nitelik taşımaktadır (Wallerstein & Balibar, 1995, s. 92).

2.2.3. Sosyalizasyon

Tezin odak noktası olan sosyal kimlik kavramını, sosyalizasyon (sosyalleşme) kavramından ayrı düşünmek çok mümkün değildir. Sosyal kimlik ediniminin bir sosyalleşme süreci neticesinde gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu kavrama da kısaca değinilecektir.

İngilizce "socialization" fiilinden dilimize geçen sosyalizasyon kelimesinin Türkçesi "sosyalleşme" ya da "toplumsallaşma" olarak çevrilmiştir. Genel anlamıyla bireyin dâhil olduğu bir grubun değerlerini, normlarını, pratik ve uygulamalarını edinmesi sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, bireyin kimliğinin oluşması neticesini doğurmakla birlikte, diğer bir taraftan da grubun toplumsal/kültürel devamlılığını sağlamaktadır. Bu anlamda süreç hem psikolojik hem de sosyal gelişim sürecini işaret etmektedir.

Antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve politik bilim gibi birçok sosyal bilimin konusu haline gelen sosyalizasyon kelimesi sözlükte, "bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye kendisini hazırlaması ve toplumla bütünleşmesi süreci" olarak tanımlanmaktadır (Eren, 1988, s. 1484).

Coştu, toplumsallaşma üzerine yazdığı bir çalışmasında sosyalizasyon kelimesinin kullanımına ilişkin tarihsel bilgiler sunmuştur. Buna göre; socialization ismi, sosyal bilimlerdeki kullanımında önce İngilizcede kullanılmaktaydı. İngiliz dili Oxford sözlüğünde "socialize" kelimesi, "toplumsal kılmak/laştırmak, toplumda yaşamak için uygun hale getirmek" şeklinde tanımlanmıştır. İlgili çalışma "socialization" kelimesine dair ilk teknik tanımlama girişiminin 1902 tarihinde yayımlanan Felsefe ve Psikoloji Sözlüğü'nde olduğunu belirtmiştir. Coştu kelimenin, "Bireylerin bir diğerine ve sosyal bir hayata uyum süreci" olan toplumsallaşma, "göç, iletişim, taklit etme, ortak yargıların oluşumu, işbirliği ve ortak zevkler yoluyla gerçekleşir" şeklinde tanımlandığını ifade etmiştir (Coştu, 2009, ss.117-140).

Sosyalizasyon süreci modelleme, rutinler, pratikler ve ritüeller gibi çok farklı yol ile etkileşim sonucunda bireyde kendisini gerçekleştirmektedir. Süreç ilk olarak ailede

başlamakta ve sonrasında değişerek devam etmektedir. Fakat özellikle çocukluk döneminde edinilen tecrübeler, çok daha etkilidir (Maccoby, 2015, s.5).

Yaşam boyu devam eden bu süreçte, sosyal öğrenme aracılığıyla birey, toplumun değerlerini, kültürünü ve davranış kalıplarını öğrenmektedir. Sosyal öğrenme ile birey çevresinden olumlu davranışları edinebildiği gibi, olumsuz davranış kalıplarını da edinebilmektedir. Bu edinimin sonuçları kültürel yozlaşma, suça eğilimde ve dürtüsel davranışlarda artış gibi patolojik biçimde olabileceği gibi değer yargılarının değişmesi, uygun olmayan rol modelleri idol edinme gibi sonuçlar da olabilmektedir (Altıok, 2016, s. 56).

2.2.4.Aidiyet

Aidiyet, kelime anlamı olarak "ilişkinlik", "mensubiyet" olarak açıklanan bir kavram olmakla birlikte, çalışmada özellikle "ilişkilendirme" anlamı üzerinde durulacaktır. Çünkü sosyal kimlik, bireylerin bir grup ya da topluluk ile kendisini ilişkilendirmesi neticesinde edinilmektedir.

Birey herhangi bir nesne, insan, topluluk ya da sosyal kategoriyle ilişkilendirmede bulunabilir. Bu durum insanın kendisini ne kadar çeşitli unsurla tanımladığına bağlı olarak değişmektedir (Alptekin, 2011, s.20).

McMillan ve Chavis'e göre aidiyet duygusunun gelişebilmesi için birey-çevre uyumu gerekmektedir. Ortak değerler çevresinde bir araya gelen bireyler, ortak amaçlara, önceliklere ve gereksinimlere sahip olduklarını anlamaları üzerine, birbirlerine daha fazla destek verebilmek ve o desteği alabilmek umuduyla aidiyet duygularını pekiştirirler (McMillan ve Chavis, 1986, s.8).

Birey, ortak değerler çerçevesinde oluşan bir bütünün parçası olması halinde hissedeceği aidiyetle birlikte bütüne dair bilinci gelişir ve beraberinde birlikteliğin ortaya çıkaracağı güce de sahip olur.

Birey hayatı boyunca kendi tercihleriyle de bu aidiyeti şekillendirebileceği gibi (bir takımı tutmak, bir kulübe üye olmak, siyasi tercih vb. gibi) tercihleriyle şekillendiremeyeceği bir takım aidiyetleri de edinmek durumunda kalmaktadır.

Çalışmamıza konu olan etnik kimlik de bireyin seçme şansı olmadan edindiği ve maruz kaldığı uygulama ve pratikler yoluyla aidiyeti perçinlenen bir kavramdır.

2.2.5. Grup Aidiyeti

Grup aidiyeti kısaca, bireyin kendisini bir ilişki ağının parçası olarak görmesidir. İnsanlar yaşamları boyunca birçok ilişki ağına dâhil olup, bu ağlardan ayrılırlar. Bireysel kimliklerine daha fazla anlam katabilmek için, aidiyete dayalı hissettikleri duygu yoğunlukları sebebiyle, toplumsal faaliyetlere katılmak ihtiyacı hissederler ve bu amaç ile çeşitli grup ve topluluklara mensubiyetleri söz konusu olmaktadır.

Kağıtçıbaşı'na göre bireyler, grup içerisindeyken, yalnız olduklarından daha farklı eylemlerde bulunmaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 2006, s.262).

Sosyal Kimlik Kuramı da benzer bir iddia ortaya koymaktadır. Birey, gruba aidiyetini tamamladıktan sonra hissettiği sosyal kimliği aracılığıyla, bireysel kimliği kapsamında tek başınayken yapmayacağı bazı fiilleri yapabilir duruma gelmektedir. Örneğin, asla küfür etmeyen, hatta küfürden hoşlanmayan bir birey, tuttuğu takımın maçına gittiğinde, oradaki atmosferin etkisiyle tezahüratları sırasında küfür kullanır duruma gelebilmektedir. Bu durumu bizim için en iyi biçimde sosyal kimlik ve grup aidiyeti kavramları anlamlı kılmaktadır.

3. BÖLÜM:

BİR SOSYAL KİMLİK OLARAK "ÇERKESLER"

Türkçede *Çerkes* ya da *Çerkez* olarak yazılıp söylenen terimin kökeni hakkında pek çok araştırmacı tarafından öne sürülmüş farklı görüşler bulunmaktadır. Kelime, hem tarihi arka planı hem de günümüzdeki kullanımı açısından bazı problemleri içerisinde barındırmaktadır. Bunlar arasında Çerkes kelimesinin kökeninin, Farsça'da savaşçı anlamına gelen *Çer* ve kişi anlamına gelen *kes* kelimelerinden meydana geldiğini; ayrıca bu kelimenin Türkçe'de "yankesici-boğaz kesen" anlamına geldiğini ileri süren Golovin'in çalışması da bulunmaktadır (Boz, 2010, s. 27).Avagyan'a göre ise kelime, savaşçı anlamına gelen Türkçe kökenli *Çer-kes* den ve *kartal* anlamındaki Farsça *Caercaes*den meydana gelmektedir (Avagyan, 2004, s. 21).

Kafkasya'da yerleşim bölgelerinin genellikle yaylalara ve derin vadilere yayılmış olması, bölge insanının karakteristik ve kültürel özelliklerinde farklılaşmaların olmasına sebep olmuştur. Bu yüksek dağlar ve engebeli arazi şartları da bölge halkı arasında kültürel ve etnik bakımdan da ayrışmaları meydana getirmiştir. Bölge halklarının tarih, kültür ve gelenek gibi ortak paydaları olsa bile, aralarındaki önemli dil farklılıkları gelişmiştir. Dolayısıyla burada tek bir Çerkes milletinden bahsetmek mümkün değil, bölge insanları için "Kafkasya Halkları" kavramı kullanılmaktadır (Tavkul, 1998, s. 36).

Kafkasya'daki Çerkes tanımı, etnik kimliklerin çeşitlilik göstermesi sebebiyle, Türkiye'deki Çerkes tanımıyla farklılık göstermektedir. Şapsığ, Adige, Abhaz, Kabardey, Nogay vs gibi birçok etnik kimlik Kuzey Kafkasya'da kendi isimleriyle varlık gösterirken, Türkiye'de bu farklı etnik gruplar Çerkes ismi altında toplanmıştır. Ancak Çerkesler kendi aralarında etnik köklerini ve bağlı oldukları soyu belirtmek amacıyla bu ayrımları belirtmektedirler. Çünkü Türkiye'de Kafkas göçmenleri genel itibarıyla Çerkesler olarak anılmaktadır. Çalışmamız da bu doğrultuda gerçekleştirilecek, Çerkeslerin kendi içlerindeki etnik grupların ayrımlarına önem verilmeyecektir.

Özbek, Çerkes tarihinin kronolojisini ele aldığı kitabında, Çerkes tarihi ile ilgili bilgilerin çoğunlukla tek yönlü, yanlış ya da özellikle yanıltılmış kaynaklardan elde edildiğini ileri sürmektedir. Bundan dolayı da Çerkes tarihinin terim kargaşalarına ve çeşitli tarihi

çıkmazlara sürüklenmesiyle, Kuzey Kafkasya halklarının bütünleşemediğini, aksine daha çok bölündüğünü savunmaktadır. Özbek ayrıca, Kuzey Kafkasya halklarının asimile olmasında, kendilerinin de paylarının olduğuna değinerek, muhaceretteki Kuzey Kafkasyalıların müşterek bir dille anlaşma şansları olmaması dolayısıyla, toplantı ve derneklerde kullandıkları dillerin (yaşadıkları ülkenin hâkim dili) bu asimilasyonu güçlendirdiğini belirtmektedir (Özbek, 1991, s. 8). Bugün Türkiye'de yaşayan Çerkesler Türkçe konuşuyorsa bu, kimlikleri manevi ve duygusal boyutta Çerkes kimliği olarak kalsa dahi, somut manada Türk kültürel kimliğine dönüşmüşler demektir. Benzer şekilde asimile olarak, Suriye ve Ürdün'de Arap kimliğine, Amerika'da Amerikan kimliğine dönüşmüştür (Bağ, 1999, s. 5).

Eser'e göre de Çerkesler olarak adlandırılan halk toplulukları farklı dil ve bunların farklı lehçelerini konuşuyor olmalarına rağmen, aynı gelenek, kültür ve sosyal yapıya sahiptir. Bu sebeple de dil ayrılığını aşan sosyo-kültürel değerlerin üstünlüğüne ve birleştiriciliğine inanırlar (Eser, 1999, s. 55).

Türkiye'deki Çerkeslerden, ülkedeki diğer etnik topluluklar gibi, merkezi iktidar ve hâkim çoğunluk nüfus tarafından, kendilerini Türk olarak ifade etmeleri beklenmiştir. İktidar olanlar tarafından tanımlanmış modernlik gerekliliklerine kolayca ayak uydurabildikleri ve çoğunlukla "iyi yurttaşlar" sayıldıkları için ayrımcılığa uğramamışlardır. Bu sebeple de özellikle Kafkasya'daki Rus komünizminden kaçarak Türkiye'ye yerleşmiş ikinci dalga göç kuşağının etkisiyle, Türk milliyetçiliğinin değişik tonlardaki söylemlerine eklenerek kendilerini "Çerkes Türkü" olarak ifade etmişlerdir (Kural, 1999, s. 33).

Bugün Kafkasya dışında yaşayan Çerkeslerin sayısı, Kafkasya'da kalanlardan daha fazladır. Günümüzde Çerkes nüfusunun yaklaşık %90'ı anavatanlarının dışında yaşamaktadır (Bağ, 1999, s. 11).

Çerkeslerin mücadele ile geçen savaş-sürgün yıllarında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelebilmek için yola çıkan nüfusun sayısına dair muhtelif kaynaklarda çok farklı bilgiler yer almaktadır. Berzeg'e göre bu rakam en az 1.700.000'dür (Berzeg, 1996, s. 42). Karpat ise yaklaşık 2 milyon Kafkas'ın Rusya'yı terk ettiğini, hayatta

kalabilenlerinin sayısının ise 1.500.000 civarında olduğunu ifade etmektedir (Karpat, 2003, s.112).

Çerkesler Türk kimliğiyle hayli bütünleşmiş hatta asimile olmuş durumdadırlar. İstanbul'da KONDA A.Ş. tarafından yapılan bir araştırmada anne ve baba tarafından Kafkas kökenliyim diyenlerin oranı %2,2 olarak tespit edilmiş olmasına rağmen, "kimliğiniz" sorusuna cevap verenlerin sadece %0,46'sı Çerkes yanıtını vermiştir. %92'si Türk olduğunu belirtmiştir. Çerkeslerin Türkiye'deki nüfusları bugün 300.000 civarındadır (Önder, 2007, s.302).

Çerkeslerin tarihte yaşadıkları sürgün ve katliamların ve bunların arka planının anlaşılmasının, çalışmamız açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Çerkeslerin kimlik algılarının bugünkü şeklini almasının en önemli sebebi olan tarihsel gelişmelere öncelikle göz atalım.

3.1. ÇERKESLERİN KAFKASYA'DAN SÜRÜLÜŞÜ

Çerkeslerin Kafkasya'dan sürülüşünü ele alırken öncelikle 1864 yılında yaşanan büyük sürgünün temellerini hazırlayan sürece, tarih sahnesinde Çerkes-Rus ilişkilerine bakmamız gerekmektedir.

Çerkes-Rus ilişkilerinin en eski tarihine baktığımızda ilişkilerin M.S. 1000'lere kadar uzandığı yazılı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır (Boz, 2010, s. 34). Fakat çalışmamızda bahsedeceğimiz konu irtibatıyla tarihsel süreci görece daha yakın tarihten ele almaya çalışacağız. Bu görece yakın tarihteki Çerkes- Rus ilişkileri 15. ve 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Daha öncesinde klan-kabile biçiminde yaşamlarını sürdüren Çerkesler, bu yüzyıllarda feodalizme geçmeye başlamış ve zaman içinde feodal beylerle savaş sürecine girilmiştir. Bu süreçte Çarlık rejimi, çıkarları doğrultusunda feodal beylerle işbirliğine girmiş ve bu sebeple de savaşın boyutu da genişlemiştir. Bu süre zarfında da Kafkasya çeşitli istilalara maruz kalmıştır (Eser, 1999, s. 89). 19. yüzyıla kadar sürekli saldırı ve anlaşma şeklinde süre gelen ilişkiler, 1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi sonucunda yeni bir boyut kazanarak büyük savaşlara sebebiyet vermiştir (Berzeg, 1996, s. 28).

Rusya yayılmacı politikası neticesinde dört ana bölgeyi kendisine hedef edinmiş ve bu bölgelerde ya hâkimiyet kurmak için ya da dost hükümetlerin kurulması için politikalar

izlemiştir. Bu bölgeler Balkanlar, Kafkaslar, Baltık Ülkeleri ve Orta Asya Havzası'dır. Rusya bu bölgelerde hâkimiyet sağlamak amacıyla yürüttüğü politikalarında, bölgelerde mevcut hâkim olan güçlerle sık sık karşı karşıya gelmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin başında da Osmanlı İmparatorluğu gelmektedir. Rusya, sıcak denizlere inmek için izlediği yayılmacı politikası sebebiyle sık sık Osmanlı ile çatışmıştır. Rusya'nın temelindeki Kafkasya politikası, bölgedeki Müslüman çoğunluğu ortadan kaldırarak, Hıristiyan halklarını bölgeye yerleştirmek; böylece din birliğini sağlayarak da siyasal üstünlüğü ele geçirmektir (Düzenli, 2006, s. 23).

Bu noktada aslında şunu belirtmekte fayda var: Kafkasya'da gerçekleşen mücadeleleri sadece Çerkes-Rus ilişkileri şeklinde ifade etmek aslında bir açıdan eksik kalacaktır. Çünkü o dönemde meydana gelen olaylar Osmanlı'yı da içermektedir. Çünkü Kafkasya üzerine devamlı bir nüfuz mücadelesi seyretmektedir ve bu mücadele içerisinde Osmanlı da yerini almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Çerkeslerle ilişkileri önceleri İslam'ın yayılması temelli iken, sonraları Kafkasya'nın stratejik öneminin anlaşılmasıyla birlikte siyasi yönden de geliştirilmek istenmiştir. Kafkasya üzerinde gerçekleşen nüfuz mücadeleleri, Osmanlının da Çerkesiztan'daki prenslikler ile işbirliği yapması sonucunu doğurmuş, özellikle bölgede Rusya ve İran ile mücadele edilmiştir (Aydemir, 1988, s. 15).

Ayrıca Osmanlılar bölgede söz hakkı elde edebilmek amacıyla İslamiyet'in yayılması için çalışmışlardır. 18. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı'nın ileri gelenlerinin etkisiyle, İran Devleti'ne karşı, Sünni bir kordon kurma amacıyla İslamlaştırma girişiminde bulunulmuştur (Düzenli, 2006, s. 24).

Kafkas- Rus Savaşı özellikle Kafkas halkı için oldukça kanlı, katliam ve sürgünlerle sona eren bir dönemi ifade etmektedir. İki tarafın da sahip oldukları demografik, coğrafi, teknolojik ve askeri özellikler de bu sonucun ortaya çıkmasında en önemli etmenlerdir. Bu sebeple bu noktada Rusya'nın gerçekleştirdiği istilanın ayrıntılarına girmeden önce Kafkas halkının o dönemde içinde bulunduğu durumun anlaşılması önem arz etmektedir.

3.1.1.Kafkasya'daki Durum

Rus ordusunun Kafkasya'ya saldırma planları yaptığı sırada, Kafkasya'daki durum ve mücadele, olaylara ışık tutan diğer bir cephe olarak karşımıza çıkıyor ve Çerkeslerin yaşadığı yenilgiyi anlamamızı sağlıyor.

Rusların Kafkasya'ya saldırdığı dönemde Çerkeslerin mücadele ve savaş yöntemleri düzenli bir ordu karşısında bir zafer kazanacak düzeyde değildi. Çoğunlukla açık arazide düşman kuvvetlerinin üzerine toplu halde yalın kılıç saldırmaya ve kişisel çarpışmalara yatkınlardı. Düzenli ve disiplinli bir orduya sahip olmak yerine, herhangi bir tehlike karşısında kabile reislerinin ve asilzadelerin korumaları altında toplanarak askeri güçler meydana getiriyor ve tehlikenin geçmesinin ardından bu birliği dağıtıyorlardı. Dolayısıyla bir kıt'a özelliğine sahip olmadıklarından düzenli askeri kuvvetler karşısında başarılı olamıyorlardı. Kafkasyalıların dağınık askeri gücünün karşısında Rus orduları - toplar öncelikli olmak üzere- özellikle ateşli silahların gelişmesiyle güçlendirdikleri ordularıyla avantajlı durumdaydılar.

Rusların istilası sürecinde Kafkasyalılar savaş için gerekli mühimmata ve teknolojiye sahip değildi ve barut sıkıntısı çekmekteydi. Kama, kılıç, tüfek ve tabancalarını kendileri imal etmeye çalışıyorlardı. Ünlü Kafkas Komutanı Şeyh Şamil bir top imalathanesi kurdurmuş olmasına rağmen, bu silahların kaliteleri yeterince iyi değildi. Çerkesler hem yeterli teknolojiye sahip değildiler, hem de yeterli sayıda üretimi sağlayamıyorlardı. Bu sebeple barut ve kaliteli silahın dışarıdan gelmesi gerekiyor, fakat ovalarda Rus hâkimiyeti olduğu için de bu imkânı bulamıyorlardı. Ayrıca bu sebeple tarımsal sıkıntı da çekiyorlar, gerekli yiyeceklerin ithali sağlanamıyordu. Ayrıca Rus ordusunun sık sık iç bölgelere akınlar yaparak tarlaları yakması sonucu büyük kıtlıklar da yaşanıyordu. Osmanlı, İngiltere ve Fransa'dan yardım istenmesine rağmen gelen yardım yetersiz düzeydeydi (Habiçoğlu, 1993, s. 54). Dolayısıyla hem askeri mühimmat ve teknoloji açısından yetersizlik hem de gerekli besin ihtiyacının karşılanamaması, Rus istilasının Çerkeslerin aleyhine sonuçlanmasına sebep olan en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1857 yılında kuzeyde Terek Havzası'ndan, doğuda Hazar Denizi Kıyıları'ndan ve güneyde de Gürcistan üzerinden olmak üzere Ruslar üç koldan saldırıya geçmişlerdir. Bu

sırada Kafkas halkının komutanı durumundaki Şeyh Şamil ise Rus orduları karşısında hem sayı hem de teknoloji bakımından oldukça düşük durumda bulunmasına karşın küçük gruplara ayırdığı birlikleri ile çete savaşlarına girmiştir. Bu yöntemi ile başta küçük Rus kuvvetlerine karşı başarılı olmasına rağmen, savaşı yenmesine yeterli olmamıştır. 2 yıl mücadele sonrasında 1859 yılında Gunip'e sığınan Şeyh Şamil ve müritleri teslim olmuştur. Onun teslim olmasını takiben Dağıstan ve Çeçenistan da Ruslar'ın egemenliği altına girmiştir (Habiçoğlu, 1993, s. 57).

Doğu Kafkasya sonrasında Batı Kafkasya'ya saldıran Rus orduları burada da büyük tahribatlara neden olmuştur. Fakat Çerkeslerin kaybettikleri insan ve mühimmatları telafi edememeleri, Rus birliklerinin bölgenin tarım arazilerini tahrip etmesi ve bununla birlikle 1863 yılında görülen kuraklıkla baş gösteren kıtlık da savaşın Kafkas Halkının aleyhine ilerlemesine neden olmuştur. Tüm bu olumsuz gelişmeler üzerine 1863 sonbaharından bazı Çerkes kabileleri başlayarak büyük kitleler halinde göç etmeye başlamıştır. Rusların 1864 yılı başlarında yaptıkları son saldırılar ile Batı Kafkasya'da Rusların eline geçmiş ve büyük sürgün gerçekleştirilmiştir.

Müslümanların Rusya'dan göç etmelerinin en önemli sebeplerinden biri ekonomik faktörlerdir. Çarlığın uyguladığı yoksullaştırma politikası meyvelerini vermiş ve neticede Çerkeslerin bölgeyi terk etme sebepleri arasında büyük pay sahibi olmuştur (Erkan, 1996, s. 24).

Rusların, Çerkeslerin ekonomik varlıklarına el koymaları ve tarım ile hayvancılığı yok etmeleri verdikleri ekonomik zararın başlıcalarıdır. Bunlarla birlikte Rusya'nın ele geçirdiği Müslüman ülkelerdeki vakıflara el koyması ve Müslümanlara ait arazileri müsadere etmesi de Çerkes ekonomisinin çökmesi sonucunu doğurmuştur (Saydam, 1997, s. 48).

Ortaya çıkan koşullar neticesinde Müslümanlar, göç etmeye zorlanmış ve yerlerine Rus muhacirlerle, gayri Müslim ahalinin yerleştirilmesine başlanmıştır. Kafkasya toprakları, özellikle Kafkasya savaşı sırasında başarı göstermeleri sebebiyle Rus Kazaklarının subay ve memurlarına müsadere edilmiştir.

Rusların Kafkas halkını göç etmeye en fazla zorlayan uygulaması ise kuşkusuz gerçekleştirdikleri katliamlar ve sürgünler olmuştur. Gitgide kendilerine ait bir yaşam alanı kalmayan Kafkas halkı sürgüne zorlanmıştır.

3.1.2. Çerkeslerin Sürgünü

Sürgünün nitelikleri, bölgelere göre değişiklik göstermiştir. Coğrafi olarak dış bağlantıları zayıf, görece daha kolay kontrol edilebilen iç bölgelerdeki yerli halk göçe zorlanmamıştır. Kabardey, Çeçenistan ve Dağıstan Rusya'nın hâkimiyetine girmesiyle yüksek bölgelerde yaşayan nüfus daha geniş ve açık arazilere yerleştirilmiştir. Coğrafi olarak dış etkilere daha açık olan Batı Çerkesya gibi bölgelerde ise yerli halk yerinden edilmiş ve mallarına el konularak yerlerine Rus nüfus yerleştirilmiştir. Bu mallar da yerleştirilen nüfusa ve askerlere verilmiştir. 1958'den itibaren yüz binlerce Çerkes Karadeniz kıyılarından gemilerle Anadolu ve Balkanlar'a taşınmıştır. Bununla birlikte kolonizasyonun savaştan sonraki aşaması sebebiyle de, 20. Yüzyıl başlarına kadar Osmanlı topraklarına nüfus akışı devam etmiştir (Papşu, 2013, s. 105).

Kafkasya'yı terk etmek zorunda kalan nüfusa dair toplam rakam kaynaklarda farklılık göstermektedir. Bu rakamlar 500 binden 2 milyona kadar değişmektedir. Yolculuk ve yerleşim süresinde sert iklim koşulları, hastalıklar ve açlıktan nüfusun büyük kısmında kayıp yaşandığı bilinmektedir. Sonraki dönemlerde meydana gelen ve birbirini izleyen savaşlar sırasında da Çerkes nüfusunda kayıplar yaşanmıştır.

Kuzey Kafkasya'nın yerli halkları olan Çerkesler, Rus-Kafkas savaşları sonucunda meydana gelen sürgün ve göçlerle, büyük bir bölümü bugünkü Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde bulunan Osmanlı coğrafyasına yerleşmişlerdir. Bunun en önemli sebebi din benzerliğidir. Osmanlı'nın en büyük Müslüman devlet ve padişahın da halife olması dolayısıyla din özgürlüğü beklentisiyle Osmanlı Toprakları tercih edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan ve birçoğu devletin üst kademelerinde görevli olan Çerkes – Abaza kökenli kişiler de soydaşlarının Osmanlı'ya göç etmelerini desteklemiş ve bu şekilde yönlendirmişlerdir (Habiçoğlu, 1993, s. 68).

Osmanlı Devleti toprakları içerisine göç eden Çerkeslere yönelik hassasiyet geliştirmiş ve o dönem de bu yeni vatandaşlara yönelik bir takım çalışmalar da yapılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde Çerkes kültürel kimliğine yönelik en verimli çalışmalar, 1908 İkinci

Meşrutiyet'ten sonra gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde birçok dernek kurulmuş, Arap ve Latin harfleriyle Çerkesce ve Abhazca alfabeler oluşturulmuş, kitap ve dergi basımları yapılmış ve Beşiktaş'ta Çerkesce eğitim veren bir kız okulu açılmış. Fakat 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonraki iç savaş yıllarında önce beyaz ordu, sonra da kızıl ordu tarafından Kafkasya yeniden işgal edilmiştir. 11 Mayıs 1918 yılında kurulmuş olan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti yıkılmış, bu sebeple ulusal direniş umutları da söndürülmüştür (Bağ, 1999, s. 12).

Osmanlı Devleti dağıldığında Çerkesler yeni kurulan devletlerin sınırları içerisinde kalmıştır. Çoğunluğu Türkiye'de olmak üzere Suriye, Irak, Ürdün ve İsrail'e yerleşmişlerdir. Kuzey Kafkasya'da ise Çerkesler esas olarak üç federal cumhuriyette (Adigey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar) yaşamaktadırlar. Ayrıca yaklaşık 10 bin kişilik bir Çerkes nüfus da bu cumhuriyetlerin sınırları dışında bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nda 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre toplam Çerkes nüfusu 718 bin727 kişidir (Papşu, 2013, s. 105).

Kafkas-Rus Savaşı neticesinde Kafkasya'nın etnik kimliği tümden değişmiş, Rusya gerçekleştirdiği savaşla topraklarına Kafkasya'yı da katarken, başta Çerkesler olmak üzere birçok halk sürgün durumuna düşmüştür. Bu sebeple Çarlık Rusyası Dönemi'nde Kafkasya'nın fethinin zafer yıldönümü olarak kutlanan 21 Mayıs, bugün dünyanın her yerinde Çerkesler tarafından sürgün ve soykırım günü olarak anılmaktadır.

4. BÖLÜM:

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın uygulamalı kısmı, Kocaeli'de yaşayan ve Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'ne aktif şekilde katılım sağlayan bireylerin sosyal grup aidiyetlerinin de etkisiyle şekillenen kimlik tanımlamalarına ilişkin fikirlerini içermektedir.

Bu noktadan yola çıkarak bu çalışmanın temel amacı, diasporik bir kimlik niteliği taşıyan Türkiye'deki Çerkeslerin, bu sosyal gruplara ve düzenledikleri etkinliklere dâhil olmalarının da etkisiyle şekillenen kimlik tanımlamalarını Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında açıklamaktır.

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Kafkas Derneklerine üyelikleri bulunan bireyler meydana getirmektedir. Örneklemi ise Kocaeli Kafkas Kültür Derneği üyelerinden, derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılım sağlayan kartopu örneklemesi ile belirlenecek 20 - 65 yaş arasındaki Çerkesler oluşturmaktadır.

Kocaeli Çerkes Derneği'nin örneklem olarak seçilmesinin sebebi ise, Kocaeli'nin sanayi kenti niteliği dolayısıyla oldukça yoğun biçimde göç alan bir il olması sonucunda büyük bir Çerkes nüfusunu içerisinde bulunduruyor olmasıdır. Bu kalabalık Çerkes nüfusunun da katkılarıyla Kocaeli Çerkes Derneğinin, Türkiye'deki diğer Çerkes Dernekleri arasında en etkili olanlarından biri olması, alan araştırmamız için seçilmesi sonucunu doğurmuştur.

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tablo 4.1.1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	18	45
Erkek	22	55
Toplam	40	100.0

Katılımcıların cinsiyet durumlarına göre dağılımlarının yer aldığı tablo 4.1.1.' e bakıldığında, katılımcıların %55'inin kadın, % 45 inin erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.1.2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Sayı	Yüzde
20 -25	5	12,5
26-30	2	5
31-35	4	10
36-40	7	17,5
41-45	7	17,5
46-50	6	15
51-55	4	10
56-60	3	7,5
61-65	2	5
Toplam	40	100

Katılımcıların yaş dağılımlarının yer aldığı tablo 4.1.2.' ye bakıldığında, katılımcıların %25'ini oluşturan 35-40 yaş grubunun ilk sırada olduğu görülmektedir. Bu grubu sırasıyla %17,5 ile 40-45 yaş grubu, %15 ile 45-50 yaş grubu, %10'luk eşit oranlarla 30-35 ve 50-55 yaş grupları, %7,5 ile 55-60 yaş grubu ve %5 ile 20-25, 25-30 ve 60-65 yaş gruplarının izlediği görülmektedir.

Tablo 4.1.3. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul Mezunu	3	7,5
Ortaokul Mezunu	8	20
Lise Mezunu	17	42,5
Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	12	30
Toplam	40	100

Katılımcıların eğitim durumlarının yer aldığı tablo 4.1.3.'e bakıldığında, katılımcıların %42,5'luk büyük bir oranının lise mezunu olduğunu, bu grubu sırasıyla %30 ile yüksekokul/üniversite mezunlarının, %20 ile ortaokul mezunlarının ve %7,5 ile ilkokul mezunlarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 4.1.4. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	32	80
Bekâr	8	20
Toplam	40	100.0

Katılımcıların medeni durumlarının yer aldığı tablo 4.1.4.'e bakıldığında, katılımcıların %80'inin evli olduğu, %20'sinin ise bekâr olduğu görülmektedir.

Tablo 4.1.5. Katılımcıların Yaşadığı Yerleşim Birimine Göre Dağılımı

Yaşadığı Yer	Sayı	Yüzde
Köy	7	17,5
Kasaba	2	5
Şehir merkezi	31	77,5
Toplam	40	100.0

Katılımcıların yaşadığı yerleşim birimlerinin yer aldığı tablo 4.1.5.'e bakıldığında, katılımcıların %77,5'inin şehir merkezinde yaşadığı, %17,5'inin köyde yaşadığı, %2'sinin ise kasabada yaşadığı görülmektedir.

Görüşmelerin gerçekleştirildiği mekânlar genellikle şehir merkezindeki dernek binaları ya da etkinliklerin gerçekleştirildiği spor salonu, konferans salonu gibi mekânlardır. Dolayısıyla köy ve kasabada yaşayan görüşmeciler ile de görüşmelerimiz kendi yerleşim yerlerinde değil, buluşulan bu mekânlarda gerçekleştirilmiştir.

4.2.SOSYAL KİMLİK KURAMI BAĞLAMINDA BİREYLERİN KİMLİK VE AİDİYET TANIMLAMALARI

4.2.1. Sosyal Kimliğin ve Aidiyetin Kimlik Tanımındaki Rolü

Yurdusev'e göre sosyal ve kültürel kimlikler "kazanılmış kimlikler" ve "verili kimlikler " olmak üzere iki farklı kategoride irdelenebilir (Yurdusev, 1997, s. 27). Verili kimlikler karşımıza aile, toplum, dâhil olunan etnik grup, millet, ulus gibi kavramları ifade ederken, kazanılmış kimlikler ise öğretmen kimliği, anne kimliği, eş kimliği gibi bireyin özgür idaresiyle seçtiği kimliklerdir.

Araştırmamıza konu olan Çerkes etnik kimliği bir verili kimliktir. Bireylerin dâhil olmak ya da dâhil olmamak gibi bir seçim şansı olmadan, doğuştan kazandığı ve kendisini tüm yönleriyle içerisinde bulduğu bir kimliktir. Bireyler o kimlik yelpazesine ait olarak dünyaya gelirler ve kendilerine sunulan yaşam şekli ve imkânları çerçevesinde bu kimliği edinirler.

Sosyal kimlik kuramına göre bireyler, kendilerini ait hissettikleri sosyal gruba göre tanımlamakta ve değerlendirmektedirler. Bu varsayımın doğruluğunu sorgulayabilmek amacıyla araştırma kapsamında katılımcıların kendilerini nasıl tanımladıkları ve kimliklerini ne şekilde ifade ettikleri sorulmuştur. Bu soru üzerinden ulaşılan veriler ile verili kimlik olarak edinilen Çerkes kimliğinin, kimlik tanımı üzerindeki etkisi okunmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerde katılımcılara kendilerini nasıl tanımladıklarının sorulması üzerine alınan yanıtların hepsinde Çerkes kimliğine yer verilmiştir. Katılımcıların bazıları soruya cevaben şu ifadeleri kullanmışlardır:

> *Öğrenciyim. Çerkesim. 2 senedir İzmit'teyim. Eğitim için geldim. Geldiğimden beri de dernekle bağlantı halindeyim. Dans ekibindeyim zaten. Kültürümü burada da yaşayabildiğim için, adetlerimizi, kültürümüzü bilen insanlarla bir arada olduğum için çok mutluyum (Katılımcı 5, kadın, yaş21).*

> *Sakarya'lıyım. 52 yaşındayım. 2 oğlum 2 torunum var. Çerkes'im. Sağlık sektöründe çalışıyorum ama artık emekli olmayı düşünüyorum. Emekli olup bu faaliyetlere daha fazla vakit ayırmak istiyorum (Katılımcı 13, erkek, yaş 52).*

Kendisini tanımlamasını rica ettiğimiz katılımcı 21, etnik kimliğine ilişkin "vasıf" kelimesini kullanmıştır. Bu kelimenin kullanılış şekline bakıldığında, verili şekilde edinilen bir etnik kimliğin, birey tarafından olumlandığı görülebilmektedir.

> *45 yaşındayım. Makine mühendisiyim. Adana da liseyi bitirdim. Çerkesliği çok seviyordum. Çerkeslik vasfımı. Ailem de Çerkes. Annem babam herkes Çerkes olduğu için, o ortamda yetiştik. Büyüklere saygı gösterilen, küçüklerin çok sevildiği... Çok güzel bir ortamdı. Ailemiz de geniş. Herkes Çerkes dayılar, amcalar, halalar... Daha sonra kazandığım üniversite Düzce idi. Sırf Çerkesler çok diye Düzce'yi yazdım (Katılımcı 21, erkek, yaş 45).*

Bireyler, birden çok kimliğe sahip olarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Edinilen kimlikler, mekân, yetkinlik, rol gibi faktörlere bağlı olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Katılımcı 33'ün verdiği yanıt da bunu işaret etmektedir:

> *Kendimi kadın, anne, eş, Çerkes bir birey ve iyi bir insan olarak tanımlayabilirim. Öğretmenim aynı zamanda. Ama bu saydığım tanımların hepsini her zaman aynı oranda hissedip, yaşamıyorum. Şu an burada en fazla Çerkes'im mesela. Eve gittiğimde eşim, anneyim. Okulda öğretmenim. O anki rolüm neyi gerektiriyorsa oyum biraz (Katılımcı 33, kadın, yaş 42).*

Katılımcıların hemen hepsi benlik tanımlarına ilişkin sorulan bu soruya Çerkes kimliklerini de içeren yanıtlar vermişlerdir. Kendilerini sosyal gruplarını dikkate alarak tanımlamışlardır. Bunun akabinde kendilerinden Çerkes olmayı ve Çerkesliği tanımlamaları talep edilmiştir. Bunun üzerine verilen yanıtların bir kısmına aşağıda yer verilmektedir:

> *Çerkesliği bir etnik yapı olarak tanımlayabiliriz. Kendi yaşayış tarzı, kendi kültürü, kendi adetleri olan bir milletiz diyebiliriz. Bazen uygulamalarımızı anlatıyorum arkadaşlarainanamıyorlar. Ama aslında hemen hepsinin bir işlevi var (Katılımcı 28, erkek, yaş 21).*

Katılımcı 21'in verdiği bu yanıta baktığımızda, sosyal kimliğini tanımlarken faydalandığı ifadelerden, sosyal kimliğini olumladığı görülmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı'nın varsayımlarında yer verdiği üzere, bireyler sosyal kimliklerini edinirken diğer kimlikler ile karşılaştırma ve kıyaslama yapmaktadırlar (İç grup kayırmacılığı). Bu kıyaslama sonucunda olumlu bir kimlik edinimi sağlamak hedeflenmektedir.

> *Çerkes olmak bir tarz, bir hayat farklılığıdır.Bunu anlamak için Çerkes olmak lazım. Bireyden topluma kadar aynı hareketlerin sergilendiği, edinilen kültürün çok uzun yıllar yaşatılabildiği, xabzenin verdiği bir yaşam tarzı. Saygının en ön plana konulduğu, başka kültürlerde göremeyeceğin ince fikirli*

adetlerin uygulandığı bir kültürdür. Çerkeslik dediğim gibi böyle bir şey. Anlatılmaz yaşanır denilen şey bu. Gurur duyuyorum Çerkes olmakla. Ama üzülüyorum da bazı şeylerimizi kaybettiğimiz için. Mesela dilimizi kaybetmişiz, kaybettirilmiş aslında. İçimde bir yaradır (Katılımcı 25, erkek, yaş 38).

Çerkes olmak bazı şeylerin günahtan önce ayıp –haynape- olarak sayılması ve o sebeple yapmaktan kaçınılması demek. Alkol tüketimi yaygındır örneğin Çerkeslerde. Bunun günah olduğunu çok düşünmeyiz. Ama büyüklerimin yanında mümkün değil içemem. Ayıp olur yani. Abim de benim yanımda içmez. Öyle birbirine saygısızlık yapmışsın gibi olur. Çerkeslik biraz saygının her şeyden önce gelmesi, büyüklerin sözünün kılıçtan keskin olması demek (Katılımcı 38, kadın, yaş 27).

Görüşme sürecinde katılımcılara kendilerini hangi özelliklerine göre Çerkes olarak ifade ettikleri ve Çerkeslerin karakteristik özelliklerini sorduğumuzda üzerinde durulan en önemli kavram "saygı" olmuştur. Çerkesler sosyal ilişkilerini kurarken karşılıklı gösterilen saygıya çok önem vermektedirler. Etnik kimliklerinin en karakteristik özelliğini saygıdan sonra "birliktelik" olarak ifade etmek mümkündür.

Aslında baktığınızda Türkiye'de bir sürü etnik grup var. Türk, Kürt, Laz, Boşnak, Tatar vs. say say bitmez. Birçoğu da bizim gibi muhacir. Hepsinin ayrı ayrı kültürü var. Huyu suyu farklı. Ama Çerkesler bir başka. Mesela Kürtlerde de büyüğüne saygı çok vardır ama onlarda biraz korkma da var. Bizdeki ise saygı. Yaşına, tecrübesine hürmet. Fikirlerine kıymet verilir tamatenin (aile büyüğü). "Bir bildiği vardır" denir. Bizim aile de mesela söz sözü ben söylerim. Bana danışırlar, söylediğimi de uygularlar. Özellikle önemli kararlarda benim gibi tamatelerin sözü dikkate alınır. O yüzden Çerkes olmak bambaşka. Maalesef kendi vatanımızda değiliz. Artık burası bizim vatanımız bir yerde. Nesiller geçti geleli. Ama isterdim her yerde bizim gibi insanlar olsun. O zaman daha az sorun olurdu eminim. Bizim kültürümüz güzel bir kültür (Katılımcı 34, kadın, yaş 64).

Çerkes olmak saygılı olmayı getiriyor beraberinde. Özellikle Çerkes ortamındaysan daha dikkatli davranıyorsun. Çünkü bizim kültürümüzde tavır davranış çok önemli. Seni onun üzerinden değerlendirirler. İnsanlar senin hakkında kötü konuşsun istemezsin. Bu bakımdan aslında mahalle baskısı da çok vardır. "Aman öyle demesinler", "aman ne derler" endişesi çok vardır. Çerkes ortamında mesela asla ayak ayak üstüne atarak oturamam. Etrafımdakilere ayıp olacak gibi gelir (Katılımcı 22, kadın, yaş 46).

Biz birbirimize bağlıyız. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda hemen haberleşir, el ele verir, ihtiyacı karşılamaya çalışırız. Başka bir ilden bir Çerkes kızcağız geldi mesela burada bir dükkân açtı. Kendi el sanatlarından bir şey yapıyor. Aklında yoktu ama dedik ki sana bir açılış yapalım. Kızın yapacak gücü yok. Ailesi de burada değil zaten. Biz organize ettik, yaptık açılışı. Herkes de bir

şeyler aldı destek olmak için. Akşamında dükkânda hiçbir şey kalmadı (Katılımcı 10, erkek, yaş 57).

Katılımcıların yorumlarından görüleceği gibi, kimlik tanımları kendilerini ait hissettikleri sosyal grup ve sosyal kimlik ile iç içe geçmiştir. Kendilerini tanımlarken mutlaka Çerkes oldukları bilgisine ifadelerinde yer vermişlerdir. Çerkeslik ve Çerkes olmak tarif edilirken de kendi hayat pratikleri ve davranış kalıplarından örnekler sunmuşlardır. Ayrıca bu tarifleri yaparken ifadelerinde "öteki" nin varlığı ortaya çıkmıştır. Sosyal kimliğin ötekinin varlığı ile kendisini oluşturma ve varlığını devam ettirme yetisi, verilen yanıtlarda da gözlemlenmiştir. Bu veri ilgili başlık altında yeniden incelenecektir.

4.2.2. Sosyal Kimliğin İnşasında Ötekinin Yeri

Araştırmanın önceki bölümlerinde etnik kimliklerin verili kimlikler olduğuna değinilmişti. Bireyin içerisine doğduğu sosyal ilişki ağları ve maruz kaldığı kültür öğeleri, kimliğinin gelişmesindeki en önemli unsurlardandır. Birey edindiği bu materyalleri kimlik inşasının yapı taşları olarak kullanacaktır. Bu materyalleri seçme şansı olmadan, bir ön kabul ile edinmektedir.

Phinney ve Rotheram'a göre birey 10 yaşına kadar etnik kimliğini edinmekte ve davranış tutumlarında bir kristalleşme meydana gelmektedir. Bu kristalleşme sürecinde çocuk önce fiziksel farklılıklara karşı, sonrasındaysa sosyal farklılıklara karşı farkındalık geliştirmekte ve bu farkındalıkları da davranışlarına yansımaktadır (Phinney ve Rotheram, 1987, s. 14-15).

Phinney ve Rotheram'ın bu ifadesinde de görüleceği üzere farkındalığın başlaması bir farklı olanın yani "öteki"nin var olmasıyla mümkün olmaktadır. Birey bir ön kabul ile edindiği bu davranış kalıplarının farklı alternatiflerini, ötekinin var oluşu sayesinde gözlemlemektedir.

Yurdusev'e göre kimlik "öteki" ile vardır. (Yurdusev, 1997, ss. 18-29)

Kimliğin dışında kalan bir başkası olmadıkça, mantıksal olarak o kimlik de bulunmaz, tanımlanmaz.

Araştırma kapsamında, katılımcıların sosyal kimliklerinin inşa süreci anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılarımıza sosyal kimliklerine ilişkin farkındalığa ne zaman eriştikleri ve kendilerini bu sosyal kimlik ile ne zamandan itibaren ifade etmeye

başladıkları sorulduğunda alınan yanıtların hemen hepsinde, "öteki"ninfark edilmesi sürecine değinildiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

> *Çerkes kimliğimi herhalde Çerkes olmayan arkadaşlarımın yanında farkettim. Mesela bizim evde biraz daha saygılı bir ortam olduğunu düşünmüştüm ilk kez bir arkadaşımın evine gittiğimde. Annesine bağırmıştı. O kadar şaşırmıştım ki. Ben düşünemembile anneme bağırmayı. Nasıl bağırdığını anlayamamıştım. O zaman demiştim biz biraz daha farklıyız. (Katılımcı 14, erkek, yaş 33).*

Katılımcılardan edinilen verilere göre, bireyler "öteki" ile karşılaştıklarında kıyaslama eylemine başlamaktadırlar. Davranış kalıpları, roller, uygulama ve pratikler karşılaştırılır ve bu kıyaslama neticesinde farklıların farkına varılmaktadır.

> *Yaz tatillerinde köye giderdik mutlaka. Yazları da mutlaka düğün falan olurdu köyde. Eğer düğün varsa eğlence büyük demekti. Çerkeslere özgü olan en çok şeyi böyle düğün dernek zamanlarında görürdük. Yemekler, oyunlar, Çerkes büyüklerin bir araya geldiklerinde anadillerinde konuşmaları falan. Okula dönüşte öğretmen yazın yaptıklarımızı sorunca anlatırdım ve çok değişik gelirdi herkese. Arkadaşlarım bana sorular sorardı. Benim yaptığım şeyleri onların yapmadığını ya da değişik şeyler yaptıklarını görünce farklı olduğumuzu düşünürdüm (Katılımcı 3, kadın, yaş 37).*

> *Bizim köy Çerkes köyüydü ama muhacir aileler de vardı. Bizim yaptığımız yemeklere bayılırlardı. Çocukken Şıpsığ (çerkes tavuğu) yaptığında annem o komşuları da çağırırdı. Onlar da bayıla bayıla yerdi. Düğünlerimiz olunca hayran hayran izlerlerdi. Koştururdu onlar da. Bizim her şeyimiz daha bir güzel diye düşünürdüm (Katılımcı 10, erkek, yaş 57).*

Verili şekilde edinilen kimlikler her birey tarafından en başından itibaren olumlu şekilde karşılanmamaktadır. Özellikle de söz konusu diasporada var olmaya çalışan bir etnik kimlik olunca bu durum birey üzerinde bir baskı unsuruna dönüşebilmekte ve sosyal kimlik kabul edilene kadar çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Katılımcı 7 ve katılımcı 15, bu konuya ilişkin yaşadıkları sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

> *Çocukken, ilkokuldayken aşırı bir Türk milliyetçiliği vardı bende. Sabahları istiklal marşını, andımızı okuyacağız diye yarışırdık. Türküm derdim. Ama eve gelince bir Çerkes ortamı. Çok rahatsız olup, "ben Türküm" diye kavga ettiğimi hatırlıyorum annemlerle. Sanki Çerkes'im dersem kötü olacak gibi düşünüyordum. O zamanlarda farketmiştim bir farklı kimliğimizin olduğunu. Ama farklılıklar çok konuşulmadığı için, kabul etmekten ya da başkaları yanında konuşmaktan korkuyordum (Katılımcı 7, kadın, yaş 33).*

> *Çerkes kimliğine sahip olduğumuzu çocukluğumdan itibaren biliyordum elbette. Ama Çerkes olmayan arkadaşlarım olunca daha bir anladım*

kimliğimi. Çünkü bana normal gelen bazı şeyler onlarda farklıydı. Sonra ister istemez farklı olduğunuzu düşündüğünüz için bir korkuyorsunuz. Sevmezler mi acaba diye. Alevi bir arkadaşım vardı. Alevi olduğunu bana söylemişti sadece. Ben de ona Çerkes olduğumu söylemişti. Farklılıklarda buluşmuştuk (Katılımcı 12, erkek, yaş 44).

Türkiye'de onlarca etnik kimlik ve topluluk bulunmaktadır. Tüm bu topluluklardan, merkezi iktidarlar ve hâkim çoğunluk nüfus, uyum beklemektedir. Günümüzde daha iyi bir noktaya gelmiş olsa dahi, önceki yıllarda ülkedeki mevcut siyasal politikalar sebebiyle bu çeşitlilik dile getirilmekte, hatta bireylerin kendi kendilerine bile kimliklerini kabul etmelerinde çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Katılımcılarımızdan edinilen doneler de birçoğunun zamanında bu süreçten geçtiğini ve bu ikilemi yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç aslında diaspora da varlığını sürdürmeye çalışan bir çok etnik grubun yaşadığı bir süreçtir. Hâkim devlet ideolojisinin sağladığı imkân ve serbestlikler çerçevesinde topluluklar varlıklarını devam ettirebilmek için dil, örf ve adetler gibi uygulama ve pratiklerini sürekli kılmaya çalışmışlardır. Çerkeslerin bu noktada ana dillerini konuşabilme kabiliyetlerini yavaş yavaş kaybetseler bile, kültürel diğer aktarımlarını sağlayabildikleri gözlemlenmiştir.

4.2.3. Sosyal Kimlik Yoluyla İç Grup Kayırmacılığı

Bireyler sosyal kimliklerini aktarma ve devam ettirme sürecinde diğer kimlikler ile kıyaslama sürecine gitmektedir. Bu süreç ise bir takım motivasyonlar yoluyla güçlenmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı'na göre bireylerin sosyal kimliklerine yönelik bu motivasyonları kendilerini ait hissettikleri grupları, diğer gruplar ile kıyaslama neticesinde sosyal kimliklerine yükledikleri olumlu anlamlar yoluyla sağlanmaktadır. Bu kıyaslama, bireylerde kendi sosyal kimliklerine ve bu kimliğe sahip diğer bireylere yönelik bir kayırmacılık ile neticelenmektedir. Görüşmelerde, katılımcılara Çerkes olmanın diğer etnik kimliklere sahip olmakla arasındaki farkların ne olduğunun sorulması neticesinde gelen yanıtların % 95'inde, bu kayırma eğilimi açıkça görüşmüştür. Katılımcılar, Çerkes kimliklerinin diğer tüm kimliklere oranla çok daha "seçilmiş", elit, özellikli ve ayrıcalıklı olduğuna yönelik yanıtlar vermişlerdir.

Deprem oldu Adana'da, İzmit depreminden önceki sene. Annemlerin köyüne yardım gönderilmiş. Kimse almamış. İhtiyacımız yok demişler. Yardımı dağıtan jandarma şaşırmış. "Nasıl olur millet kamyonun üstüne çıkıyor, siz

nasıl almazsınız" demişler. "Bizim ihtiyacımız yok, yıkılan ufak tefek şeyler var ama yardıma ihtiyacımız yok" demişler. Biz bize yeteriz burada. Çerkes olmak böyle bir şey (Katılımcı 26, erkek, yaş:53).

Katılımcı 26'nin verdiği yanıta baktığımızda, aslında bizzat kendisinin tanık olmadığı bir diyaloğu ne kadar inanarak anlattığını görebiliriz. Bu örnek ona göre, kendisini ait hissettiği sosyal kimliği hayli yükseltmekte ve onure etmektedir. Anekdotta "millet" olarak geçen öteki kimlikler ile bir kıyaslama gerçekleştirilerek, kendi sosyal kimliğini kayırıp, daha yüksek bir mertebeye yerleştirdiği görülmektedir.

Bizdeki saygı gibi saygı, ben başka hiçbir millette görmedim. Türk komşuların evine giriyorum mesela misafirliğe. Çocukları uzandıkları yerden toparlanmıyor bile. Ya da bir "merhaba, nasılsın" falan yok. Ben kendi milletimden böyle bir şey görmedim. Birbirine karşı hassastır Çerkesler (Katılımcı 11, kadın, yaş 52).

Çerkeslerde yobazlık yoktur. Kadın-erkek ilişkileri hep çok rahattır. Biz köydeki arkadaşlarımızla diğer köylere düğünlere gider, 2-3 gün eve dönmezdik. Ama kimse de bizi engellemezdi ya da kötü söz söylemezdi. Çünkü bizde 7 kuşak kardeş sayılır. Evlilik falan mümkün değildir. Herhalde onun rahatlığı. Birbirimiz hakkında kötü düşünmezdik. Türkler amca çocuklarıyla evleniyorlar. Biz aynı odada uyurduk, birlikte büyürdük. Evlenmek de ne demek? (Katılımcı 20, kadın, yaş 48).

Katılımcıların diğer kimlikler hakkında konuşurken çoğunlukla onlardan "Türk" olarak bahsettikleri gözlemlenmiştir. Algılarında, kendi sosyal kimlikleri dışında kalan grupları, ülkedeki baskın kimlik olan Türk kimliği altında birleştirdikleri görülmektedir.

Çerkesler asil bir millet. Görmemiş değildir bir kere. Gözü tok bir millet. Birbirine saygılı, örfüne, âdetine bağlı bir millettir. Nereye gitse uyum sağlar mesela. Modern fikirlidir. Başka milletlerde bunu görmek güç (Katılımcı 9, erkek, 48 yaş).

Katılımcı 9'un ifadesinde sosyal kimlik kuramının kavramlarından olan abartma etkisi ve kayırmacılık okunabilmektedir. Katılımcı 9, aynı gruba mensup olduğu tüm Çerkesleri "asil" olarak niteleyip diğerlerinden ayırırken; Çerkeslerin gittikleri her yere ve koşula uyum sağlayabilecek nitelikle bireyler olduğunu abartarak ifade ettiği görülmektedir.

Bilmediğim, tanımadığım yeni bir yere gittiğimde hemen sağa sola sorarım acaba Çerkes biri var mı diye. Çünkü birbirimizi anlayacağımız, yardımcı olacağımız kişi o olacak. Üniversiteye geldiğim gibi de hemen derneğe geldim. Çevrem oluşacaksa önce kendi kültürümden insanları tanımak isterim. Birbirimize faydamız dokunur. Başka etnik kimliklerden

arkadaşlarım da var ama ben yine de Çerkes arkadaşlarımı tercih ederim(Katılımcı 36, erkek, yaş 23).

Görüşmecilerin verdiği yanıtlardan,birbirlerini henüz tanımıyor olsalar bile, ortak etnik kimliğe sahip oldukları bireyler ile birçok noktada anlaşacaklarını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Alankuş-Kural "Kültürel / Etnik Kimlikler ve Çerkesler" isimli makalesinde yenidünya düzeninde "kimlikler patlaması" yaşandığına dair iddiasını dile getirmiştir. Bu iddianın bir nevi "kimlikler çoğalması" olarak tezahür ettiğine vurgu yapan Alankuş-Kural bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Günümüz ulus devletlerinde her bireyin ya da kolektif grubun karşısındakilerine ve kendilerine yeni kimlik tarifleri içerisinde yer arama ve sürekli olarak içine yerleşmeye çalıştığı çeşitli kimlik tariflerinin birinden diğerine gezinme, bu kimlik tariflerini bulabildikleri bütün kendini ifade etme kanallarıyla ifade etme, alenileştirme (kamusallaştırma), adeta "ben/biz de buradayım/z" diye haykırma, nihayet politik alanda da bu kimlikleriyle kendilerini temsil etme arayışına girdikleri durumdur.*

Alankuş'a göre günümüz Türkiye'sinde kimilerinin "Türkiye mozaiği", kimilerinin ise "bölünme" saydığı gelişmeler bu kimlikler patlaması haline bir işaret olarak görülebilir. Değişik kültürlere sahip, merkezi iktidarlar ile ilişkilerini tarihsel süreçte farklı biçimlerde tesis etmiş, değişen derecelerde Türkiye'ye uyum sağlamış gruplar

4.2.4. Sosyal Çevrenin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin ve Derneklerin Rolü

Sosyal kimlik, grup bilinci ve grup aidiyeti neticesinde bireylerde gerçekleşen bir inşa süreciyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte bireyler ne kadar fazla aynı kimliğe sahip insanlarla bir arada olursa, motivasyonu ve kimliğe dair tatmini o kadar artacaktır.

Bu doğrultuda görüşmelerde katılımcıların sosyal çevrelerini inşa ederken söz konusu olan Çerkes kimliklerinin ne kadar etkili olduğu incelenmiştir.

Çalışmanın örneklem alanının Kocaeli ili içerisinde seçilmiş olmasının başlığa konu olan mesele üzerinde önemli anlamı vardır. Katılımcıların büyük bir kısmı Kocaeli'ye, ya gelişmiş sanayi şehri olması dolayısıyla geleneksel bağlarından -mekânsal anlamda- kurtularak çalışmak, düzenini burada kurmak ve hayatını burada idame ettirmek için gelmiş olan bireylerdir ya da eğitim amacıyla Kocaeli'de bulunan öğrencilerdir. Dolayısıyla katılımcılarınKocaeli Kafkas Kültür Derneği çatısı altında oluşturdukları sosyal çevreleri, hazır olarak kendilerine sunulan bir çevre değil, kendi tercihleriyle dâhil

oldukları ve kurdukları bir sosyal ağı işaret etmektedir. Bu anlamda araştırmamız açısından büyük anlam taşımaktadır.

> *Kocaeli'ye geldikten sonra bir boşluğa düştüm. Çünkü ben hep Çerkes ortamındaydım ailemle birlikteyken. Arkadaşlarım da öyleydi. Sonra buraya gelince bir kopukluk oldu. İnsanlara da direk soramıyorsunuz "sen nesin, hangi etnik kökendensin" diye. Yanlış anlaşılmaktan çekiniyorum. Dedim en temizi derneğe gitmek, orada arkadaş edinmek (Katılımcı 15, erkek, yaş 38).*

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirdiğimiz katılımcılara sosyal çevrelerini oluştururken özellikle etnik benzerliği ön plana alıp almadıklarını ve yoğunluk olarak çevrelerinde benzer etnik kimliğe sahip bireylerin bulunup bulunmadığı sorgulanmıştır. Önceki paragrafta değinilen, Kocaeli'nin sanayi şehri olması faktörü burada da farklı bir biçimde karşımıza çıkmıştır. Katılımcıların birçoğu (% 70'i) zaruri tercihler sebebiyle yerleştikleri bu ilde sosyal çevreye dair etnik benzerliği tek tercih olarak gözetmediklerini, ama dernek üyelikleri sayesinde bu kimliklerini yaşamaya ve hissetmeye devam ettiklerini ifade etmiştir.

> *Sosyal çevremi sadece burada oluşturuyorum diyemem elbette. Bir sürü başka arkadaşlarım, komşularımız, iş arkadaşlarım falan var. Ama bunların arasından illaki Çerkes arkadaşlarım ile de olan bağımı devam ettirebilmek için geliyorum derneğe. Bağım kopsun istemiyorum. Yoksa yok olup gideriz (Katılımcı 7, kadın, yaş 33).*

> *Sosyal çevremde bu gruba (Dernek arkadaşları) yer vermek için özellikle çaba sarf ediyorum. Ama Çerkes olmayanlar ile görüşmem diye bir kaidem elbette yok. Kocaeli'de bu mümkün değil zaten. Köyde yaşamıyoruz ki (Katılımcı 10, erkek, yaş 57).*

Bireyler ailelerinin kendilerine doğumlarından itibaren sundukları geleneksel ortamdan ayrılmaları sonrasında, sosyal kimlikleri temelinde benzerlik kuracak üyelere dair arayış içerisine girerler. Katılımcılarımız arasında aile ve akrabaları ile bir aradayken dernek faaliyetlerine katılma ve bu yolla bir gruba ait olma ihtiyacı hissetmez iken, bu bağlara uzak düştükten sonra o boşluğu kapatabilmek adına derneğe üye olduğunu ifade edenler olmuştur.

> *Kayseri de de Çerkes arkadaşlarım vardı ama dernek konusunda bu kadar etkin değildim. Buraya geldikten sonra katıldım. Burada daha çok çevrem oldu. Daha çok diaspora duygusunu yaşayan insanlarla, daha fazla güzel zaman geçirdim. Üniversitedeyken biraz daha farklı ve hızlı bir gelişim oluyor. Onun sonucu oldu. Çünkü burada aynı duyguları paylaşıyoruz. Gurbetteyiz. Üniversite Çerkes topluluğuyla derneğe gelince daha fazla*

karşılaştık. İzmit'te gurbetten gelen insan çoktur. Sanayi bölgesi olduğu için. Hem aynı duyguyu paylaşıyorsunuz, hem aynı kültüre bağlı olduğunu için daha yakınsınız. O yüzden burada daha verimli oluyor arkadaşlıklar (Katılımcı 28, erkek, yaş 21).

Daha önce hep Çerkes ortamında olduğum için ilk üniversite sınavını kazandığımda da özellikle Çerkeslerin çok olduğu illeri tercih yapmıştım. Aklımda hep gelip derneğe üye olmak vardı (Katılımcı 4, erkek, yaş 40).

Dernekler bir yerde bizi özümüze yaklaştırıyor. Çok büyük etkinlikler yapılıyor derneklerde. Anavatandan gruplar geliyor, hocalar geliyor. Birkaç senedir de buradan insanlar gidiyor anavatana. Dernek toplayıp götürüyor. Dernek sayesinde unutmuyoruz kimliğimizi. Çocuklarımız dansımızı, kültürümüzü, hatta dilimizi dernek bünyesindeki kurslar sayesinde öğreniyorlar. Derneklerimiz bütünlüğümüz için çok önemli (Katılımcı 34, kadın, yaş 64).

Diasporada yaşayan bir halk olan Çerkesler, artık modernleşen Türkiye'de göç ettikleri dönemlerde yerleştikleri küçük ve geleneksel birimlerden çözülerek, büyük illere doğru yerleşmeye başlamışlardır. Geleneksel birimlerdeyken koruması kolay olan etnik kimlik özelliklerini korumak ve devam edebilmek için yeni geldikleri büyük birimlerde dernekleri bir çözüm yolu olarak oluşturmuş ve birlikteliklerini bu dernekler üzerinden sürdürmeye başlamışlardır. Bu bakımdan yeni yerleşim birimlerinde yeni çevreler oluşturmaya çalışan bireylerin edindikleri sosyal kimlikler bu inşa sürecine etkin olurken, bu noktada aracı rolünü de dernekler üstlenmiştir.

4.2.5. Sosyal Kimliğin Aktarımının Sağlanmasında Rollerin, Uygulama ve Pratiklerin Önemi

Katılımcılardan alınan bilgilere göre, sosyal kimliklerinin farkına varmalarından itibaren, bireylerin bu hissiyatlarını daha derin yaşamalarına sebep olan bazı pratikler ve roller bulunmaktadır. Özellikle "thamate" olarak ifade edilen Çerkes büyükleri, söz konusu pratiklerin ve kültürel aktarımların başrolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Thamatelerin hem kültürel pratik ve uygulamaların yeni nesile öğretilmesi noktasında, hem de koruyuculuğunu yaparak devamlılığının sağlanması noktasında etkili oldukları tespit edilmiştir. Diğer bir önemli nokta da kültüre has pratiklerdir. Çerkes yemekleri, kültürel dansları ve düğün adetleri gibi sadece Çerkes geleneklerinde görülebilecek bir takım uygulamalar da bireylerde sosyal kimliğin pekişmesinde önemli bir role sahiptir.

İlk hatıralarım şöyle Çerkesliğe dair. Sünnet olmuştuk. Düğünde Çerkesce oynamıştık. Çerkesliğimizi biliyorduk ama bizim oralarda, Adana

taraflarında, nüfus olarak çok küçüksünüz. İnsanların bakış açılarını vs. yenmek daha zor. Ama biz kalabalık bir aileydik. Dedemizin, ninemizin davranışlarıyla yetiştik. O zamanlardan hemen "ben Çerkes oldum" diyemezsiniz tabi ki ama fark etmesek bile kültürü almaya başlamıştık (Katılımcı 21, erkek, yaş 45).

Ürdün'de akrabalarımız vardı. Onlar gelirdi küçükken. Bizim kültüre ait kamalardan vs getirirlerdi. Onlar gidip geliyordu Kafkasya'ya. O zaman komünizm şartları dolayısıyla Türkiye'den gidiş geliş yasaktı. Öyle şeyler anlatılırdı orasıyla ilgili, masal gibi. Çok etkilenirdik. Hala getirdikleri kamalar durur. Sonra büyük dans ekipleri gelirdi Rusya'dan, derneğe giderdik. Çok hoşumuza giderdi yani bunlar etkili olmaya başlamıştı kimliğin oturmasında (Katılımcı 37, erkek, yaş 50).

Küçükken düğünler için köyümüze gittiğimizde farklı bir şeyler olduğunu hissettiğimi hatırlıyorum. Çünkü normalden farklı şeyler yapıyorduk orada. Mesela Kocaeli'de de düğünlere giderdik ama köydeki gibi olmazdı asla. Köyde bir abi gelir, evlerden genç kızları toplardı. Ben de kuzenlerimin peşine takılıp giderdim. Düğün öncesinde gençler bir evde toplanır, kadınlı erkekli, sohbet eder, aralarında düğünü başlatırdı. Evde dinlediğim müziklerden çok farklı müzikler çalınır, gördüğüm diğer danslardan farklı danslar edilirdi. Çerkesçe konuşulduğunu ve anlamadığımı hatırlıyorum (Katılımcı 40, kadın, 22).

Çerkeslerdeki örf ve adetler ve akrabalık ilişkileri simgesel birer sermaye olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu sayede bireylerin istenmeyen davranışlarda bulunarak kolektif grup kimliğine zarar vermeleri de engellenmektedir.

Bizde büyüğün yanında, misafirin yanında davranışlar çok önemlidir. Oturmana, kalkmana hep dikkat etmen lazım. Küçükken Çerkes akrabalar gelince çok dikkatli olup, Türk komşular falan gelince daha bir rahat olduğumda kızardı annem. "Karşındakinin ne olduğuna göre değil, kendi kültürüne göre davranacaksın" derdi. Türk arkadaşlarım çok rahat olunca, onların yanında ben de öyle olmak isterdim ama olamazdım (Katılımcı 33, kadın, yaş 42).

Diğer etnik guruplarda görünmeyen, Çerkesliğe ait uygulama ve pratiklere dair örnekler vermeleri rica edilen katılımcılar şu örnekleri vermişlerdir:

Bizde çok geç evlenilir mesela. Diğer kültürlerde yaygın olanın tam tersi baktığında. 40'lı yaşlarda evlenen, hatta hiç evlenmeyen çok arkadaşım var. Bunun bir sebebi eğer ailende senden büyük bir kardeş varsa önce onun evlenmesini beklemek zorundasın. Eğer o evlenmediyse bekle dur. Hatta Çerkeslerde kız kaçırmanın yaygın olmasının sebebi de bu. Kız baktı kendinden büyük abisi var. Evlenmiyor bir türlü. Sevdiğiyle anlaşıyor, kaçıyorlar (Katılımcı 19, kadın, yaş 56).

Çerkeslerde asla akraba evliliği ve çocuk evliliği yoktur. Mümkün değil. 7 göbek sayarlar akrabalıkta. O yüzden kana bağlı hastalığa, engele çok rastlanmaz bizde (Katılımcı 34, kadın, yaş 64).

Çerkes düğünleri çok güzel olur. Büyük kutlamalar yapılır ama gelin ve damat birlikte bu düğüne gelemez. Gelin kız tarafının yaptığı eğlencede bulunur, damat ise erkek tarafında yapılan eğlencede. Düğünlerde kızlar bir tarafa sıralanır ama sıraya giren kızların bekâr olması şart. Evli kadınlar artık bu sıraya giremez (Katılımcı 12, erkek, yaş 44).

Düğünlerimizde tahta ve akordeon çalarız biz ve şarkıyı da ağzımızla söyleriz. Çerkesçe şarkılar söyleriz bağıra bağıra. 3-4 tane 10 ar kişilik erkeklerden gruplar oluştururuz değişe değişe yaparız düğünü (Katılımcı 13, erkek, yaş 52).

Katılımcılar kültürlerine ait uygulamalardan bahsederken, bu uygulamaların işlevselliğine de değinmişlerdir. Katılımcıların birçoğu, bu pratik ve uygulamaların bir sebebe bağlı olarak ortaya çıktığını, işlevsellikten uzak, anlamsız uygulamalar olmadıklarını, aksine kültürlerinin bir felsefesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Kültürümüze dair bazı örf ve adetler başka bireyler tarafından anlaşılamayabiliyor. Saçma diyorlar hatta bazı uygulamalara. Mesela babaların, başkalarının yanında çocuklarını sevmesi ayıptır bizde. Dışarıdan bakıldığında ne kadar katı, sevgisiz bir toplum diye düşünülüyor ama aslında altında başka sebepler var. Mesela bunun sebebi, Kafkasya'da yıllar boyu hep savaşlar yaşanmış ve birçok çocuk babasız kalmış. Çocuğu olan erkekler, bu yetim çocukların gönlü kırılmasın diye kendi çocuklarını da kalabalık içerisinde sevmezmiş. Bunun gibi birçok hassasiyet içeren âdetimiz var. O yüzden ben Çerkesliği bir adetten, örften daha ziyade bir felsefe olarak düşünülmesi lazım diyorum (Katılımcı 29, erkek, yaş 45).

Çerkesliği, abazalığı anlatırken genelde düğünlerden, yemeklerden bahsederler, saygıdan, adetlerden bahsederler. Tamam, onları da bilelim ama temelinde Çerkeslik felsefesini yaşatmak lazım. Birçok kişi âdeti yapıyor ama neden yaptığını bilmiyor. Kültürümüzde yapılan her bir hareketin bir anlamı, bir sebebi var(Katılımcı 13, erkek, yaş 52).

Katılımcıların, Çerkes kültürünün nesilden nesile aktarımı ve sürekliliğinin sağlanmasına yönelik verdikleri yanıtlara baktığımızda, "anadil"unsurunun ikinci planda kaldığı görülmektedir. Yanıtlarında anadillerini kaybetme korkusu yaşadıkları görülmekle birlikte, diaspora da yaşayan bir millet olarak, anadillerini koruyabilmenin zorluğunu kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Dilimizi kaybettiğimiz için çok üzülüyorum. Nesilden nesile engelleyemediğimiz bir yok oluş bu. Mesela benim babamlar evde devamlı Çerkesçe konuşurdu. Köyden çıktığımızda ya da Türk arkadaşlarının yanında Türkçe konuşurdu. Biz çok Çerkesçe konuşmadık ama anlıyoruz ne dense. Ama benim çocuklarım ne anlayabiliyor ne konuşabiliyor maalesef. Bu saatten sonra devamlı konuşamadığın bir yerde dilini koruman çok mümkün değil (Katılımcı 35, kadın, yaş 50).

Dernek Adigece- Abazaca dil kursları veriyor. Çocuğu gönderiyoruz biraz olsun öğrensin, diline çok yabancı düşmesin diye. Bir gün hocasıyla arkadaşını tanıştırırken hocasından "yabancı dil hocam "diye bahsetti. Hâlbuki anadilini öğreniyor ama yabancı maalesef. Anadili Türkçe görüyor, Çerkesçe onun için yabancı dil (Katılımcı 8, erkek, yaş 48).

Dil, bir kültürün ilk ve temel unsuru ve kültürün nesilden nesile aktarımındaki en önemli aracı iken, Çerkesler günümüzde siyasal, politik, tarihi gibi birçok sebeple anadillerini bugüne sağlıklı biçimde taşıyamamışlardır. Çerkes kültürünün nesillere aktarım yöntemi veiç içe oldukları diğer etnik grupları ötekileştirmek amacıyla kullandıkları simgeler bu noktada farklılık göstermektedir. Kültürel miraslarını, etnik kimliklerine has örf ve adetleri, kutlamaları, kuralları ve uygulamalarıyla taşımayı başararak yaşatmaya devam etmektedirler.

Aslan'ın 2005 yılında Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmasında Çerkesler arasında anadilini konuşma oranının, örneklemin %58,9'u civarında olduğu belirtilmiştir (Aslan, 2005, s. 59). Yine Aslan'ın bir başka yayınında, 1989 yılında yapılan bir araştırmaya göre bu oranın %84 civarında olduğu bilgisine yer verilmiştir (Boz, 2010, s. 3). Bu araştırma da açıkça anadili konuşma yaygınlığının yıllar geçtikçe nasıl azaldığını göstermektedir.

Güneş-Ayata'ya göre etnik grupların varlığının en önemli aracısı olan ve kültür aktarımında mutlaka yeri bulunan dil eğitimi, Çerkesler için önem sıralamasındaki birincil yerini kaybetmiş ve onun yerine gelenek ve göreneklerin aktarımı çok daha önemli bir noktaya gelmiştir (Güneş-Ayata, 1998, s. 73).

Soykırım ve tehcirden bu yana içerisinden geçtikleri bu sosyal süreçte, kullandıkları tüm bu simgeler, bugün Çerkes kimliğinin varlığını devam ettirmesinin en önemli sebebidir.

4.2.6. Yerleşim Biriminin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin Rolü

Çerkesler gittikleri hemen her ülkede, yeni yerleşimlerinde küçük gruplar halinde toplanarak, terk etmek zorunda kaldıkları yerleşim birimlerinin bir benzerini oluşturma çabasına girmişlerdir (Kural, 1999, s. 92). Bu durum aslında zorunlu göç ile vatanlarından koparılan hemen her etnik gurupta gözlemlenmektedir. Yeni yerleşim birimlerinde oluşturdukları kültür adacıkları ile dillerini ve ulusal özelliklerini koruma, yaşatma ve asimilasyona direnme çabası içerisine girilmektedir. Bu çabalar sonucu Çerkes köyleri, kasabaları ve mahalleleri meydana gelmiş ve yerleşimde sosyal destek mekanizmaları sebebiyle bu birimler tercih edilmiştir.

Günümüzde sanayileşme, ekonomik gelişme, göç ve kentleşme hareketinin doğal sonucu olarak köyler çözülerek kentlere doğru açılmıştır. Şehirlere giden bireyler için ise yerleşim birimlerinin belirlenmesinde ilk planda, şehrin sunduğu imkânlara, okul, hastane, güvenlik gibi hizmetlere ve bireylerin iş yerlerine olan mesafe gibi çeşitli sebepler etkin rol oynamaktadır. Tüm bu sebepler ile birlikte bireylerin yerleşim yeri tercihlerinde benzer etnik kimliğe sahip olan bireylerin varlığının, o yerleşim yerinin tercih edilmesinde çekici kuvvet olup olmadığı merak edilmektedir. Bu doğrultuda araştırma katılımcılarına oturdukları çevrede Çerkes nüfusun bulunup bulunmadığı ve eğer bulunuyorsa da yerleşim için o bölgenin seçilmesinde bu faktörün etkisi sorulmuştur.

Araştırmamız kapsamında görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz katılımcıların %17,5'i köy, %5'i kasaba, %77,5'i ise şehir merkezinde yaşadığını ifade etmiştir (Bknz. Tablo 4.1.5.).Görüşme yapılan tüm görüşmeciler, çevrelerinde Çerkes bireylerin (komşu, akraba, arkadaş vb.) ikamet ettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte kasaba ve köyde yaşadığını ifade eden 9 katılımcının 4'ü, bulundukları yerleşim biriminin nüfus yoğunluğunun, zamanında gerçekleşen göçler sebebiyle etnik kimlikleri çerçevesinde oluştuğunu ifade etmiş ve kendi iradelerinden çok, aile büyüklerinin kurdukları düzen sebebiyle bu birimlerde yaşamaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Diğer 5 kişi ise, bu birimlerde yaşamaya, sosyal çevrelerinin buralarda bulunması sebebiyle devam ettiklerini ifade ederek, yerleşim yerlerini seçmelerinde etnik kimliklerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Köyde yaşadığını belirten ve sosyal çevresinin burada bulunması sebebiyle şehir merkezine taşınmadığını ifade eden "katılımcı 32" ve "katılımcı 17" konuya ilişkin şu yorumlarda bulunmuşlardır:

> *Dedemler zamanında, sürgün sonrasında bu civara göç etmiş gelmiş. Buradaki köye yerleşmişler. Onlar kurmuşlar neredeyse köyü. İlk yerleşenlerden. O yüzden köyde hatırımız çok geçer. Ben köyde doğdum, büyüdüm, ekip biçtim. İhtiyaçlarımız oldukça şehre gelip giderdik. Çocuklar büyüyünce şehre daha fazla gelip gitmeye başladık. Sonra onlar okudular, iş güç sahibi oldular. Şehre yerleştiler. Ben gelmek istemedim. Benim çevrem köyde. Herkesi tanırım orada. Köyümüzün bir kahvesi var. Tüm arkadaşlarım orada. Şehirle bağım bir çocuklar, bir de bu dernek. Derneğin faaliyetleriyle alakalı bize haberler gelir. Derneğe üyeyiz ya telefona mesajlar geliyor. Burada da tanıdıklarımız var elbette ama ancak toplantıdan toplantıya görüşüyoruz. Onun haricinde herkes kendi işinde gücünde. Köydeyse biz hep birlikteyiz. Kendi dilimizi konuşuruz. Hiç gidip görmedim ama sanki kendi vatanımız gibi. Bu yaştan sonra kopmak istemem köyümden(Katılımcı 32, erkek, 63 yaş).*

> *Şehirde bütün imkânlar var. Ama karmaşık. Çok ağır sağlık sorunun vs olmadığı müddetçe köyümüzde de her şey var. Ben çok ihtiyaç duymuyorum sık sık şehre inmek için. Emekli olduktan sonra köyü daha çok sevmeye başladım. Kendi kendime ekip biçiyorum. Sakin sakin yaşıyoruz. Büyüklerimiz de orada. Çevremiz orada. Dernekte akordeon kursu almaya geliyorum ben. Burada da arkadaş edindik ama şehir yerinde başka türlü görüşmek, buluşmak zor. Ama köyde bir hep bir aradayız. Hiç oradan kalkıp, şehir merkezine yerleşmeyi düşünmüyorum (Katılımcı 17, erkek, 59 yaş).*

Şehir merkezinde yaşadığını ifade eden 31 katılımcının 28'i yerleşim yerlerini belirlerken etnik aynılığı ön planda bulundurmadıklarını ifade etmiştir. Konuya ilişkin fikirleri sorulan katılımcılardan "katılımcı 1", "katılımcı 6" ve "katılımcı 18" şu ifadeleri sarf etmişlerdir:

> *Komşularımızdan Çerkes olanlar da var. Yakınlarda akrabalarımız da oturuyorlar ama onlar var diye illa ki burada yaşamayı seçmedik. Farklı sebepler var o zaman oturduğumuz yeri seçmemizde (Katılımcı 1, kadın,* 37 yaş).

> *Çevremde Çerkes nüfus çok. Ev arkadaşım da buna dâhil. Onu seçmemde ya da onunla birlikte kalmam da, Çerkes olması sebebiyle olmadı. İyi bir insan*

olduğu için tercih ettim. Ama etnik kimliğimize ilişkin paylaşımlarımız elbette oluyor (Katılımcı 6, kadın 26).

Oturduğum muhitte Çerkes var. Bakkalımız var kendisi de Abaza. Tabii çok farklı oluyor muhabbetimiz, güzel oluyor. Ama tabii ki ben kesinlikle Çerkes, Türk, Kürt, Laz diye ayırmıyorum. Ama ortak paydada buluşuyorsunuz. Bir Çerkes peynirini biliyor herkes. Mesela Şıpsı pastayı biliyorsun. Ama özellikle onlar var diye seçmedim oturduğumuz yeri. Çünkü İzmit zaten çok büyük bir yer değil. Yeterince tanıdığımız vardı. Yenileriyle de gün geçtikçe tanışıyoruz. 20 yılı aşkın süredir buradayım. Bir sürü arkadaşım var ama hem onların hem benim işlerim güçlerim var. Sanayi şehri neticede. O sebeple buralarda buluşabiliyoruz. Çocukların okulları, bizim işlerimiz vs. Bizim en büyük paydamız burası. Burada ya da bazı arkadaşların küçük işletmeleri var. Oralarda buluşuyoruz. Bir düğün cenaze vs varsa mesajlaşırız ya da "davetiyeniz orda" derler gider alırız, görüşürüz. Öyle bir yerleşim seçimi yapmak isterdim ama o tarz bir şey yapamadım. Seçme şansım olmadı (Katılımcı 18, erkek, yaş 43).

Araştırmamızın bu sorusuyla görüşmecilerin büyük çoğunluğunda, ikamet ettikleri yerler belirlenirken, yakınlarında benzer etnik kimliğe sahip insanların varlığının olmasına birincil önem verilmediği tespit edilmiştir. Diğer bir taraftan ise görüşmecilerin %100'ünün yakın çevrelerinde Çerkes kimliğine sahip birilerinin oturup oturmadığı bilgisine vakıf olduğu görülmüştür. Bu veri bize, ikamet ettikleri yerde sosyal çevre edinirken, etnik benzerliğe ilişkin farkında olunarak ya da olunmayarak bir takım bilgileri edindikleri sonucuna ulaştırmaktadır.

4.2.7. Sosyal Kimliğin Boş Vakit Geçirme Eylemleri Üzerindeki Rolü

Yaptığımız araştırmamızda katılımcıların boş vakitlerinde neler yaptığı ve bu süreyi nasıl değerlendirdiği bilgisi önemli bir veri kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kültür dernekleri etkinliklerini, üyelerinin özellikle mesai saatlerinde meşgul olduğunu hesaba katarak, mesai saatleri dışında gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla katılımcıların "boş vakit" olarak isimlendirdikleri zaman dilimlerindeki eylemleri üzerinden de sosyal kimliklerinin etkileri okunabilir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde boş vaktin değerlendirilmesi üzerine konuştuğumuz "katılımcı 21" konu üzerine şunları ifade etmiştir:

Biliyorsunuz yeni toplum kendisini çocuklarına adamış durumda. Aman çocuğum şunu da bunu da yapsın. Ben özel sektörde çalıştığım için çok fazla

boş vaktim olmuyor aslında ama yakaladığımız anlarda çocukların hafta sonu kursu var. Kendim dernekte akordeon kursuna geliyorum haftada bir gün. Oğlumun biri eskrim e gidiyor. Onu kursa götürüyorum. Diğeri burada dans ekibinde. Eğer vaktimiz olursa eşimle tv izleriz. Dizi-film.. Bulabilirsem Kafkas tarihi ile ilgili kitap okuyorum. Eski kitapları bulmaya çalışıyorum, zaman zaman yeni kitaplar yayınlanıyor. Arkadaşlarımızla görüşüyoruz vs. Ama en sosyal olduğumuz nokta dernek. Hem hafta içi, hem hafta sonu... Bir de aynı kültürün verdiği bir şey var. Aynı esprilere gülünen bir ortam olduğu için dernekte sosyalliğimiz iyi oluyor (Katılımcı 21, erkek, 45 yaş).

Görüşmemizi gerçekleştirdiğimiz Kitap Pastası isimli kafede gönüllü olarak çalışan "katılımcı 28" konuya ilişkin şu ifadeleri sarf etmiştir.

Sınavlar, ödevler derken hafta içi çok boş vakit bulma şansım olmuyor. Hafta sonu boş vaktim olduğunda da buraya geliyorum. Hem Çerkes arkadaşlar ile görüşme fırsatım oluyor, hem de faydalı oluyorum. Aslında temel amacım Çerkes arkadaşlarım ile görüşebilmek elbette. Burası bizim buluşma noktamız gibi. Çünkü bu kafeye hem derneğin yönetim birimindeki abilerimiz, ablalarımız geliyor, hem de genç arkadaşlar. Yapılacak olan etkinlikler, kurslar öncelikle hep burada konuşulup masaya yatırılıyor. O sürece tanık olmak çok güzel. Bu kafe dışında da bir hayatım var. Öğrenci yurdunda kalıyorum. Orada da çok arkadaşım var. Ama Çerkes olduğum için, bu kültüre ait sohbetlerin içerisinde olmak hoşuma gidiyor. Sanki burada olduğumda kültürüme katkı sağlamış gibi hissediyorum ve mutlu oluyorum (Katılımcı 28, erkek, 21 yaş).

Tablo 4.1.6. Katılımcıların Boş Vakitlerini Değerlendirme Biçimi

Değerlendirme Biçimi	Sayı	Yüzde
Etnik kimliğe ilişkin eylemlerde bulunma	36	90
Etnik kimlikle alâkalı olmayan eylemlerde bulunma	4	10
Toplam	40	100.0

Araştırma kapsamında 40 görüşmeci ile yapılan görüşmelerin % 90'ında sorulan bu soruya karşılık verilen yanıtlarda, etnik kimlikle ilişkili ifadelere rastlanmıştır.

Görüşmecilerin %90'ı boş vakitlerini ya Çerkes etnik kimliklerine ilişkin bir aktiviteye katılarak, kurs alarak ya da aynı etnik kimlikteki arkadaşlarının bulunduğu ortamlarda zaman geçirerek değerlendirdiğini ifade etmiştir.

4.2.8. Sosyal Kimliğin Günlük Pratiklerin, Sanatsal Zevk ve Tercihlerin Şekillenmesindeki Rolü

Bireyler, içerisine doğdukları sosyal çevrenin uyguladığı ve kabul edegeldiği bazı kültür ve davranış kalıplarını fark etmeden edinmektedirler. Bu kalıplar birey tarafından sorgulanmadan kabul edilir ve davranış olarak uygulanır. Bu durum, bir taraftan bireyin o sosyal grup içerisindeki varlığını kolayca devam ettirebilmesini sağlarken, diğer bir taraftan da diğer sosyal gruplardan farklılaşarak ayrışmasına sebep olmaktadır.

Çerkeslerin, diğer tüm etnik grupların kendi içerisinde olduğu gibi, kendine özgü bir takım davranış kalıplarının, normalize ederek uygulamaya gittiği günlük pratiklerinin ve adet haline gelen bazı uygulamalarının olduğu bilinmektedir.

Araştırmamızda katılımcılarımızın Çerkes sosyal kimliklerinin kendilerine kazandırdığı günlük pratikler, uygulamalar ve kazanımlarının olup olmadığı incelenmiştir. Konuya ilişkin görüşlerini belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

> *Çerkesliğin temelinde ataerkil bir sistem vardır. Ama diğer kültürlerden farklı olarak benim gözlemlediğim bu ataerkillik erkeği özgürleştirmek yerine daha fazla hapsetmiş. Benim babamla ilişkim hep daha samimiydi ama abimle hiç o kadar samimiyet kuramadılar. Hep resmiydiler. Çünkü bizim kültürümüze göre özellikle erkek çocuğuna çok fazla samimiyet gösterilmez. Ciddi ve resmi olunur. Dedem de erkek çocuklarına karşı hep öyleydi mesela (Katılımcı 39, kadın, yaş 21).*

Katılımcı 21'in ifadesinden bazı davranış kalıplarının kültürel bir miras gibi nesilden nesile aktarıldığı anlaşılmaktadır.

> *Çerkeslerde saygı hep ön plandadır. Mesela odada otururken biri geldiğinde, küçük ya da büyük, mutlaka ayağa kalkılır. Selam verilir. Hal hatır sorarken de yine bir hafiften ayağa kalkılır. Biz hep böyle gördük, yerleşmiş iyice. Çerkes olmayan arkadaşlarımın yanında da bunu yapıyorum. Garipsiyorlar biraz. Bir rahat oturmuyorsun diyorlar. Ama ne yapayım. Öyle gördük, öyle öğrendik (Katılımcı 27, erkek, yaş 35).*

> *Çerkeslerde kayın pederinin ismini söylemek, kocanın ismini söylemek ayıptır. Kayın pederimin ismi Ramazan'dı. Bana Ramazan ayı geldiğinde arkadaşlarım zorla söyletmeye çalışırlardı. Mümkün değil çıkmazdı*

ağzımdan. Mesela kadın Mehmet Bey caddesine gidecek, faytoncuya "sür oğlum" diyor. "Nereye gideceksin teyze" diyor, "sür oğlum "diyor kadın. Mehmet Bey diyemiyor bir türlü, kocasının adını söylemiyor. "Ben sana söylerim sen sür" diyor (Katılımcı 23, kadın, yaş 53).

Çerkeslerde gelin bir yere gittiğinde ya da evine misafir geldiğinde müsaade verilmeden oturamaz. Herkesin hatırını ayakta sorar, herkesi bitirir, ondan sonra büyüklerden biri oturmasını söyler, öyle oturur. O da sandalyenin ucuna yani. Öyle yayıla yayıla oturmak yok. Ben Çerkes ile evli değilim, benden böyle bir beklenti yok ama öyle gördüğümüz için eşimin ailesine de öyle davranırım illaki (Katılımcı 31, kadın, 31 yaş).

Katılımcıların sosyal kimlikleri yoluyla edindikleri bir takım günlük pratiklere ve davranış kalıplarına, işlevsellik bakımından da değerlendirerek, olumlu anlam yükleme çabasında oldukları gözlemlenmiştir. Seçme şansları olmadan içerisine doğdukları bu kültürün davranış kalıplarının faydalı olduğuna inanmakta ve sürekliliğini arzu ettiklerini ifade etmektedirler.

Eğer ailenizde anne ve ya babanız Çerkes ise hâl ve hareketlerinde hissedersiniz. Çünkü terbiye ve saygıya çok dikkat edilir. Daha çocukluktan başlar bunun eğitimi. Bunun dışında büyük babalar, anneanneler, babaanneler de çocuğu yetiştiriyordu. Özellikle eski toplumlarda, kalabalık bir arada yaşanan toplumlarda, baba ve anne çocuğunu yetiştirmez Çerkeslerde. Baba zaten çocuğunu sevemez, ayıp görülür. Anne ilgilenemez. Ama bu çocuklar yine de iyi yetişiyordu. Siz anne babanızın çocuğu olmaktan önce Çerkes toplumunun çocuğusunuz. Ben de çocuklarımı yetiştirirken böyle oldu. Eşim de Çerkes. Evimizde ilgi gösteriyorduk ama büyüklerin yanında çocuklarımızı çok sevip ilgilenemezdik. Onların da söz hakkı vardı çocuklarımızın üzerinde. Onlardan bizim bilmediğimiz çok şey öğrenecekler diye onları saydırdık çocuklarımıza. Şimdiki nesil buna kesinlikle imkân vermiyor. Herkesin çocuğu çok kıymetli. Asla kimseye söz söyletmiyor, yetiştirirken müdahale ettirmiyorlar. Sonra bencil, saygıyı bilmeyen, problemli çocuklar ortaya çıkıyor (Katılımcı 19, kadın, yaş 56).

Katılımcıların verdikleri yanıtlara bakıldığında, Çerkes kimliklerinden dolayı aktarım yoluyla öğrendikleri davranış kalıplarını, hayatları boyunca, Çerkes ortamlarında ya da Çerkes bireylerin yanlarında olmasalar bile uygulamaya devam ettikleri görülmüştür.

Katılımcılara, sosyal kimliklerinin sanatsal zevk ve tercihlerine yönelik etkilerinin tespit edilmesi amacıyla sorulan sorular neticesinde katılımcıların % 67,5 i (27 katılımcı) sanatsal zevklerinin oluşmasında ya da sanatsal tercihlerinde Çerkes kimliklerinin etkili olmadığını ifade etmişlerdir

Sanatsal faaliyetler konusunda Çerkesler çok zayıf maalesef. Kafkas danslarımız haricinde müzik, film, resim gibi dallarda neredeyse hiç yokuz. Müzikler çok kısıtlı. Sanki hep aynı melodiler (Katılımcı 28, erkek, yaş 21).

Çerkes müzikleri dinlemekten inanılmaz keyif alıyorum. Arabada da, evde de cd lerim var. Zaten oyunlarımıza hayranlığımı anlatamam. Çocuklarımı da gönderiyorum dernekteki dans kursuna zaten. Onlar da çok sevdi. İzlemekten de, dinlemekten de keyif alıyorum (Katılımcı 9, erkek, yaş 47).

Çocuklar büyüyüp de kursa falan gitme zamanı gelince hemen dernekteki kursa yazdırdık. Hanım önce baleye gönderelim falan dedi ama ben önce bir Çerkesçeyi öğrensin de, baleyi boşver dedim. Bizim oyunlarımız daha güzel (Katılımcı 27, erkek, yaş 35).

Derneği verdiği akordeon kursuna gidiyorum. Bir enstrüman çalmayı oldum olası çok istemiştim ama fırsat bulamamıştım bir türlü. Çocuklar falan büyüyünce dedim ben gidip öğreneceğim. Şimdi hocamızın sayesinde baya baya çalmaya başladım (Katılımcı20, kadın, yaş 48).

Katılımcıların birçoğu Çerkeslerin sanatsal faaliyetlerde geri planda kaldıklarını ifade etmekle birlikte, Kafkas oyunlarını ve danslarını izlemekten keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Bu soruda özellikle yaş grupları arasında temel bir farklılaşma gözlemlenmiştir. Orta yaş ve üstü (+40) katılımcılar yoğunluklu olarak sanat dallarında sosyal kimliklerine has ürünlere karşı daha duyarlı iken, daha alt yaş guruplarında aynı duyarlılık tespit edilmemiştir.

Diğer bir taraftan katılımcıların %100'ü dernek ve dernekte katıldıkları etkinlikler sayesinde Çerkes müziğine ve dansına ilişkin ilgilerinin arttığını ve repertuarlarının genişlediğini ifade etmiştir.

Derneğe başladıktan sonra daha fazla dinlemeye başladım müziklerimizi. Çok vaktim olmuyor günlük hayatta açıp müzik dinlemeye ama dinleti akşamları oluyor, arkadaşlar var müzik ekibinde enstrüman kursu alan. Onları dinlemeye geliyorum sık sık (Katılımcı 16, erkek, yaş 39).

Eskiden de dans ediyordum faklı branşlarda. Düğünlerde oynamaya da bayılırdım çerkesçe ama hiç derneğe gidip profesyonel ekiple oynama şansım olmamıştı. Burada hemen derneğe üye oldum ve kursa katıldım. Şimdi gösteri grubunda dans ediyorum (Katılımcı 6, kadın, yaş 26).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi derneğin üyeleri üzerinde, doğrudan sanatsal zevk ve tercihleri şekillenmesinde etkili olduğu çıkarımında bulunulabilmektedir. Yapılan görüşmelerde derneğin sadece sanatsal zevk üzerinde değil, birçok noktada üyelerinin sosyal kimliğini kuvvetlendirici ve aidiyetlerini pekiştirici etkisi

bulunduğu tespit edilmiştir. Bu konuya ilişkin daha ayrıntılı verilen diğer başlık altında sunulacaktır.

4.2.9. Dernek Üyeliğinin Sosyal Kimlik Üzerindeki Rolü

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların hepsi, derneğe aktif şekilde katılım sağlayan, derneğin etkinlik ve kurslarında hem katılımcı hem de uygulayıcı olarak görev alıp, derneğe maddi-manevi çeşitli katkılarda bulunan bireylerden seçilmiştir. Burada amaç özellikle gönüllü ve bilinçli bir şekilde dernek faaliyetlerinde bulunan bu bireylerin, söz konusu gönüllü destekçiliklerinin altında yatan sebepler içerisinde sosyal kimliğin etkisinin ölçülmesidir.

Topluluk üye sayıları arttıkça baskın grubun içinde erimeye direnmektedir. Bu sebeple dernek üye sayısı ne kadar artarsa, yok olma sürecine girmiş olan bir kültürün bu ihtimali o derece uzaklaştırılmış olacaktır. Dernek yetkililerinden alınan bilgilere göre, dernek kendisine üye sağlayabilmek için yoğun bir lobi faaliyeti gerçekleştirmemektedir. Üyelerinin büyük bir çoğunluğunu diaspora hassasiyetiyle söz konusu ilde yaşayan Çerkes bireyler oluşturmaktadır. Yapılan en etkin lobi faaliyetlerinden birinde üniversitelerin bahar şenlikleri, dönem açılış şenlikleri gibi dönemlerinde kampüs içinde derneğe ait stantlar kurarak, genç nesile ulaşmaya çalıştıklarını ve bu şekilde üye topladıklarını belirtmiştir. Diğer ve daha yaygın biçimde yapılan faaliyetin ise 21 Mayıs Çerkes Sürgün Günü dolayısıyla tüm Türkiye'de yapılan anma törenleri ve son yıllarda anavatana düzenlenen gezi turları aracılığıyla yapıldığını ifade etmiştir.

Konuya ilişkin görüşülen dernek yetkililerinden Katılımcı 17 konuya ilişkin şunları belirtmiştir:

> *Üyelerimizin büyük çoğunluğu genellikle şehir dışından Kocaeli'ye gelmiş Çerkes arkadaşlardan oluşuyor. Çünkü insan yabancı olduğu yerde kendisine bir destek arıyor. O destek ortamını sağlamak isteyen arkadaşlar derneğe geliyorlar genellikle (Katılımcı 17, erkek, yaş 59).*

Derneğe nasıl üye olduğunu ve üye olma sebebini sorduğumuz katılımcıların bir kaçının yanıtı şu şekildedir:

> *12 senedir Kocaeli'de ikamet ediyorum. Üniversite için geldim, sonra kaldım burada. O zamanlar eve de gidip geliyorum, burada çok arkadaş çevrem var falan pek aramıyordum. Sonra işe güce başlayınca asosyalleşmeye başladım. Etrafımda tanıdığım Çerkes arkadaşlar falan gitti memleketlere ya da başka*

yerlere. O zaman boşluğa düştüm ve ortak bir paydada buluşabileceğim insanlarla bir arada olabilmek için derneğe geldim (Katılımcı 15, erkek, yaş 38).

Derneğe üye bir arkadaşım vardı. Ben gelmiyordum o zamanlar, o anlatırdı dernekte olup biteni. Özendim, ben de dâhil olmak istedim bu ekibe. Sonra gelmeye başladım ben de onunla birlikte(Katılımcı 20, kadın, yaş 48).

Gündelik hayatta iş, güç koştururken kimliğini, kim olduğunu düşünmüyorsun. Derneğe kim olduğumu, kökenimi unutmamak için geldim. Aynı kültürden arkadaşlarımla bir arada olmak, bana güç veriyor. Geçmişimden, atalarımdan kopmamamı sağlıyor (Katılımcı 25, erkek, yaş 38).

Katılımcıların verdiği yanıtlara baktığımızda, derneğin birleştirici bir güce sahip olduğu, ortak bir amaç ve kültür etrafında birleşen üyelerinin aidiyet ve sosyal grup bilincini perçinlediği ve sosyal kimliklerini daha yoğun hissetmelerine sebep olduğu sonuçlarına varıyoruz. Katılımcıların ifadelerinden, hemen hepsinin sosyal hayatlarında eksik olan "dâhil olma, bir bütünün parçası olma" ihtiyaçlarından dolayı derneğe gelmeye başladıkları anlaşılmaktadır.

Kafkas Dernekleri bireylere, ortak bir mirasa sahip insanların hem mutlu hem de hüzünlü sosyal sermayeleri etrafında buluşma imkânı sağlamaktadır. Çerkesler için mutlu kısmını şenlikler, düğünler, yöresel yemekler, halk dansları ve müzikleri oluştururken, hüzünlü kısmı ise soykırım ve büyük sürgün olayı meydana getirmektedir. Nüfusunun yaklaşık % 90'ını topraklarından ayrılmak zorunda bırakan, bu süreçte de birçoğunu kaybeden bir topluluk olan Çerkesler için 21 Mayıs anma törenleri de, birlikteliği artırıcı, ortak acı etrafında bütünleştirici bir etkiye sahiptir. Dernekler aracılığıyla yapılan anma etkinlikleri de, bu sosyal kimliği güçlendirici en önemli faktörlerden biridir.

Araştırmamız kapsamında görüştüğümüz katılımcılarımıza, Çerkeslerin Büyük Sürgün sonrasında Türkiye'ye iskân edilmelerinin ardından geçirdikleri uyum süreci sorulmuştur. Katılımcıların %100'ü ilk dönemlerde birçok açıdan büyük sorunlar yaşandığını ama günümüzde Çerkeslerin Türkiye'ye uyumlarıyla alakalı hiçbir sorun görmediklerini ifade etmişlerdir.

Çerkesler geldikleri döneme, öncelikli olarak dil handikabı nedeniyle ve büyük bir yıkım ve ağır kayıplar neticesinde gelmiş oldukları için, elbette uyum sağlamakta zorluk yaşamışlardır. Coğrafi olarak yüksek yaylalar ve vadilerde yaşamaya alışkın olan bir

millet olarak Anadolu, fiziksel şartları bakımından, Çerkeslerin uyum sağlamakta sorun yaşadıkları bir başka nokta olmuştur. Hatta yerleştirildikleri yerleri beğenmeyen Çerkesler, yerli halk ve hükümet ile karşı karşıya kalmıştır. İskân edilen yerlerin ekonomik faaliyetlerine uyum sağlayamamaları ve kültürel çatışmalar da Çerkeslerin yaşadıkları sorunlar arasında gösterilmektedir.

Katılımcılar, Çerkeslerin Türkiye'de bulunan en uyumlu ve etnik sorunlar temelinde, en sorunsuz kesim olduğunu iddia etmektedirler. Son yıllarda gelişen kimlikçi dalgalanmalardan Çerkeslerin çok etkilenmediğini, sadece, anadilde eğitim gibi, diğer etnik gruplara tanınan bir takım haklar anlamında beklentiye girdiklerini, bunlar haricinde Çerkeslerin Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü için hiçbir zaman bir tehdit unsuru olarak görülemeyeceği görüşlerinde olduklarını ifade etmektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelenen kaynaklar gösteriyor ki kimlik, özellikle de etnik kimlik ve sosyal kimlik kavramları, 20. Yüzyılın ortalarından bu yana, inceleme ve çalışma konusu olarak literatürde kendisine hayli yer bulmuştur. Türkiye'de de mevcut siyasi ve politik tartışmaların odağına alınmasıyla birlikte ivme kazanan bir araştırma konusu olma özelliğine bürünmüştür.

Araştırmanın kuramsal perspektifi, Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde sosyal kimlik, aidiyet ve diğer kavramlar temelinde oluşturulmuştur. Kuram çerçevesinde, bireylerin bir gruba dâhil olma tercihleri ve dâhil olduktan sonra aidiyet ve kimlik tanımlarındaki dönüşüm incelenmiştir. Sosyal Kimlik Kuramı daha çok psikoloji –sosyal psikoloji- literatüründe kendisine yer buluyor olsa da, psikolojinin insan davranışı üzerinde "diğer"inin etkisini incelediği noktada toplumsal olduğu aşikârdır. Kartopu örneklemesi ve literatür taramasıyla elde edilen veriler, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında yorumlanmıştır.

Çerkeslerin anavatanları Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yerleşimleri ve bugün dünyanın birçok yerinde gösterdikleri varlık, zorlu ve mücadele dolu bir sürgün sürecini işaret etmektedir. Bu süreç günümüzde hala kimlik algısı ve kimlik oluşumu noktalarında kendini göstermektedir. Bu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için Çerkeslerin uğradığı zulüm ve sürgün sürecine ilişkin bir bölüme de çalışmanın içerisinde yer verilmiştir.

Kültürün devamında, kültüre has her türlü değerin aktarımı büyük önem taşımaktadır. Diasporada varoluş savaşı vermenin en temel yollarından biri, benzer kimliğe sahip bireyler ile bir aradalığı sağlamak, kültürel alış verişi daim ve canlı tutmaktan geçmektedir. Bir de eğer anavatan var olmaya devam ediyorsa, orasıyla olan bağların bir şekilde yürütülmesi, kültürün kaybolmasının engellenmesindeki en önemli eylemdir. Çünkü bu şekilde sosyal sermaye kaynağı ile iletişim ve bağlılık devam edebilmektedir. Türkiye'de yaşayan Çerkesler, bu birlikteliği ve bağlılığı Kafkas Kültür Dernekleri aracılığıyla sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla bu şekilde baskın nüfus içerisinde var olmaya, kültürel değerlerini yaşamaya ve yaşatmaya devam etme şansına erişmektedirler.

İlk olarak sosyal kimliğin ve aidiyetin kimlik tanımındaki etkisine değinilecek olursa; görüşmelerde kendilerini tanımlamaları talep edilen katılımcılar, yaptıkları tanımların en başında Çerkes kimliklerini ifade etmişlerdir. Sosyal bir gruba ait olarak geldikleri bu dünyada edindikleri bu sosyal kimlik, aktif katılım sağladıkları dernek faaliyetleri ve aynı gruptan tanıdıklarıyla geçirdikleri vakit sayesinde benlik kavramlarında ön sırada yer almıştır. Tüm görüşmeler Kafkas Derneği binası, dernek üyelerinin sıkça uğradığı ve işlettiği Kitap Pastası isimli kafe, dernek etkinliklerinin yapıldığı spor salonu gibi Çerkes kimliklerini yoğun olarak hissettikleri mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla teorinin iddia ettiği gibi katılımcılar kendilerini tanımlarken, üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlamış ve değerlendirmişlerdir. Sosyal kimlik için Hogg, "benlik kavramının grup üyeliğinden doğan parçasıdır" diye bahsetmektedir (Hogg, 1990, s. 26). Görüşmecilerden elde edilen veriler de bu doğrultudadır.

Sosyal Kimlik Kuramı'nda birliktelik, grup bilincini ve aidiyeti barındıran bir kavram olarak ele alınmakta, algının örgütlenmesinde, aidiyetin, değerlerin ve bireysel gereksinimlerin önemine vurgu yapmaktadırlar.

Sosyal kimliğin inşasında "öteki"nin yeri çok büyüktür. Çalışma kapsamında görüşme yaptığımız katılımcıların hepsinde kimlik tanımlarını yaparken, ya da baskın nüfustan farklı bir etnik kimliğe sahip olduklarını ilk hissettikleri zamanı anlatırken, ifadelerinde her zaman farklı kimlikteki bireylerin varlığına referans etmişlerdir. Kendi kimliklerini ve varlıklarını, diğerinin bulunduğu konuma göre konumlandırdıkları görülmüştür.

Sosyal kimlik yoluyla iç grup kayırmacılığının mümkün olup olmadığına bakıldığında ise görüşmelerden elde edilen veriler, sosyal kimliğin grup aidiyetini güçlendirerek, iç ve dış grup arasındaki mesafeyi artırmaya yönelik davranışlara sebebiyet verdiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlarda, bireylerin kendi kimliklerini tanımlama ve konumlandırma noktasında kendilerini, diğeri ile kıyaslama yapmaya ve kendilerini ait hissettikleri sosyal kimliği ve grubu, diğerlerine nazaran her zaman daha iyi bir noktaya yerleştirdikleri gözlemlenmiştir. Teorinin varsayımlarından olan iç grup kayırmacılığı açık bir biçimde ifade edilmiş, ait hissedilen grup ve sosyal kimlik, "en iyiler" sınıfında kategorize edilmiştir.

Yapılan araştırmada görüşme yapılan tüm katılımcıların edindikleri Çerkes kimliğinin olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılara göre Çerkes kimliği hemen hemen tüm yönleriyle faydalı ve olumlu pratikleri içerisinde barındıran bir kültürün ürünüdür. Türkiye'de Çerkes olmak, toplumsal konumu iyi olan bir gruba dâhil olmak anlamına gelmektedir. Bu sosyal kimlik, diasporada yaşıyor ve göçmen bir etnik kimlik özelliği taşıyor olmasına rağmen ülkeye uyum sağlamış, sevilmiş ve kabul görmüş bir noktadadır.

Sosyal çevrenin belirlenmesinde sosyal kimliğin ve derneklerin etkisine değinildiğinde ise katılımcıların büyük bir kısmı Kocaeli'ye ya çalışmak ve hayatını burada idame ettirmek için gelmiş olan bireylerdir ya da eğitim amacıyla Kocaeli'de bulunan öğrencilerdir. Dolayısıyla katılımcıların Kocaeli Kafkas Kültür Derneği çatısı altında oluşturdukları sosyal çevreleri, hazır olarak kendilerine sunulan bir çevre değil, kendi tercihleriyle dâhil oldukları ve kurdukları bir sosyal ağı işaret etmektedir. Bu anlamda araştırmamız açısından büyük anlam taşımaktadır. Katılımcıların birçoğu memleketlerinden uzaklaşmış ve doğuştan kendilerine sunulmuş olan aile, akraba gibi etkin sosyal çevrelerinden uzak kalmış bireylerdir. Dolayısıyla sosyal çevrelerini yeniden oluşturmak istediklerinde, tercihleri bir etnik benzerlik temelinde hareket etmek olduğu taktirde, bu çevreyi dernek vasıtasıyla oluşturmaya çalışacaklardır. Elde edilen veriler gösteriyor ki, dernekte sosyal kimlikleri etrafında kurulan arkadaşlar, dernek ile sınırlı kalmamakta, dışarı da devam etmektedir. Bu anlamda sosyal kimlik ve dernekler bireylerin bir sosyal çevre oluşturmasında etkin faktörler olarak değerlendirilebilmektedir.

Sosyal kimliğin aktarımının sağlanmasında rollerin, uygulama ve pratiklerin önemi çok büyüktür. Çerkesler, diaspora koşulları sebebiyle, bir kültürün aktarımdaki en önemli aracısı olan dil unsurunu maalesef günümüzü sağlıklı biçimde taşıyamamışlardır. Kültür aktarımındaki simgeler örf, adet, pratikler, uygulamalar, şölenler, düğünler ve ortak acılar gibi kavramların yanı sıra Çerkes büyükleri, ayıp ve utanma algısı gibi kavramlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu simgeler birer kültürel sermaye olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu sayede kültür aktarımını gerçekleştirebilmekte ve kaybolmaktan kendisini kurtarmaktadır.

Yerleşim biriminin belirlenmesinde sosyal kimliğin etkisi sorgulandığında, bireylerin ikamet ettikleri yerler belirlenirken, yakınlarında benzer etnik kimliğe sahip insanların

varlığının olmasına birincil önem vermedikleri tespit edilmiştir. Diğer bir taraftan ise bireylerin yakın çevrelerinde Çerkes kimliğine sahip birilerinin oturup oturmadığı bilgisine vakıf olduğu görülmüştür. Bu veri bize, ikamet ettikleri yerde sosyal çevre edinirken, etnik benzerliğe ilişkin farkında olunarak ya da olunmayarak bir takım bilgileri edindikleri sonucuna ulaştırmaktadır. Bireyler yaşam alanlarında sosyal kimlik benzerliğini zorunluluk olarak görmeseler bile, aynı sosyal grupta yer alabileceği bireylere ilişkin beklenti içerisinde olduğu, bu sebeple yakın çevresindeki bireylerin bu sosyal kimliğe ilişkin verilerine bir şekilde ulaştığı görülmüştür.

Sosyal kimliğin boş vakit geçirme eylemleri üzerinde de bir takım etkileri olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada dernek eliyle yapılan etkinlikler ve kurslar boş vakit değerlendirme eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler sosyal kimlikleri çatısı altında birleştikleri, bir grup bilincine sahip olarak bir bütünün parçası oldukları bu dernek içerisinde daha fazla zaman geçirmeyi istemekte ve bu doğrultuda boş vakitlerinde de dernek etkinliklerine katılmaktadırlar. Kültür dernekleri etkinliklerini, üyelerinin özellikle mesai saatlerinde meşgul olduğunu hesaba katarak, mesai saatleri dışında gerçekleştirmektedir. Böylelikle mesai saatlerinde işlerinde ya da okullarında bulunan üyeler, gerçekleştirilen kurslara, toplantılara ve törenlere katılma şansını yakalayabilmektedirler.

Sosyal kimliğin günlük pratiklerin, sanatsal zevk ve tercihlerin şekillenmesindeki etkisine bakıldığında, şekillendirici bir etki sahibi olduğu söylenebilmektedir. Bireyler, içerisine doğdukları sosyal çevrenin uyguladığı ve kabul edegeldiği bazı kültür ve davranış kalıplarını fark etmeden edinmektedirler. Çerkeslerin, diğer tüm etnik grupların kendi içerisinde olduğu gibi, kendine özgü bir takım davranış kalıplarının, normalize ederek uygulamaya gittiği günlük pratiklerinin ve adet haline gelen bazı uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Bu kalıplar birey tarafından sorgulanmadan kabul edilir ve davranış olarak uygulanır. Bireylerin aktarım yoluyla öğrendikleri davranış kalıpları, hayatları boyunca Çerkes ortamlarında ya da Çerkes bireylerin yanlarında olmasalar bile uygulamaya devam ettikleri görülmüştür. Bu durum, bir taraftan bireyin o sosyal grup içerisindeki varlığını kolayca devam ettirebilmesini sağlarken, diğer bir taraftan da diğer sosyal gruplardan farklılaşarak ayrışmasına sebep olmaktadır.

Benzer bir durum sanatsal zevkler için de geçerlidir. Dernek etkinliklerine düzenli katılmadan önce kimliklerine ilişkin sanatsal bir arka planları olmayan ya da sanatın

herhangi bir kolunda sosyal kimlikleri temelli herhangi bir ürünü tercih etmez iken sosyal kimlikleri ve dernek faaliyetleri sayesinde sanatsal zevkleri burada edindikleri kaynağa temellenmeye başlamaktadır. Araştırmanın katılımcıları da dernekte katıldıkları etkinlikler sayesinde Çerkes müziğine ve dansına ilişkin ilgilerinin arttığını ve repertuarlarının genişlediğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların sosyal kimlikleri yoluyla edindikleri bir takım günlük pratiklere ve davranış kalıplarına, işlevsellik bakımından da değerlendirerek, olumlu anlam yükleme çabasında oldukları gözlemlenmiştir. Seçme şansları olmadan içerisine doğdukları bu kültürün davranış kalıplarının faydalı olduğuna inanmakta ve sürekliliğini arzu ettiklerini ifade etmektedirler.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi derneğin üyeleri üzerinde, doğrudan sanatsal zevk ve tercihleri şekillenmesinde etkili olduğu çıkarımında bulunulabilmektedir. Yapılan görüşmelerde derneğin sadece sanatsal zevk üzerinde değil, birçok noktada üyelerinin sosyal kimliğini kuvvetlendirici ve aidiyetlerini pekiştirici etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu konuya ilişkin daha ayrıntılı verilen diğer başlık altında sunulacaktır.

Bireyler hayatlarını şekillendirirken verdikleri önemli kararların (iş seçimi, yerleşim birimi, yaşanan il, iş seçimi vb.) merkezine sosyal kimliklerini yerleştirmemiş olsalar bile, hem bireysel hem de diğer aile bireylerinin boş vakit değerlendirme, sosyal çevre şekillendirilme, sanatsal zevk ve tercihlerin şekillendirilmesi gibi noktalarda sosyal kimliklerini ön plana alınarak hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada dernekteki aktivite ve kursların da kendilerine hayli kazanımları olduğunu belirtmişlerdir.

Dernek üyeliğinin sosyal kimlik üzerinde yadsınamayacak etkilerinin olduğu sonucuna araştırmamız neticesinde rahatlıkla erişilebilmiştir. Görüşmecilerden elde edilen doneler, derneğin, bireylerin sosyal kimliklerine dair farkındalıklarının artması, aidiyet ve grup bilincinin çoğalması ve kendilerini önemli bir bütünün parçası hissetmeleri yönünden sınırsız imkân sunduğunu göstermektedir. Diasporada yaşayan bir millet olarak, anavatanları ile tek bağları dernek üyeliği sayesinde sağlanan bu bireyler, dernek sayesinde edindikleri bu kazanımlara büyük önem vermektedirler. Derneğe devamlılıkları sayesinde anavatanlarının güncel durumları hakkında bilgi sahibi olabildiklerini ve kültürel bağlarının sağlıklı şekilde ilerleyebildiğini belirtmişlerdir. Bu

kazanımları sadece kendileri için değil, tüm aile bireyleri için de sağlamaya çalıştıkları, derneğin sunduğu kurs, aktivite, toplantı gibi etkinliklerden tüm aile bireyleriyle birlikte faydalanmak için çaba sarf ettikleri tespit edilmiştir.

Katılımcılar, gündelik hayatta bu kadar yoğun biçimde içerisinde bulunmadıkları ve belki de hissetmedikleri sosyal kimliklerini, dernekte ve dernekteki arkadaşlarıyla bir aradayken çok daha fazla hissettiklerini ifade etmişlerdir. Hatta bazı katılımcıların ifadelerinden, Çerkes kimliğine ait zorlayıcı uygulama ve pratiklerin gündelik hayatta, Çerkes olmayan bireyler yanında akıllarına gelmediği ya da bu konuda çok dikkat etmedikleri ama Çerkeslerle bir aradayken dikkatli davranmaya çalıştıkları anlaşılmıştır.

Dernek üyelerinin grup içi özelliklerine ulaşabilmek amacıyla derneğe neden ve nasıl üye olduklarının sorgulanması neticesinde, bireylerin derneğe bir "sosyal ihtiyaç" sonucu katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Dernek üyelerinin büyük çoğunluğunu farklı illerden Kocaeli'ye gelip yerleşen aile bireyleri oluşturmaktadır. Farklı bir yere yerleşmenin beraberinde getirdiği yalnızlık hissi, bireylerde ortak bir temelde buluşmak, bir bütüne ait olmak, ortak amaç çerçevesinde çeşitli sosyal ilişkiler kurmak gibi duygusal ihtiyaçlar neticesinde bireyler derneğe üye olduklarını aktarmışlardır.

Farklı demografik özelliklere sahip bireylerin, farklı sebepler çerçevesinde geldikleri Kocaeli ilinde sosyal kimliklerinin çatısı altında buluşmaları ve bu çatı altında sanki çok yakın akrabaymışçasına sergiledikleri bir aradalıkları, sosyal kimliğin birleştiriciliğinin, grup bilincinin ve grup aidiyetinin gücünü sergilemektedir. Bu bilince ve güce kendilerine bu imkânı sağlayan dernek oluşumu sayesinde eriştiklerinin farkında olan bireyler, bu oluşumun sağlıklı biçimde varlığını sürdürebilmesi için de maddi, manevi her açıdan onu desteklemeye çalışmaktadırlar.

Etnik kimlik, anavatanından kopmuş ve diasporada yaşayan bireylerde, kimlik inşa sürecindeki etkisini yitirmektedir. Bu tez, diasporada yaşayan Çerkeslerin, etnik kimliklerini ne şekilde yaşamlarına dâhil ettiklerini anlamak üzerine yazılmıştır.

Araştırma problemleri çerçevesinde ulaşılan genel sonuç; Etnik kimlikler, modern zamanların ve sanayi toplumunun gerektirdiği yaşam şekilleri sebebiyle, bireylerin kimlik inşa sürecindeki işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Gündelik hayatın temposu içerisinde, diasporada bulunuyor olmanın etkisiyle de, bireyler sosyal kimlik temelinde

benzerliğe sahip oldukları diğer bireylerden ayrı düşmektedir. Bu noktada bir gruba ait olma ve bütünün parçası olma isteğiyle bu açığı kapatmaya çalışan bireyler, ortak kültür ve büyük bir etnik benzerlik ile aynı platformda buluşabilmenin arzusuyla derneklere ya da çeşitli topluluklara dâhil olmaktadırlar. Bu noktada artık bireyde doğuştan verili olarak bulunan etnik kimlik, bireylerin gönüllü şekilde, çeşitli çabalar sarf ederek içinde bulunmayı tercih ettiği sosyal gruplar aracılığıyla varlığını sürdüren sosyal kimlikler haline dönüşmektedir. Bu sosyal gruplara dâhil olduktan sonra bireylerin aidiyet ve kimlik tanımlamalarında değişimler meydana gelmekte, kendilerini tanımlarken artık grubun bir parçası olarak ifade etmeye başlamaktadırlar.

Son 20 yıllık süreçte, Çerkeslerin Türkiye'deki siyasi konumları değişmiş ve daha öncesinde çoğunlukla zorunlu göç – sürgün gibi kavramların ışığında gündeme gelen politikaları, diasporayla ilintili bir hale gelmiştir (Boz, 2010, s. 2).Son yıllarda Türkiye'de azınlık haklarına dair yaşanan gelişmeler Çerkesleri de etkilemiştir. "Demokratik açılım" adı altında yapılan bazı reformlar sonucunda Çerkesler tarafında da, çeşitli sosyal politikalara ve haklara dair beklentileri de getirmiştir. Anadil eğitimi gibi bazı hakları tanınmış olmasına rağmen, eğitimci eksikliği sebebiyle bu haklara ulaşım çok mümkün olmamaktadır. Görüşme kapsamında bu gelişmelere dair bakış açıları sorulan katılımcıların etnik kimlikleri sebebiyle ülkede herhangi bir huzursuzluğa sebep görülmekten kaçındıkları, nesillerdir burada yaşıyor olmaları sebebiyle Türkiye'de herhangi bir uyum sorununu artık yaşamadıklarını, diaspora da olsalar bile kendilerini Türkiye'nin bir parçası saydıklarını ve ülke bütünlüğü için yüzyıllar önce verdikleri destekleri her zaman vermeye devam edeceklerini defaatle dile getirmişlerdir.

.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN, D. (2011). *"Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma"*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

ALTIOK, H.Ö. (2016). *Hemşirelik Eğitiminde Sosyalizasyon Süreci ve Profesyonel Kimlik Gelişimi.* Eğitim Bilimleri Dergisi. Aralık 2016. 7 (2) . ss. 55-62. Aydın: Adnan Menderes Ünv. Yayınları.

ASLAN, C. (2005).*Doğu Akdeniz'deki Çerkesler.* Adana: Adana Kafkas Kültür Derneği Yayınları.

ASSMANN, J. (2001).*Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*(A.Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

AVAGYAN, A. (2004).*Çerkesler: Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde* (L. Denisenko, Çev.).İstanbul: Belge Yayınları

AYDEMİR, İ.(1988). *Göç:Kuzey Kafkasyalıların Göç Tarihi*, Ankara: Gelişim Matbaacılık.

AYDIN, S. (1999).*Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği.* Ankara: Öteki Yayınları.

BAĞ, Y. (1999). "Çerkes Kimliği". *Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme* içinde. Ankara: Kaf Der Yayınları.

BALCI, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegema Yayıncılık.

BARTH, F. (2001)."Pathan Kimliği".F.Barth (Ed.). *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu* (s.11-40).(Çev. A. Kaya ve S. Gürkan). İstanbul: Bağlam Yayınları.

BERZEG, N. (1996).*Çerkes Sürgünü: Gerçek, Tarihi ve Politik Nedenleriyle,* Ankara: TAKAV Matbaacılık.

BİLGİN, N. (1995). *Kolektif Kimlik.* İstanbul: Sistem Yayınları.

BİLGİN, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar,* İstanbul: Sistem Yayınları.

BİLGİN, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik.* İstanbul: Sistem Yayınları.

BİLGİN, N. (2007). *Kimlik İnşası.* Ankara: Aşina Kitaplar.

BİRKÖK, M. C.(1994). *"Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu".* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

BOGDAN, R.C. and BİKLEN, S.K. (1992). *Qualitative Research for Education to Theory and Methods.* Boston: Allynand Bacon A Division of Simon&SchusterInc.

BOSTANCI, M. N. (1999). *Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik,* İstanbul: Doğan Kitapçılık.

BOZ, E. (2010). *"Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık".* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

BREHM, S. S. and KASSIN S. M. (1993). *Social Psychology.* Boston: Haughton Mifflin Company.

CEVİZCİ, E.Ş. (2007). *"1950 Sonrası Türkiye'ye Makedonya'dan Göç Eden Vranofçalılar Üzerine Sosyo-Kültürel Bir Kimlik İncelemesi".* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

CODOL, J. P. (1976) On theso-called 'superior conformity of the self' behaviour: Twenty experimental investigations, European Developments in Social Psychology, Cambridge University Press, v.1, 1976, s.314-337

COŞTU, Y. (2009). "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX, Sayı:3, ss.117-140.

DÜZENLİ, T. (2006).*Adapazarı ve Civarında Çerkes Muhacirlerin İskânı ve Uyum Problemleri,* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

DEMİRTAŞ, H.A.(2003). "Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varsayımlar", *İletişim Araştırmaları,*1(1):123-144.

DOOSJE, B. And ELLEMERS, N. (1997).Stereo typing Under Threat: The Role of Group Identification, *The Social Psychology of Stereo typing and Group Life.*(der.) R.Spears, Oxford: Blackwell.

ERDENİR, B. (2005).*Avrupa Kimliği Pan-Milliyetçilikten Post- Milliyetçiliğe*. İstanbul: Ümit Yayıncılık.

EREN, H. (1988). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

ERGUN, D. (2000).*Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik: Bütün Olarak Kişilik ve Göreli Olarak Kimlik.* Ankara: İmge Yayınları.

ERKAN, S. (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri:1878-1908,* KATÜ Yayınevi, Trabzon, 1996

ESER, M. (1999). "Uzunyayla Bölgesindeki Çerkes Köylerinde Sosyo-Kültürel Değişme", *Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme* içinde. Ankara: Kaf Der Yayınları.

FESTINGER, L. (1954).*A theory of social comparison process, Human Relations*, n.7, p. 117-140

FREUD, S. (1993). *Kitle Psikolojisi,* (Çev.) Tolga Sağlam. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

GÖKA, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler.* Ankara: Aşina Kitaplar.

GÜL, S. (2007). *Türklerin Etnik Kökenleri*. İstanbul: Nokta Kitap.

GÜNEŞ-AYATA, A. (1998).Etnik Kimlik ve Toplumsal Cinsiyet: Ankara'da Çerkes Kadınlar. Oya Çitçi (Ed), içinde *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*, (s.71-80). Ankara: TODAİE Yayın No 285.

HABİÇOĞLU, B. (1993).*Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. İstanbul: Nart Yayıncılık

HAKAN, M. (1995). "Kimlik Nedir?", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:33, sf.146-149.

HOGG, M. A. and ABRAMS, D. (1990). Social Motivation, Self-Esteem and Social Identity, *Social Identity Theory: Constructive and Criticall Advances.* London: Harvester Wheat Sheaf.

HORTAÇSU, N. (1998). *Grup içi ve Gruplar arası Süreçler.*Ankara:İmge Yayınları.

JARY, D. and JARY, J. (2005). *Dictionary of Sociology*. Glasgow: Collins Dictionary.

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2006). *Yeni İnsan ve İnsanlar / Sosyal Psikolojiye Giriş*, 10. Basım, Ankara: Evrim Yayınevi.

KARPAT, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri (*Çev. B. Tırnakçı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KURAL, S. A. (1999). "Kültürel/Etnik Kimlikler ve Çerkesler", *Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme* içinde, Ankara:Kaf Der Yayınları.

LE BON, G. (1999).*Kitleler Psikolojisi*, (Çev. Tolga Sağlam). İstanbul: Timaş Yayınları

LEWELLEN, T. C.(2002). The Anthropology of Globalization: Cultural Anthropology Entersthe 21st Century, Westport: Bergin&Garvey.

MACCOBY, E. (2015). Historical overview of socialization research and theory. In J.E. Grusec& P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of Socialization Theory and Research* (ss.3-32). Newyork: Guildford press.

McMillan, D.W. ve Chavis, D.M. (1986). Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.

MEŞE,G. (1991). *"Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel Veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi"*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

MEŞE, G. (1999). *"Sosyal Kimlik ve Yaşam Stilleri"*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

NEUMAN, W.L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri – Nicel ve Nitel Yaklaşımlar 1. Cilt,* 4. Basım, İstanbul: Yayın Odası.

ÖNDER, A.T. (2007). *Türkiye'nin Etkin Yapısı: Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler.* Ankara: Fark Yayınları.

ÖZBEK, B. (1991).*Çerkes Tarihi Kronolojisi.* Ankara: Kafdağı Yayınları.

ÖZDEMİR, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11 (1).

PARSONS, T. (1991). *The Social System.* London: Routledge.

PHINNEY, J..S. and ROTHERAM, M. J. (1987). Introduction: Definitionsand Perspectives in the Study of Children's Ethnic Socialization. S.J.Phinney ve M.J.Rothrem (der.) in, *Children's Ethnic Socialization* (s.10-28). California: Sage Publications.

SARGUT, S. (2001). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim.* (2. Baskı), Ankara: İmge Yayıncılık.

SAYDAM, A. (1997).*Kırım ve Kafkas Göçleri.* Ankara: TTK Yayınları.

SCHNAPPER, D. (2005). *Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki İle İlişki.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi.

SMITH, A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni.* Ankara: Dost Kitapevi.

SÜNER, S. (2006). "*Kimlik Kavramı, Etnik Kimlik ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Meydana Gelen Sorunlar*", Halkbilimi Dergisi, Sayı:20, s.12-18.

ŞİMŞEK, H. ve YILDIRIM, A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TABAKÇI, N. (2009).*Alt Kültürlerde Kimlik: Türkiye'deki Karaçaylar.* Konya: Kömen Yayınları.

TAJFEL, H. (1971).;Social Categorization and Intergroup Behaviour, *European Journal of Social Pyschology,* Volume 1, Issue 2, John Wiley&Sons, Ltd, Chichester, England,

TAJFEL, H.and TURNER, J. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict, W.G. Austin and S. Worchel (Eds), *The Social Psychology of Intergroup Relation,* California: Brooks/Cole, 1979

TAJFEL, H. (1981).*Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.

TAJFEL, H. (1982).Social Psychology of Intergroup Relations, *Annual Review of Psychology*, Volume 33, A Nonprofit Scientific Publisher, USA,

TAJFEL, H. (1982).*Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.

TAVKUL, U. (1998). "Kafkasya'nın Otokton (Yerli) Halkları Meselesi ve Kafkasya Halklarında Etnik Köken Arayışları", Kırım Dergisi, Sayı 24, ss.36-39.

TOK, N. (2003).*Kültür, Kimlik ve Siyaset.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TURNER, J. (1978).Social Categorization and Social Discrimination in the Minimal Group Paradigm, H. Tajfel (Ed.). Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations (101-133). London: Academik Press.

TURNER, J. And GILES, H. (1984). *Intergroup Behaviour*, Oxford: Basil Black Well

TURNER, J. (1987).*Rediscovering The Social Group: A Self Categorization Theory.* Oxford: Bassıl Black Well

TURNER, J. (1991). *Social Influence*, Buckingham: Open UniversityPress.

TÜRKDOĞAN, O. (2006). *Türkiye'de Köy Sosyolojisi.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

ULAVUR, Z. (2011). Kitle Davranışı ve Kimliksizleşme. *Uted*, Kasım 2011, s.77.

VANBESELAERE, N. (1999)."Gruplar Arası Davranışın Sosyal Psikolojik Analizi: Bireyci Bir Yaklaşımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımına", editör Sibel A. Arkonaç,

Gruplar arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi içinde, ss.1-38. İstanbul: Alfa Yayınları.

Wallerstein, I. and Balibar, E. (1995). *Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, 2. b., Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yayınları.

WETHERELL, M. (1996). *Identities, Groups and SocialIssues.* London, Sage Publications.

WILLS, T. A.;Downward Comparison Principles in SocialPsychology, Psychological Bulletin, 90 (2), 245-271.

YANMIŞ, M. ve KAHRAMAN B. (2013).Gençlerin dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, ss.117-153.

YILDIZ, E. ve AK M. (2002). *Doğu Karadeniz'de Kültürel Kimlik.* İstanbul: Çatı Kitapları.

YURDUSEV, A. N.(1997). Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği, *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi,* (ed) A.Eralp. Ankara: İmge Yayınevi.

Elektronik Kaynaklar:

Ergün, M.(2005). Bilimsel araştırma yöntemleri, nitel araştırma http://www.egitim.aku.edu.tr/nitelarastirma.ppt#256,1,

KARAHAN, Aysel; "Kitle Davranışı Kuramları: Sosyal Psikolojik Bakış", http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/137-kitle-davranisi-kuramlari

Web Siteleri:

http://www.siyaseten.com/2010/12/21/turkiye%E2%80%99de-sosyal-kimlik-sorunu-ve-butunlestirici-ogeler-1/

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/07/2018

Tez Başlığı: Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik ve Aidiyet Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05/07/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Elvan DADAK
Öğrenci No: N10123096
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr.Öğr. Üyesi Nilüfer Özcan Demir

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 **E-posta:** sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/07/2018

Tez Başlığı / Konusu: Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik ve Aidiyet Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örneği

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar ~~hariç~~/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05/07/2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Elvan DADAK
Öğrenci No:	N10123096
Anabilim Dalı:	Sosyoloji
Programı:	Sosyoloji
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr.Öğr. Üyesi Nilüfer Özcan Demir

Doküman Görüntüleyici

Turnitin Orijinallik Raporu

İşleme kondu: 04-Tem-2018 12:17 +03
NUMARA: 980355043
Kelime Sayısı: 21802
Gönderildi: 1

Elvan Son Kaynakçasız Elvan Dadak tarafından

yenile

Benzerlik Endeksi	Kaynağa göre Benzerlik	
%8	Internet Sources:	%7
	Yayınlar:	%2
	Öğrenci Ödevleri:	%4

1% match (06-Kas-2010 tarihli internet)
http://www.teorivepolitika.com

1% match (03-Haz-2016 tarihli internet)
http://www.zehra.com.tr

1% match (01-Şub-2015 tarihli internet)
http://dergiler.ankara.edu.tr

<1% match (28-Oca-2014 tarihli internet)
http://www.cerkesarastirmalari.org

<1% match (01-Haz-2012 tarihli internet)
http://www.insanbilimleri.com

<1% match (04-Oca-2017 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to Uludag University on 2017-01-04

<1% match (07-Eki-2010 tarihli internet)
http://www.gokhanhani.tr.gg

<1% match (06-Haz-2014 tarihli internet)
http://www.izmir.edu.tr